

ਲੁਕਾ ਕੇ ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਖਿੱਦੋ-ਖੁੰਡੀ ਖੇਡਣ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਛੁੱਟੀ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਬਸਤਾ ਚੁੱਕ ਘਰ ਜਾ ਵੜਦਾ। ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘੁੱਦਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਉਹ ਸਕੂਲ ਗਏ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪਿਉ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਜਵਾਨੀ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਕਰਮਾ ਤਾਂ ਪਾਂਡੀ ਬਣ ਕੇ ਸਮਗਲਿੰਗ ਦਾ ਮਾਲ ਢੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਘੁੱਦਾ ਜਿਸਮ ਦਾ ਤਾਜ਼ਾ ਤੇ ਹੱਡਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਲਵਾਨੀ। ਕਰਮੇਂ ਦਾ ਪਾਂਡੀ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਸੁਕਾਰਥੇ ਆਇਆ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਹਨੇ ਬਲੈਕ ਦੇ ਮਾਲ ਵਿਚ ਆਪ ਹਿੱਸਾ ਪੱਤੀ ਰੱਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਜ ਹੋਰ-ਕੱਲ ਹੋਰ - ਤੇ ਕਰਮਾ ਵੀ ਲਾਗਲੇ ਕਸਬੇ ਦੇ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਕਾਨ ਬਣਵਾ ਕੇ ਠਾਠ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਡੇਅਰੀ ਤੇ ਮੁਰਗੀ-ਖਾਨਾ ਖੋਲ੍ਹ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਘਰ ਪੂਰੀ ਲਹਿਰ-ਬਹਿਰ ਸੀ।

ਤੇ ਭਲਵਾਨੀ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਘੁੱਦਾ ਦਾ ਘੁੱਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿਉ ਵਾਲੀ ਹਲ ਦੀ ਜੰਘੀ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਸੀ। ਬਾਬੇ 'ਝਰਲ' ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸਦੇ ਦੋ ਬੰਦੇ ਬਣ ਜਾਣ, ਇਕ ਦੇ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ - ਪਰ ਘੁੱਦਾ ਸੱਚੀ ਹੀ ਵਾਹੀ ਵਿਚ ਦੂਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤਾਂ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਉਸ ਦਾ ਹਰ ਚੁੱਕਿਆ ਪੈਰ ਅੱਗੇ ਧਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਂਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਗ਼ੈਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਹਦੇ ਲੱਕ ਨੂੰ ਜੱਫਾ ਮਾਰੀ ਪਿਛਾਹ ਖਿੱਚੀ ਲਿਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਵਹਿੜਕੇ ਦਾ ਕਿੱਲਾ ਗੱਡਦਿਆਂ ਘੁੱਦਾ ਜਿਉਂ ਹੀ ਕਿੱਲੇ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਸੱਟ ਉਹਦੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਵੱਜੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਸੱਟ ਨਾਲ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿੱਘਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਝੁੰਜਲਾ ਉਠਿਆ ਤੇ ਤੀਜੀ ਭੈਣ ਬਚਨੋਂ! ... ਉਛ! ਇਹ ਕੇਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਨ।

ਵੱਡੇ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਝ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੰਗਾਂ-ਸਾਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਘੁੱਦਾ ਨੂੰ ਯਤੀਮ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦਾਣੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਰੇ ਇੰਜ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਘੁੱਦਾ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਜ਼ਮੀਨ ਘੁੱਦਾ ਤੋਂ ਛੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂ ਛੱਡਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਏਦਾਂ 'ਮੁਫਤ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨ' ਹੇਠਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਦੱਬਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। -ਤੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਵੰਡਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਘੁੱਦਾ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਬਰਕਤ ਨਹੀਂ। ਉਹਨੂੰ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ। ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਮਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਚੁਣਦਿਆਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਣਵੱਈਏ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, "ਭਾਈਆ! ਐਤਕੀਂ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਏ ਪਿੰਡ ਆਲੀ ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਆਪ ਹੀ ਟਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਵਾਹ ਕੇ ਮੱਝਾਂ ਲਈ ਪੱਠੇ ਨਾ ਬੀਜ ਛੱਡਾਂ? ਇਸ 'ਚੋਂ ਬਚਦਾ ਬਚਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਕੁਛ ਨੀਂ।"

"ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ... ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ... ਚੰਗਾ ਰਹੇਂਗਾ ..." ਬਚਨੋਂ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਬੋਲਿਆ ਸੀ।

ਘੁੱਦਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਭਰਿਆ ਪੀਤਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਬੋਲਿਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸੀ; ਜੇ ਇਹ ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਵੀ ਹੱਲ ਹੋਣ

ਨਿਕਲ ਗਈ? ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਸੀ।

ਆਪ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਨੋਂ ਝਿਜਕਦਾ ਸੀ। ਲਾ ਪਾ ਕੇ ਵਿਚਲਾ ਬੰਦਾ ਭੈਣ-ਭਣਵੱਈਆ ਸੀ ਜਾਂ ਪਿਉ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਮੰਗ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਭਣਵੱਈਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਛੁਡਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੇ ਭੈਣ ਬਚਨੋਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵੱਡੇ ਭਰਾ-ਭਰਜਾਈ ਉਸ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨਾਲ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਵੰਡਾਉਣ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਔਖੇ ਸੌਖੇ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਲ ਛਿਮਾਹੀ ਸੂਟ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਘੁੱਟੂ ਸੀ ਕਿ ਔਖੇ ਵੇਲੇ ਮਦਦ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ - ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਕੀ ਜਾਣਾ! ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਸਾਲ ਛਿਮਾਹੀ ਉਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੀ:

“ਹਾਇਆ! ਏਨਾ ਨਮੋਹਾ!... ਮੁੰਡਾ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹੋ ਜਿਹੜੇ ਚਾਰ ਪਰੋਲੇ ਜਿਹੇ ਦਿੱਤੇ ਸੀ - ਬੱਸ ... ਮੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਸੜ ਜੇ - ਜੇ ਕਿਤੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਦੋ ਟਾਕੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਛਿੱਲੜ ਹੀ ਹੱਥ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਵੇਖੋ ਨਾ ... ਅਸੀਂ ਕਿਤੇ ਇਹਦੇ ਪੈਸੇ ਲੀੜਿਆਂ ਤੇ ਤਾਂ ਨੂੰ ਬੈਠੇ ... ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਦਾ ਹੰਮਾ ਹੁੰਦਾ ... ਵੇਖੋ ਨਾ ...” ਤੇ ਉਹ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਚੁੰਨੀ ਫੇਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ।

ਘੁੱਟੂ ਬਚਨੋਂ 'ਤੇ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਭੁਜਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਮਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਉਣ ਵੇਲੇ ਮਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਲਾਹ ਕੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਵਾਲੀਆਂ 'ਤੇ ਲੱਤ ਫੇਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਕ ਪਲ ਉਹਨੂੰ ਮਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਖਿੜ ਆਈ। ਪਰ ਫੇਰ ਮਾਂ ਦਾ ਝੁਰੜੀਆਂ ਭਰਿਆ ਚਿਹਰਾ ਤੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਯਾਦ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਗਿਆ। ਇਕੋ ਮਾਂ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਦਾ ਉਹਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਡੱਟ ਕੇ ਬੋਲੀ ਸੀ। ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ, ਜਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ, ਜਿੰਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਰਦੀ। ਉਹੋ ਹੀ ਸੀ; ਜਿਹੜੀ ਘੁੱਟੂ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ, “ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਭੋਲੂ ਪੁੱਤ ਏ, ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ-ਸ਼ਿਵਾਂ ਵਰਗਾ ... ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਕਾਟੇ ਓ ...”

ਘੁੱਟੂ ਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਰਦੀ ਹੋਈ ਮਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਾਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਰਹੀ ਪਰ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਚਲੀ ਗਈ। ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ ਉਸਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਬੁੱਲਾ ਵੱਜ ਗਿਆ ਤੇ ਪਾਸਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਮਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਂ ਦੇ ਵਰਜਦਿਆਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਲੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾ ਸਕੇ।

ਲਗਪਗ ਡੇਢ ਮਹੀਨਾ ਇਲਾਜ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਬੁੱਢੜਾ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਰੀਰ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾ ਝੱਲ ਸਕਿਆ।

ਤੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ ਬਾਕੀ ਬੁੱਢੜਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਔਖਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਤੰਗੀ, ਜਿਸਦੀ ਆਪਣੀ ਤੰਗੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪ ਜੁ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜੂਨ ਭੋਗੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਏਨਾ ਨਿਰਮਾਣ ਤੇ ਦੱਬੂ ਜੱਟ ਸੀ ਜਾਂ ਇੰਜ ਕਹਿ ਲਈਏ ਕਿ ਉਹਦੇ ਵੱਡੇ

ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਜਬਾ ਉਸ ਤੇ ਕੁਝ ਇੰਜ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਭਾਸਰ ਕੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ।

“... ਓ ਆ ਮਾਂ ਦਿਆ ਸ਼ਿਵ ਜੀ! ... ਹੈਥੇ ਕਿੱਲੇ ਨੂੰ ਈ ਠੱਕ ਠੱਕ ਕਰੀ ਜਾਨੈਂ ... ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨੈਂ ...” ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਘੁੱਟੂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ।

ਘੁੱਟੂ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜੇ ਹੱਥ ਤੇੜ ਦੀ ਚਾਦਰ ਨਾਲ ਪੂੰਝਦਾ ਉੱਠ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤੁਰਦਾ ਡਿਉਢੀ ਵਿਚ ਆਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਬਹਿ ਜਾ” ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਘੁੱਟੂ ਨੂੰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਣ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਬਚਨੋਂ ਵੀ ਬੁੱਕਲ ਸਵਾਰਦੀ ਪਿਉ ਦੀ ਪੁਆਂਦੀ ਆ ਬੈਠੀ।

“ਬਜ਼ੁਰਗਾ! ਭਾ ਜੀ ਰਾਤੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਗੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਾੜ੍ਹੇ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਆਏ ਆਂ...”

“ਕਰੋ ਪੀ ਮਸ਼ਵਰਾ... ਜਿਹੜਾ ਕਰਨਾ ... ਕੀ ਗੱਲ ਐ ...” ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਖੁਰਕੀ।

“ਵੇਖ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਰਲਕੇ- ਆਪੋ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ ... ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ ...” ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਇਕ ਪਲ ਰੁਕਿਆ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ। ਫਿਰ ਖੰਘੂਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਗੱਲ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਐ ਕਿ ਮਾਂ ਦਾ ਕੱਠ ਕਰਨਾ ਗੱਜ ਵਜਾ ਕੇ ... ਸਾਰੇ ਅੰਗ-ਸਾਕ ਸੱਦਣੇ ਨੇ ... ਬੁੱਢੜੀ ਕਰਮਾਂ ਆਲੀ ... ਦੋਹਤਿਆਂ ਪੋਤਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ... ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਗਈ ਆ ... ਉਹਨੂੰ ਵੱਡਿਆਂ ਕਰਨਾ ... ਹੈਂ ਕੀ ਸਲਾਹ ਐ?”

“ਪੁੱਤ! ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਕੀ ਹੋਣੀ ਐ... ਪਰ ਸਾਡੇ ਅਰਗੇ ਛੋਟੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਹਦਾ ਵੱਡਾ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ...” ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਟੁੱਟਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਵੀ ਕਰਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਐ ... ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ ...” ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ।

“ਓ ਭਾ ਜੀ! ਭਾਈਚਾਰਾ ਕੀ ਆਖੂ! ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਪੁੱਤ ਕਮਾਉਂਦੇ ... ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ... ਕੀ ਮਰੀ ਪੈਰੀ ... ਤੁਹਾਡੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਲਈ ਹੋਊ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ... ਨਾਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ... ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਰਹਿਣਾ। ਏਥੇ ਮਿਹਣੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੱਜਣੇ ਨੇ ...” ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਬੋਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਚਨੋਂ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਟੁੱਕ ਕੇ ਬੋਲ ਪਈ:

“... ਹਾਹੋ ... ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਭਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਓ...” ਬਚਨੋਂ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਿੱਖੀ ਹੋ ਕੇ ਪਈ, ਭਾਉ ਕਰਮ ਸੁੰਹ ਠੀਕ ਆਂਹਦਾ ਏ ... ਓਧਰ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਤਾਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵੀ ਕੱਸੀ ਬੈਠੇ ਹੋਣੇ ਨੇ ... ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਦਰਾਣੀਆਂ ਜਠਾਣੀਆਂ ਛਿੱਬੀਆਂ ਦੇ ਦੇ ਮਾਰ ਛੱਡਣਾ ...”

ਘੁੱਟੂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ; ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਗੱਲ ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਜੀਅ

ਕੀਤਾ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਵੱਟ ਕੇ ਚਪੇੜ ਮਾਰੇ। ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਠੀਕ ਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਹੈ। ਘੁੱਦੂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਵੇਖੋ ਭਈ! ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ। ਜਿੰਨਾ ਖਰਚ ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦਾ, ਦਸ ਦਿਓ ਅਟਾ ਸਟਾ ... ਪਰ ਮੇਰਾ ...” ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਬੋਲਿਆ।

ਘੁੱਦੂ ਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਇਸਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਡਟੇਗਾ। ਪਰ ਉਹਦੇ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੱਜ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹਦੇ ਹੱਥੋਂ ਡਿਗ ਪਈ ਤੇ ਉਹ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਫਿਕਰਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਧੜਮ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਧੁਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਧੂੰਆਂ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਪੰਜ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਤਾਂ ਸਹਿਜੇ ਲੱਗ ਜੂ। ਨਾਲੇ ਭਾ ਜੀ ਹੁਰੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਆ, ਸਤਾਈ ਸੌ ਰੁਪੈਆ ਮਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ। ਆਪਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨੌਂ ਨੌਂ ਸੌ ਆਉਂਦਾ...” ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਸਾਰੇ ਖਰਚ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੰਡੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਘੁੱਦੂ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਬੁੱਲ੍ਹ ਟੁੱਕਣ ਲੱਗਾ। ਉਹਨੂੰ ਸੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ, ਕੀ ਕਹੇ-ਕੀ ਨਾ ਕਹੇ?

“ਮਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਕੀ ਐ? ਇਹਨੇ ਵਿਚਾਰੇ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਹਨੂੰ ਰੋਟੀ ਵੀ ਤਾਂ ਖਵਾਈ ਹੈ।” ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਜਿਵੇਂ ਗੱਲ ਕਹਿ ਹੀ ਦਿੱਤੀ।

“ਲੈ ਵੇਖੋ ਨਾ ਬਾਪੂ... ਆਹ ਰਈ ਨਹੀਂ ਠੀਕ ... ਜੇ ਇਹਨੇ ਰੋਟੀ ਖਵਾਈ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗਲੱਮ ਵੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹਦਾ ਈ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਐ। ਇਹਦੇ ਨਿਆਣੇ ਸਾਂਭੇ, ਗੁੰਹ-ਮੂਤ ਧੋਤਾ...” ਬਚਨਾਂ ਬੁੱਕਲ 'ਚੋਂ ਹੱਥ ਕੱਢ ਕੇ ਪੰਜਾ ਹਿਲਾ ਹਿਲਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, “ਵੇਖੋ ਨਾ ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਜੈਦਾਦ ਵੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹੋ ਖਾਂਦਾ ਸੀ...”

“... ਤੂੰ ... ਤੂੰ ਚੁਪ ਵੀ ਕਰ। ਵੱਡੀ ਵਕੀਲਣੀ ਆ 'ਗੀ।” ਘੁੱਦੂ ਤਮਕ ਕੇ ਪਿਆ। ਉਹਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਫਰਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਏਨੀ ਠੰਢ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹਦਾ ਮੱਥਾ ਭਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਲੈ ... ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬਹਿੰਦੀ .. ਵੇਖੋ ਨਾ ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਹਿਰ ਲੱਗਦੀ ਆਂ ਨਿਰੀ ... ਵੇਖੋ ਨਾ... ਲੈ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬਹਿੰਦੀ ...” ਬਚਨਾਂ ਹੱਥ ਮਾਰਦੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਉਬਲਦੀ ਤੁਰ ਪਈ।

ਤਣਾਉ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੱਲ ਟਾਲਣੀ ਚਾਹੀ ਕਿ ਬਚਨਾਂ ਮੂੰਹ ਭੂਆਂ ਕੇ ਫਿਰ ਬੋਲ ਪਈ।

“.. ਵੇਖੋ ਨਾ ... ਮੇਰਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਆ ਏਦਾਂ ਜ਼ਮੀਨ 'ਚ ... ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਆਇਆਂ... ਵਕੀਲਣੀ ਤੇ ਵਕੀਲਣੀ ਸਹੀ ...”

“ਚੱਲੋ ਛੱਡੋ! ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਫਿਰ ਕਰ ਲਾਂਗੇ ... ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਵੋ ...” ਤੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਐਤਕੀਂ ਸਿੱਧਾ ਘੁੱਦੂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਹੋਇਆ, “ਭਾ ਜੀ ਕੋਲ ਤਾਂ ਟੈਮ ਨਹੀਂ ... ਬੁੱਢੜੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਦੱਸ ਤੂੰ ਗੰਗਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਮੈਂ ...”

ਦੋ ਮਿੰਟ ਘੁੱਦੂ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਚਾਰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਲਿਤਾੜਦੇ

ਹੋਏ, ਕੱਟ-ਵੱਢ ਕੇ ਭੱਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਲ ਭਰ ਲਈ ਬਾਹਰਲੀ ਧੁੰਦ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਪਸਰ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਸੁੰਨ ਹੋਇਆ ਗੁੰਮ ਸੁੰਮ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਤੇ ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦਾ ਧੁਖਦਾ ਅੰਦਰ ਮੱਚ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਇਕ-ਦਮ ਉਠ ਕੇ ਖੜੇ ਗਿਆ।

“ਵੇਖੋ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਗੁੱਝੀ ਛਿਪੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ... ਆਪਾਂ ਆਂ ਮਰੜੇ ... ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਜੇ ਇਹ ਗੰਗਾ ਗੰਗਾ ਪੁੱਗਦੀਆਂ ...।” ਉਹ ਪਲ ਭਰ ਲਈ ਰੁਕਿਆ। ਸੰਘ 'ਚ ਰੁਕਿਆ ਥੁੱਕ ਲੰਘਾਇਆ ਤੇ ਸਿਰ ਝਟਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਜੇ ਬਹੁਤੀ ਗੱਲ ਐ ... ਤਾਂ ਬੁੱਢੜੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਤੁਸੀਂ ਗੰਗਾ ਪਾ ਆਓ ... ਤੇ ਐਹ ਬੁੱਢੜਾ ਬੈਠਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਊਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ...” ਉਸ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ - “ਇਹਦੇ ਮੈਂ 'ਕੱਲ੍ਹਾ' ਈ ਗੰਗਾ ਪਾ ਆਊਂ...”

ਤਿੰਨੇ ਪਿਉ-ਪੁੱਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ।

“... ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਆ ... ਅਜੇ ਆਪਣੀ ਪੁੱਜਤ ਨਹੀਂ ... ਤੇ ਜੇ ਇਹ ਸੌਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ... ਔਹ ਕਿੱਲੀ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਲਿਆ ਕੇ ਟੰਗ ਦਿਓ.. ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਪਹੁੰਚ ਪਈ ... ਮੈਂ ਆਪੇ ਪਾ ਆਊਂ...”

ਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿੰਹਦਿਆਂ ਵਿੰਹਦਿਆਂ ਮੂੰਹ ਘੁੱਟ ਕੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਮੱਝ ਦੀ ਧਾਰ ਕੱਢ ਰਹੇ ਘੁੱਦੂ ਨੂੰ ਬਚਨੋਂ ਕੀ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ?
2. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੀ ?
3. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲਹਿਰ-ਬਹਿਰ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ?
4. ਘੁੱਦੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਖਿੜ ਸੀ ?
5. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਚਨੋਂ ਮਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ?
6. ਘੁੱਦੂ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਬਾਰੇ ਕੀ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ?
7. ਕਹਾਣੀ 'ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ' ਰਾਹੀਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ?

ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲੱਖੀਆਂ

ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲੱਖੀਆਂ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੋਢੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਚਰਚਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਰਸਾਲਿਆਂ ‘ਨਾਗਮਣੀ’, ‘ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ’, ‘ਸੰਖ’, ‘ਆਰਸੀ’, ‘ਪੰਜ ਦਰਿਆ’ ਆਦਿ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵਿਵਿਧਤਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕਲਾਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੀ ਭੋਇੰ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਵੀ ਤਲਾਸ਼ਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲੱਖੀਆਂ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਗੁਲਾਬੇਵਾਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ (ਹਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ) ਵਿਖੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਦਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ 5 ਮਾਰਚ 1942 ਈ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲੱਖੀਆਂ ਨੇ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਤੱਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖ਼ਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲੇਖਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ। ਉਹ ਨਿਰੰਤਰ ਕਹਾਣੀ ਵਿਧਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਦਕਾ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਲੇਖਕ ਪਿੰਡ ਲੱਖੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼੍ਰੀ ਗੰਗਾਨਗਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ‘ਰੁੱਤ ਆਵੇ ਰੁੱਤ ਜਾਵੇ’, ‘ਮੇਰੀ ਚੁੱਪ ਦੇ ਬੋਲ’ ਅਤੇ ‘ਪਿਓਂਦ ਕੀਤੀ ਬੇਰੀ’ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹ ਛਪ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਿਚਰਦੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਤੇ ਅੰਤ ਤਿੱਖਾ ਤੇ ਵੇਗਮਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ‘ਸੱਚ ਵੀ ਮੁਥਾਜ ਹੈ’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸੱਚ ਵੀ ਮੁਥਾਜ ਹੈ

ਗੁਰਬੰਤਾ ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ ਵੀ ਸਰਪੰਚ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹਰਾਇਆ ਸੀ।

ਇਹ ਤੀਜੀ ਚੋਣ ਸੀ। ਮੁਕਾਬਲਾ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਾਰ ਚੁੱਕਿਆ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਏਸ ਵਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਤੂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੋਟਾਂ ਪੈਣ ਤੋਂ ਕਈ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਗਰੀਬ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਦਾਣੇ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਵੀ, ਕੰਮ ਘਰ ਆਏ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ।

ਕਈਆਂ ਦਾ ਕਿਆਸ ਸੀ ਏਸ ਵਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜਿੱਤੇਗਾ।

ਪਰ ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ ਵੀ ਗੁਰਬੰਤਾ ਹੀ ਸਰਪੰਚ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਵੋਟਰਾਂ ਲਈ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਅੱਗ ਬਲ ਪਈ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਉਹ ਪਿਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਪੈਸੇ ਉਹ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਦਾਣੇ ਉਹ ਤੋਲਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਵੋਟਾਂ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਬੰਤੇ ਨੂੰ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ।

ਵੋਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਵੀ ਪੁੱਜ ਗਈਆਂ ਸਨ, “ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਉਮਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਜਾਣੀ, ਸਾਡੀ ਪੂਰੀ ਓਥੋਂ ਹੀ ਪੈਣੀ ਐ।”

“ਦਿਨ ਨੂੰ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਤੋਰ ਲਈਏ, ਵਿਚਾਰੇ ਨੇ ਕਦੇ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ?”

ਤੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਗੁੱਸਾ ਗੁਰਬੰਤੇ ਲਈ ਸੀ – ‘ਜੇ ਗੁਰਬੰਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ...’

ਗੁਰਬੰਤਾ ਮੇਰੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸੀ।

ਮਿੱਠ ਬੋਲੜਾ, ਸਾਫ਼, ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ, ਘਰ ਆਏ ਨਾਲ ਅੱਧ ਕੁ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਕਰਮੇ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਜ਼ਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ – ਜੇ ਗੁਰਬੰਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੌਣ ਉਸ ਸਾਹਮਣੇ ਅੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ, ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਗੁਰਬੰਤੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਬੰਤੇ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

“ਕਰਮ ਸਿਆਂ ਤੂੰ ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ!” ਜਿਹੜੇ ਕੋਲ ਸਨ ਉਹ ਦਸਦੇ ਨੇ, ਗੁਰਬੰਤਾ

ਏਨਾ ਹੀ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਖੜਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਜਦ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਸਾਂ ਤਾਂ ਗੁਰਬੰਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਦੇ ਦਾ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ।

“ਗੁਰਬੰਤਿਆ! ਬਾਈ ਗੁਰਬੰਤਿਆ!” ਮੈਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ।

ਚੌਧਰੀ ਜੱਸਾ ਰਾਮ ਦੇ ਖੇਤ ਬੜੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸਨ। ਦੋ ਸੌ ਕਿੱਲਾ ਇੱਕੋ ਥਾਂ। ਨਹਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਵੇਂ ਅਤੇ ਸੜਕ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਏ ਤਾਂਗੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆਏ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੱਲ ਛੇੜ ਲਈ, “ਜੱਸਾ ਰਾਮ ਦੇ ਕੰਮ ਲੋਟ ਆਇਆ, ਦੋ ਸੌ ਦਾ ਦੋ ਸੌ ਕਿੱਲਾ ਇੱਕੋ ਮੂੰਹ ਭਰ ਲਿਆ। ਨਹਿਰ ਤੋੜੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਤਾਂ ਨਰਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ ਪਰ ਕਣਕ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੌਰ ਈ ਪੱਕੂਗੀ।”

“ਸੁਣਿਐ ਏਸ ਵਾਰ ਖਰਚ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਾਂਹਦੇ ਆ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਕਿਤੇ ਕੇਸ ਨਿੱਬੜਿਆ।”

“ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਭੋਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਓ, ਓਵਰਸੀਅਰ ਤੇ ਐਸ.ਡੀ.ਓ. ਤਾਂ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੁੰਦੇ ਆ। ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਤਾਂ ਅੱਜਕਲ ਕਤਲ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਦਿਓ ਪੰਦਰਾ ਹਜ਼ਾਰ ਜੀਹਨੂੰ ਸਲਾਹ ਚੁੱਕ ਦਿਉ ਜੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਦਿਉਂਗਾ।”

‘ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ,’ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ।

ਥਾਣੇਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ੀ ਸੀ, ਵਲ ਭੰਨ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਠਹਿਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਥਾਣੇ ਰਪਟ ਲਿਖਾਉਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਸਾਧਾਰਨ ਅਫਸੋਸ ਵੀ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜੀਪ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਆਖਿਆ।

ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਲਈ- ਗੁਰਬੰਤੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸੀ।

ਗੁਰਬੰਤੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ੀ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਾਸੇ ਸੱਦ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕਰਮੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਾਉਣਾ ਕਿ ਛੁਡਾਉਣਾ?”

ਮੈਨੂੰ ਉਹਦਾ ਇਹ ਸਵਾਲ ਬੜਾ ਬੇਢੰਗਾ ਲੱਗਿਆ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ।

“ਸੰਗ ਸ਼ਰਮ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਆਖੋਗੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥ-ਵੱਸ ਐ।”

“ਬੰਨ੍ਹਾਉਣਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?” ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਬੜੀ ਔਖ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ, “ਕਰਮਾ ਢਾਹੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਡਾ ਹੱਕ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੁੜਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਮਾ ਹੀ ਨਾ ਦਿਸੇ ਤਾਂ ਘਰਦਿਆਂ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਤਾਂ ਨਾ ਮੱਢੂ।”

ਮੈਂ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਸਾਂ।

“ਘਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸ।”

ਮੈਂ ਘਰ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਠਾ ਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਆਖੀ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਖਿਆਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ, ਉਹ ਵੀ ਗੁਰਬੰਤੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, “ਪੁੱਤ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਉਹ ਮੰਗਦਾ ਦੇ ਦੇ ਪਰ ਕਰਮਾਂ ਅੱਖੀਂ ਨਾ ਦਿਸੇ। ਕਿੱਲੇ ਦੇ ਘੱਟ ਵਾਹ ਲਾਂਗੇ ਪਰ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ। ਉਂ ਹੁਣ ਥੋਡੇ ਈ ਵੱਸ ਐ।” ਪਰਲ-ਪਰਲ ਹੰਝੂ ਚਾਚੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਵਹਿ ਰਹੇ ਸਨ।

ਗੱਲ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨਾਲ ਮੁੱਕ ਗਈ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਡਾ ਵਕੀਲ ਕਹੇਗਾ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਰੀ ਚੱਲੇਗਾ। ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਨੂੰ ਉਹ ਸੰਭਾਲੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਤਫ਼ਸੀਲ ਐਸ.ਪੀ. ਨੇ ਆਪ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। “ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।” ਉਸ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

“ਰੋਟੀ ਦਾ ਓਧਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਏਧਰ ਹੀ ਮੁਰਗਾ ਮੰਗਵਾ ਲੈ, ਨਾਲੇ ਇਕ ਬੋਤਲ ਘੁੱਟ-ਘੁੱਟ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ ਐਵੇਂ ਚਿੱਤ ਜਿਹਾ ਖੁੱਸੀ ਜਾਂਦੈ।”

ਮੈਂ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ‘ਚੰਗਾ ਜੀ’ ਆਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਗੁਰਬੰਤੇ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਘਰ ਵੀ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲੀ- ਮੈਂ ਤਰਲਾ ਲਿਆ, “ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਪਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਨ ਤੇ ਹੀ ਰੱਖ ਲਈਏ ਤਾਂ?”

ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹੱਸਿਆ, “ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦਿਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਮੌਕਾ ਲੱਗਦੈ। ਸਾਨੂੰ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਨਿਉਂਦੇ ਕੌਣ ਘੱਲਦੈ?”

ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਰਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਲਈ ਆਖ ਦੇਵਾਂ, ਪਰ ਓਸੇ ਪਲ ਚਾਚੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਭਿੱਜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈਆਂ ਤੇ ਮੈਂ ਦਿਲ ਉਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਕੇ ਬੋਤਲ ਅਤੇ ਕੁੱਕੜ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ।

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਮੀਟ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ ਪਰ ਉਹਦੀ ਲਾਸ਼ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਘਰ ਮੁਰਗਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਬੂਰੇ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਮੇਰਾ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਾ ਘਰ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਪਰ ਕਰਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡ 'ਚ ਫਿਰਦਾ ਨਾ ਦਿਸੇ।” ਬਿੰਦੇ-ਬਿੰਦੇ ਚਾਚੀ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਸੀ।

“ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਦੁਖ ਰੰਜ ਐ ਤਾਂ ਅੱਜ ਮੌਕਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਕੀ ਜ਼ੋਰ ਲੱਗਦੈ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਵਿਚੇ ਦੱਬ ਦਿਆਂਗੇ।” ਦੋ ਪੈਂਗ ਲਾ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ ਪੂਰਾ ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੌਂ-ਦਸ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਲੜਕੀ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹ ਬਣ ਗਏ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਗਵਾਹ ਉਹ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਹਿੱਲਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਹੋਣ। ਨਾ ਉਹ ਡਰਨ ਅਤੇ ਨਾ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਹੀ ਆਉਣ।

ਪੰਜਵੀਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਪਰਮਜੀਤ ਕਾਫੀ ਚੁਸਤ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ

ਸਿਖਾਵਾਂਗੇ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦੇਵੇਗੀ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਗੁਆਹੀ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦੈ, ਵੱਡੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

“ਥੋਡਾ ਕੰਮ ਸੋਲਾਂ ਆਨੇ ਸਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।” ਥਾਣੇਦਾਰ ਤੁਰਨ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲੱਗਿਆ, “ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਐ ਏਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਪਰ ਪੁੱਤ ਮੈਂ ਕਰਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਬਣਾਊ। ਤੁਸੀਂ ਏਸ ਗੱਲ ਦਾ ਰੰਜ ਨਾ ਮੰਨਿਓ। ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਸੇਕ ਬੰਦਾ ਮਾਰਨ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗਨਾ ਚਾਹੀਦੈ।” ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੀ ਏਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਕਰਨੀ ਪਈ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਕੋਠੀ ਗਿਆ।

“ਕੱਲ੍ਹ ਜਿਹੜਾ ਕੇਸ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਬਾਬਤ ਆਇਆਂ।” ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਿਆ।

“ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਹੋ-ਮੁਲਜ਼ਮ ਵੱਲੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸਿਓਂ?”

“ਦੂਸਰੇ ਪਾਸਿਓਂ?”

“ਮੇਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਕਤਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।” ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਹਾਂ ਦੱਸੋ, ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?”

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਣ-ਗਿਣਤ ਕੇਸ ਭੁਗਤੇ ਹੋਣਗੇ।”

“ਹਾਂ, ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਇਹ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ।” ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਇਆ।

“ਹੱਸਣ ਦੀ ਏਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਗੱਲ ਸੀ?” ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਸੋਚਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, “ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਆਂ ਕਿ ਕਾਤਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲ ਨਾ ਜਾਵੇ।”

“ਤੁਸੀਂ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ, ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਆ ਗਏ ਜੇ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਔਖ ਹੋਣੀ ਸੀ।”

ਉਹ ਕੁਝ ਦੇਰ ਰੁਕ ਗਿਆ।

“ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲਵੋ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆ ਜਾਣਾ।” ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਅਟਕ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਜੇ ਕੁਝ ਲਿਆਏ ਹੋ ਤਾਂ ਦੇ ਜਾਵੋ?”

“ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਗਰੀਬ ਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਹਾਂ। ਨਾਲੇ ਘਰੋਂ ਬੰਦਾ ਗਿਆ, ਨਾਲੇ ਖਰਚ।” ਮੈਂ ਤਰਲਾ ਲਿਆ-ਹੱਥ ਜੋੜੇ।

“ਉਹ ਤਾਂ ਏਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਢਾਈ-ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਵੀ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ

ਲੈਂਦੇ ਆਇਓ।” ਉਸ ਨੇ ਉਦਾਰਤਾ ਵਿਖਾਈ।

‘ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਦੇ ਕੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲਵਾਂਗਾ।’ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦਿਆਂ ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਮੇਰੀ ਗੁਆਹੀ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਕੇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਏਸ ਕੇਸ ਬਾਬਤ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਰਮੇ ਕੇ ਪੈਸਾ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਵਹਾ ਰਹੇ ਸਨ।

‘ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੰਧਾਂ ਵੀ ਪੈਸੇ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ।’ ਮੇਰੇ ਤਜ਼ਰਬੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਹੁਣ ਆਈ ਸੀ।

ਕਦੀ-ਕਦੀ ਬੜੀ ਖਿੱਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਬੜਾ ਅਕੇਵਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਬੇਵੱਸ ਸਾਂ। ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਕੋਹੜ ਕਿਰਲੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਅੰਤ ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਪੇਸ਼ੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨਿਕਲ ਆਈ।

ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਿਆਨ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਕਿਸੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਥਿੜਕਿਆਂ ਵੀ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮੰਗੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਤਨੋਂ-ਮਨੋਂ ਕੇਸ ਲੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜੋ ਸਾਡੇ ਬਿਆਨ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਲਿਖੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸੀ ਤੇ ਪਰਮਜੀਤ ਨੂੰ ਉਹ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਾਂ ਬਿਆਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੇਣੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵਕੀਲ ਦੱਸ ਦੇਵੇਗਾ।

ਵਕੀਲ ਨੇ ਪਰਮਜੀਤ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਮਝਾਏ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣੇ ਹੋਣਗੇ। ਤੂੰ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲੀ ਸੈਂ ਜਦੋਂ ਕਰਮੇ ਨੇ ਤੇਰੇ ਭਾਪੇ ਦੇ ਬੰਦੂਕ ਮਾਰੀ। ਬੰਦੇ ਉਥੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਤੇਰਾ ਇਹ ਚਾਚਾ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲੋਂ ਹਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਤੂੰ ਆਖ ਦੇਈਂ ਮੈਂ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਫੇਰ ਤੈਨੂੰ ਦੂਸਰਾ ਵਕੀਲ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇਗਾ। ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਥਿੜਕਾਵੇ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਖਣਾ ਕਿ ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਇਹ ਚਾਚਾ ਕਰਮੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਚਲਾਉਂਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਤੇਰਾ ਭਾਪਾ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਬੰਦੂਕ ਵੱਜੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਬੋਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਰੋਲੇ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਗੋਲੀ ਲੱਗਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤੇਰਾ ਭਾਪਾ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਢੇ ਲੱਗ ਗਈ।

ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਅਤੇ ਪਰਮਜੀਤ ਉਹਦੇ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਤਰ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਜਵਾਬ ਠੀਕ ਨਾ ਦਿੰਦੀ, ਉੱਥੇ ਵਕੀਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦਾ।

ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਮੈਂ ਪਰਮਜੀਤ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, “ਸਿਆਣੀ ਬਣੀਂ ਬੇਟਾ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਓਵੇਂ ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ। ਉੱਥੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਕਾਹਲ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੋਚ ਕੇ

ਜਵਾਬ ਦਿਆ ਕਰੀਂ। ਅਜੇ ਦਿਨ ਬਹੁਤੇ ਪਏ ਆ। ਆਪਾਂ ਰੋਜ਼ ਬਿਆਨ ਸਿੱਖਣ ਆਇਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਰ ਕੇ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਦੇਣਗੇ।”

“ਤੁਸੀਂ ਚਾਚਾ ਕੋਲ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਭਾਪੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ?”

“ਹਾਂ।” ਮੈਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, “ਕਿਉਂ?”

“ਤੁਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦੇ, ਆਪਾਂ ਉਹਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ।”

“ਨਹੀਂ ਬੱਲਿਆ ਅਸਲ 'ਚ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਘਰੇ ਸਾਂ ਪਰ ਆਪਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਚਹਿਰੀ 'ਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।”

“ਚਾਚਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤੈ ਕਿ ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਮੇ ਨੇ ਮਾਰਿਆ, ਫੇਰ ਆਪਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਝੂਠ ਕਿਉਂ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਆ।”

“ਕੀ ਪਤਾ ਆਪਣੇ ਝੂਠਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵੀ.....” ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਗੱਚ ਭਰ ਆਇਆ ਸੀ।

ਮੈਂ ਪਰਮਜੀਤ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ, “ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਪਾਪ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਪੁੰਨ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਝੂਠ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ.....”

ਪਰ ਮੈਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕਿਆ।

ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਪਰਮਜੀਤ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ।

“ਚਾਚਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਰੋਂਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ?” ਪਰਮਜੀਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬੰਤੋ ਸਰਪੰਚ ਦਾ ਕਤਲ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
2. ਸਰਪੰਚ ਦੇ ਕਤਲ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਬਿਆਨ ਕਰੋ।
3. ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਵਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ?
4. ਮੁਕਦਮੇ ਸਮੇਂ ਗਵਾਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ? ਕਹਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗਵਾਹ ਕੌਣ-ਕੌਣ ਬਣੇ ?
5. “ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੰਧਾਂ ਵੀ ਪੈਸੇ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ ?” ਦਲੀਲ ਸਹਿਤ ਸਮਝਾਓ।
6. “ਫੇਰ ਆਪਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਝੂਠ ਕਿਉਂ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਆ।” ਪਰਮਜੀਤ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ?
7. ‘ਸੱਚ ਵੀ ਮੁਥਾਜ ਹੈ’ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ

ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਂ ਹੈ। ਬਲਵਿੰਦਰ ਗਰੇਵਾਲ ਕੋਲ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿਣ ਦੀ ਅਸਾਧਾਰਨ ਜਾਚ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਰਵਰਤਿਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਣ ਤੋਂ ਵਾਚਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ ਸੰਵੇਦਨਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਬਲਵਿੰਦਰ ਗਰੇਵਾਲ ਦਾ ਜਨਮ 25 ਮਈ 1960 ਨੂੰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪਿੰਡ ਬੂਥਗੜ੍ਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਐੱਮ. ਏ., ਬੀ. ਐੱਡ. ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੇ ਅਧਿਆਪਨ ਕਿੱਤੇ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ। ਖੰਨੇ ਵਿੱਚ ‘ਨਵਦੀਪ ਅਕੈਡਮੀ’ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ।

ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਬਾਪੂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਲੋਚਨਾ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਹੈ। ‘ਯੁੱਧ ਖੇਤਰ’ ਉਸ ਦਾ ਪਲੇਠਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹਿਤਲ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਵੱਡੇ ਮਸਲੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਪ੍ਰਤੀਮਾਨ ਤੇ ਨਾਰੀ ਸਰੋਕਾਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਜਟਿਲ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਦੀਆਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਲੰਮੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿੱਛਲੇ ਝਾਤ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਹੈ। ‘ਮੋਹ ਪਾਸ਼’ ਹਥਲੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗਰੇਵਾਲ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡਾਂ ‘ਚ ਵੱਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੋਹ-ਪਿਆਰ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਸਾਂਝ ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੋਹ-ਪਾਸ਼

ਗੋਰੇ ਖੂਹ ਦੀ ਮੌਣ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਭਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਨੇ ਮੋੜ ਮੁੜਦੇ ਚਰਨੇ ਦੇ ਜਾਣੀ ਪੈਰ ਜਕੜ ਲਏ। ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਅੱਜ ਇੱਕਲਾ ਭਾਗ ਕੀ, ਪਿੰਡ ਦਾ ਜੀਓ ਜੀਅ ਮੁਨਸਫ਼ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

- ਐਡਾ ਕਿਹੜਾ ਜਿਊਣਾ ਮੋੜ ਐ ਲੰਬੜਾਂ 'ਚੋਂ, ਬਈ ਬਦਲਾ ਲਊ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਸ ਵੀ ਤੱਤੇ ਘਾਅ ਕਰਗੇ। ਐਥੀ ਦਖਾ ਦੂੰ ਤੈਨੂੰ ਮਿਣ ਮਿਣ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ -

- ਗੱਲ ਐ ਨਾ ਵੀਰਾ, ਅਣਖ ਕਿਹੜਾ ਜਣੇ ਖਣੇ 'ਚ ਹੁੰਦੀ ਐ-ਰੋਣੀ ਨੇ ਜਰਦੇ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਜੁੱਤੀ ਝਾੜਦਾ ਚਰਨਾਂ ਗਲੀ ਦੇ ਮੋੜ ਤੋਂ ਖੂਹ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਚਲਦੀ ਗੱਲ ਜਿਵੇਂ ਬਰੇਕ ਖਾ ਗਈ। ਨੇੜੇ ਆਏ ਤੋਂ ਭਾਗ ਬੋਲਿਆ ਸੀ:

- ਆ ਬਈ ਛੋਟੇ ਭਾਈ, ਥੋਡੀਆਂ ਈ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਤੀ, ਬਈ ਦੇਖ ਲੈ ਅਖੇ ਡਾਢੇ ਦਾ ਸੱਤੀ ਵੀਹੀਂ ਸੌ -

- ਗੱਲ ਐ ਨਾ ਵੀਰਾ- ਨਾਲੇ ਮੁੰਡਾ ਗਾਲਤਾ, ਨਾਲੇ ਦੇਖ ਲੈ ਆਪਣੇ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਕੌੜਿਆਂ ਨੇ ਅਜਾਂ ਨੀ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਛੁੱਤ ਵਰੀ ਆਉ-ਰੋਣੀ ਨੇ ਭਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚਾਲਿਓਂ ਫੜਦਿਆਂ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

- ਸਭ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਖੇਡੇ ਨੇ ਭਤੀਜ ਉਂ ਬਚਨੇ ਨੇ ਮਾੜਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਚਿਤਵਿਆ ਨੀ ਕਿਸੇ ਦਾ - ਮਿੱਟੀ ਫਰੋਲਦੇ ਹੋਏ ਰਲੇ ਬੁਝੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਹਉਕਾ ਭਰਿਆ ਸੀ।

- ਕਿਸਮਤ -ਕੁਸਮਤ ਕੋਈ ਨੀ ਤਾਇਆ, ਪੈਸੇ ਦੇ ਖੇਡੇ ਕਹਿ ਪੈਸੇ ਦੇ। ਨਹੀਂ ਗਵਾਹ ਉਏਂ ਤਾਂ ਨੀ ਮੁੱਕਰਦੇ-ਭਾਗ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਵਾਂਗ ਕਿਹਾ ਸੀ।

- ਗੱਲ ਐ ਨਾ ਵੀਰਾ ਸੱਚੀ-

ਚਰਨਾਂ ਰੋਣੀ ਦੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਹੱਥ ਦਾ ਸੰਗਲ ਉਵੇਂ ਫੜੀਂ ਉਹ ਅਚੇਤ ਹੀ ਕਾਰਖਾਨੇ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੰਗ ਵੀਹੀ ਉਹਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਤੰਗ ਲੱਗੀ। ਕੰਧਾਂ ਉਸ ਵੱਲ ਉਲਰਦੀਆਂ ਜਾਪੀਆਂ। ਭਾਗ ਤੇ ਰੋਣੀ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਦਾ ਘੜਮੱਸ ਉਹਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਕਰਨ ਲਗਿਆ। ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲੇ ਦੀ ਆਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਗਲ ਦੇ ਕੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਘੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਵਿਹੜੇ ਵੜਦਿਆਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਵੜਿਆ ਸੀ। ਜਿਉਣੇ ਮੋੜ ਦੀ ਰੂਹ ਵਰਗਾ ਕੋਈ।

ਸੰਗਲ ਉਵੇਂ ਟੋਕੇ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਦੇ ਪਾੜਛੇ 'ਚ ਰੱਖ ਉਹ ਬੈਠਕ 'ਚ ਜਾ ਬੈਠਿਆ। ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਲਈ, ਇਹ ਬੈਠਕ ਰੋਣ ਅਤੇ ਰੋ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਣ ਲਈ ਇਕ ਸਹਾਰਾ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਕੰਸ 'ਤੇ ਪਈਆਂ ਬਿੱਕਰ ਦੀਆਂ ਇਨਾਮ ਲੈਂਦੇ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ, ਅਲਮਾਰੀ

‘ਚ ਸਜਾ ਕੇ ਰਖੇ ਹੋਏ ਸ਼ੀਲਡਾਂ ਤੇ ਕੱਪ, ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਸਾਵੀਂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਦੇ ਸਨ।

ਹਾਜ਼ਰ ਤਾਂ ਮਨਜੀਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਹਦਾ ਹਰ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਹਵਾ ‘ਚ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਗੰਧ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ।

ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਇਹ ਹਾਜ਼ਰੀ ਹੀ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਈ ਸੀ ਉਦੋਂ ਵੀ।

ਕੌੜਿਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਤੇ ਬਿੱਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਜੀਤ ਤੋਂ ਕਬੱਡੀ ਵਿਚ ਮਾਰ ਖਾ ਆਇਆ ਸੀ।

- ਲੱਤਾਂ ਵੱਢ ਦੂਂ ਸਾਲੇ ਦੀਆਂ ਜੇ ਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਗਰਾਊਂਡ ‘ਚ ਗਿਐਂ- ਨ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਗੋੜਦੇ ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਕੜਕਿਆ ਸੀ। -ਸਾਲੀ ਗੋਹ ਜਿਹੀ। ਉਹ ਸੀਂਖ ਜੀ, ਤੇਰੀ ਇਕ ਲੱਤ ਬਰੋਬਰ ਐ-

-ਐਂ ਭੱਜਿਆਂ ਤਾਂ ਨੀ ਪੂਰੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ ਬਚਨ ਸਿਆਂ। ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰ, ਫੇਰ ਭਿੜਨ ਦੇ - ਕੌੜੇ ਸਾਲੇ ਕੀ ਕਹਾਉਣ। ਕੱਲੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇ ਮੱਝ-

ਹੱਥਲਾ ਪੈਂਗ ਮੰਜੇ ਦੀ ਦੌਣ ‘ਚ ਫਸਾਉਂਦਿਆਂ, ਬਿੱਕਰ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਫੁੱਫੜ ਬੋਲਿਆ ਸੀ।

-ਓ ਕਾਹਨੂੰ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਲਾ ਕੁਸ਼ ਵੀ ਨੀ ਇਹਦੇ ਮੂਹਰੇ। ਉਈਂ ਐਂ ਬਚੀ ਜੀ, ਇਹੀ ਕੰਜਰ ਦਾ ਡਰਕੇ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦੈ-

ਪਰ ਬਿੱਕਰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਚੁਸਤੀ ਉਹਦੇ ਜ਼ੋਰ ਉਤੇ ਭਾਰੂ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਪਿੰਡ ‘ਚ ਤਾਂ ਕੀ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਪਰੀਹੇ, ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਗੋੜਾ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਰਾਬਰ ਤਕ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਬਿੱਕਰ ਦੀਆਂ ਦੂਰ ਤਕ ਫੈਲੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਤੇ ਥੰਮ੍ਹ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਲੱਤਾਂ, ਰੇਡਰ ਅਤੇ ਪਾੜੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੰਧ ਉਸਾਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਗੁੱਟ ਫੜਕੇ ਦੂਜਾ ਹੱਥ ਹਵਾ ‘ਚ ਖੁਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਜਾਂ ਲੱਤਾਂ ਦੀ ਕੈਂਚੀ ਪਾ, ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਹਵਾ ‘ਚ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਪਕੜ ਵੇਖਣ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾੜੀਆਂ ਅਸਮਾਨ ਗੂੰਜਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਤੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਰੇਡਰ ਖੜ੍ਹੇ ਈ ਮੰਨ ਜਾਂਦੇ।

ਪਰ ਮਨਜੀਤ ਖੜ੍ਹਾ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਹੱਥ ਉਹਦੇ ‘ਤੇ ਟਿਕਦਾ ਕੋਈ ਨੀ ਸੀ।

-ਤੂੰ ਅੱਜ ਉਈਂ ਰਹਿਜੀਂ ਓਏ ਦੋ ਕੁ ਬਾਰ, ਬੁੜ੍ਹਾ ਠੰਢਾ ਹੋਜੂ-ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਬਿੱਕਰ ਨੇ ਕੌੜਿਆਂ ਦੇ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਰਾਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ- ਸਾਲੇ ਚਰਨੇ ਨੇ ਭਖਾ ਤਾ ਬੁੜ੍ਹਾ-ਫੁੱਫੜ ਕਰਕੇ ਬਚਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਲੱਤੀਓਂ ਪੈ ਗਿਆ ਤੀ-

-ਸਾਡੇ ਬਾਬੇ ਸੰਤੋਖੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦੈਂ ? ਉਹਦੇ ਕਰਕੇ ਈ ਕੌੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਐ ਸਾਨੂੰ ਜੇ ਤੇਤੋਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਨਾ- ਖੁੰਡਾ ਮਾਰ ਕੇ ਸਿਰ ਪਾੜਦੂ ਮੇਰਾ। ਸਵੇਰੀਓਂ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਕੇ ਜ਼ੋਰ ਕਰਾਉਂਦੈ- ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਹਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ।

-ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਜਾਣਕੇ ਨੀ ਗੱਲ ਕਰੀ ਤੇਰੇ ਕੋਲ। ਤੇਰੇ ਨਾਉਂ ‘ਤੇ ਦੁੱਧ ਪਲਾ ਪਲਾ ਬਾਬਾ

ਬਦਹਜ਼ਮੀ ਕਰੀਂ ਰੱਖਦੇ ਮੈਨੂੰ -

-ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ ਮਿੱਤਰਾ, ਲਾਹ ਕੱਪੜੇ ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਜਾਂ ਤੇਰੇ ਸਿਰ 'ਚੋਂ ਇਕ ਤਾਂ ਹੈ ਨੀ ਫੇਰ ਅੱਜ।
- ਬਿੱਕਰ ਨੇ ਗੱਲ ਹਾਸੇ 'ਚ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਨਜ਼ੀਤ ਹਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੱਸ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਸੀ।

-ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੀ ਤਾਂ ਖੈਰ ਐ, ਪਰ ਤੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮਾਲਵਾ ਕਲੱਬ ਆਲੇ ਕਰੀਂ ਫਿਰਦੇ
ਐ-

-ਕਿਉਂ...

-ਐਤਕੀਂ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ 'ਤੇ ਦੀਪਾ ਬੁਲਾਇਐ ਉਹਨਾਂ ਤੇਰੇ ਲਈ, ਮਿਲਕਵੈੱਡ ਆਲਾ-

-ਅਛਿਆ.....ਬਿੱਕਰ ਚੁਕੰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਬੜੇ ਬੜੇ ਸਟਾਪਰ ਦੀਪੇ ਤੋਂ ਕੰਨ ਭੰਨਦੇ ਸਨ।
ਪਰ ਬਿੱਕਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਹਿਜ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

- ਆਹ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਸੁੱਝੀ ਸਾਲੇ ਮਲੰਗਾਂ ਨੂੰ। ਚਲ ਇਕ ਗੱਲੋਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਈ ਹੋਇਆ। ਐਤਕੀਂ ਦੀਪੇ
ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਵੇਖਾਂਗੇ। ਖੇਡਦਾ ਮੈਂ ਵੇਖਿਐ ਉਂ-

-ਖੇਡਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਅੱਜ ਵੇਖ ਕੇ ਆਇਆਂ। ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਦਾ ਵੇਖਿਐ ਚੋਰੀ- ਹੁਣ ਦੋ ਤਿੰਨ
ਦਿਨ ਮੈਂ ਉਵੇਂ ਰੇਡ ਕਰੂੰ ਤੂੰ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਲੈ। ਬੱਸ ਗੁੱਟ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੀਂ, ਗੁੱਟ ਦਊ ਦੀਪਾ, ਖੱਬਾ-ਗੁੱਟ
ਤੋਂ ਈ ਰਹੂ ਵੀ-

ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਦਾ ਦੂਹਰਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੀਪੇ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਦਾ ਮਨਜ਼ੀਤ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਗੁੱਟ
ਫੜਾ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਐਂਟਰੀ ਫੀਸ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਜੇਬ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਿੱਧਾ ਫਾਇਦਾ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ 'ਚ ਖੇਡਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਦੀਪੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰੇਡ 'ਤੇ ਹੀ ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਨਜ਼ੀਤ ਨੇ ਕਿੰਨੀ
ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਦੀਪੇ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਦੀਪੇ ਦਾ ਰੇਡ ਸਟਾਇਲ ਉਹਦੇ
ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਤਾਬ ਵਾਂਗ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਬੱਸ ਫਰਕ ਸੀ ਤਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦਾ। ਦੀਪਾ ਜ਼ੋਰ ਵਿਚ ਵੀ ਬਿੱਕਰ ਨਾਲ ਮਿੱਕਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ
ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਰੇਡਾਂ ਉਹ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਗੁੱਟ ਛੁਡਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬਿੱਕਰ ਦੇ 'ਲਾਕ' ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੋ ਵਾਰ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਅਚੰਭਾ ਹੀ ਤਾਂ ਸੀ। ਦੀਪਾ ਤਾਂ ਇਸ
ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਭੱਲ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਉਹ ਬੋੜ੍ਹਾ ਡੋਲ
ਗਿਆ ਸੀ। ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲੇ ਦੀਪੇ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਆ ਖੜ੍ਹੇ ਮਨਜ਼ੀਤ ਦਾ ਵੀ
ਅਹਿਸਾਸ ਕੁਝ ਪਲ ਰੁਕ ਕੇ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।

-ਕੌੜਿਆ, ਐਤਕੀਂ ਸਾਲੇ ਮਲੰਗ ਹਰਾਉਣਗੇ ਆਪਾਂ ਨੂੰ-ਦੀਪਾ ਸਾਲਾ ਮੇਰਾ ਫੜਿਆ ਈ ਨੀ

ਰਹਿੰਦਾ-ਉਹਨੇ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ।

-ਨਹੀਂ ਹਾਰਦੇ ਤਾਂ ਨੀ। ਸਟਾਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨੀ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲ। ਤੂੰ ਘਬਰਾ ਨਾ, ਮੈਂ ਤੇ ਭਿੰਦਾ ਦੋਵੇਂ ਨੀ ਰੁਕਦੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ - ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਰੋਡ ਕਰਨ ਗਏ ਭਿੰਦੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ-

-ਨਾਲੇ ਦੀਪਾ ਵੀ ਰਹੂ ! ਐਤਕੀਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਫੜੀਂ, ਫੇਰ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਰਹੀਂ, ਮਨਜੀਤ ਸਾਵਾਂ ਕੋਚ ਬਣਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਦੀਪੇ ਦੀ ਅਗਲੀ ਰੋਡ 'ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਵੀ ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਸਣੇ ਚਾਰੇ ਸਟਾਪਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜੀਂ, ਸਹਾਮਣੇ ਮਿਹਲਦੇ ਦੀਪੇ 'ਤੇ ਇਕਾਗਰ ਸਨ। ਮਨਜੀਤ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਦੀਪਾ ਹਰ ਹਾਲਤ ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਹੀ 'ਟੱਚ' ਕਰੇਗਾ। ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਖੁੰਦਕ ਰੱਖਣਾ ਦੀਪੇ ਦੇ ਸੁਭਾਅ 'ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ।

ਦੀਪੇ ਦੀ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਬਾਂਹ ਅਤੇ ਡਮਰੂ ਵਾਂਗ ਹਿਲਦਾ ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਬਿੱਕਰ ਲਈ ਅਰਜਨ ਵਾਲੀ ਮੱਛੀ ਦੀ ਅੱਖ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਦੋ ਕੁ ਵਾਰ ਫੜਨ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੱਥ ਹੇਠ ਲਾਇਆ, ਤਾਂ ਦੀਪਾ ਇਕ ਦਮ ਪਿੱਛੇ ਜੰਪ ਕਰ ਗਿਆ। ਪਰ ਸਿਰਫ ਪਲ ਕੁ ਲਈ, ਹੱਥ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਥਾਵੇਂ ਹਿੱਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਥਾਪੀ ਮਾਰਨ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਦੇ ਕੇ ਬਿੱਕਰ ਝਪਟਿਆ ਤੇ ਬਾਜ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ, ਉੜ ਕੇ, ਦੀਪੇ ਦੇ ਗੁੱਟ 'ਤੇ ਜੰਮ ਗਏ। ਦੀਪੇ ਨੇ ਇਕਦਮ ਮਰੋੜ ਕੇ ਗੁੱਟ ਖਿਚਿਆ। ਪਰ ਗੁੱਟ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਰਾ ਬਿੱਕਰ ਹੀ ਨਾਲ ਖਿਚਿਆ ਗਿਆ। ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋੜਨ ਲਈ ਦੀਪੇ ਨੇ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਉਸਦੇ ਖੱਬੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਗਿੱਚੀ ਕੋਲ ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਹਵਾ ਜਿਵੇਂ ਥੰਮ ਗਈ। ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਭਰ ਆਈਆਂ, ਦੀਪੇ ਦੇ ਡੌਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੱਛਲੀਆਂ, ਤੇ ਦਿਓ ਵਾਂਗ ਅੜਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਬਿੱਕਰ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਹ ਰੋਕ ਲਏ। ਗਰਾਊਂਡ 'ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਘੋਲ ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਘੁਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੈਰਾਂ ਪਰਨੇ ਬੈਠੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਕ ਕਦੋਂ ਉਲਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਿਸਮ ਦੀਆਂ, ਸੂਤੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨੀ ਲੱਗਿਆ।

ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਚੀਕ ਚੀਕ ਕੰਮੈਂਟਰੀ ਕਰਦੇ ਅਨਾਊਂਸਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਜਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਣੇ ਆਪੇ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਬੇ-ਲਾਗ ਨਿਕਲ ਗਈ।

ਬਿੱਕਰ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ, ਦੀਪੇ ਦਾ ਗੁੱਟ ਆਪਣੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਭਿੜਦੇ ਦੋ ਜਿਸਮ ਸਨ ਤੇ ਗਰਾਊਂਡ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਪੱਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਖੌਰੂ ਸੀ।

ਥਾਏ ਵੱਜਦੀ ਰੈਫਰੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕੁਝ ਪਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪੇ 'ਚ ਪਰਤਣ ਲਈ ਲੱਗੇ ਸਨ। 30 ਸਕਿੰਟ ਦਾ ਇਕ ਯੁੱਗ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਸਾਹ ਲਏ ਬਿਤਾਇਆ ਸੀ।

ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਪਲ, ਮਨਜੀਤ ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਲਾਲ ਹੋਏ ਹੱਥਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਘੀ ਜੱਫੀ 'ਚ ਘੁੱਟ ਲਿਆ ਸੀ।

ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਗਲਵੱਕੜੀ 'ਚ ਘੁਟੇ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨੋਟਾਂ ਨਾਲ ਤੁੰਨ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਮੈਚ ਉਹਨਾਂ ਤਕੜੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟਾਂ ਬਾਅਦ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਰੋਡਰ ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਵੇ ਤੇ ਪਰਤ ਜਾਵੇ। ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਗਿਣਨਯੋਗ ਗਿਣਤੀ 'ਚ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੀ ਮੋਟਰ 'ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਬਿੱਕਰ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਦੇਰ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ- ਬਾਈ ਖੁੱਚਾਂ ਤੋੜ ਦੁੱ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਦੀਆਂ-

ਖੱਬੇ ਮੋਢੇ ਸ਼ੀਲਡਾਂ ਨਾਲ ਡੱਕਿਆ ਬੈਗ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਝੂਲਦੇ ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਸਾਂਭੀ ਜਾਂਦੇ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਹੇ। ਬਿੱਕਰ ਨੇ ਸਭ ਦੀ ਰੱਖ ਵਿਖਾਈ ਸੀ।

ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਪਕੜ ਅਤੇ ਮੋਰ ਵਾਂਗ ਪੈਲ ਪਾਉਂਦੇ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਰੇਡ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਲੋਕ ਹਰ ਸਾਲ ਉਡੀਕਦੇ। ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਟੀਮ ਸ਼ੀਲਡ ਲਈ ਵਾਰੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਬੈਠਕ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਦੀ। ਉਹਦਾ ਹੱਕ ਵੀ ਸੀ।

-ਪਰ ਐਤਕੀ ਹੱਕ ਬਿੱਕਰ ਦਾ ਹੀ ਬਣਦੈ-ਉਸ ਰਾਤ, ਲੰਘੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਫੇਰ ਮਾਣਦੇ ਹੋਏ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ।

-ਦੀਪੇ ਨੂੰ ਬਾਂਹ ਫੜਕੇ ਰੋਕਣਾ ਵੇਲਣੇ 'ਚ ਬਾਂਹ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਐ-ਮਨਜੀਤ ਸੌਣ ਤਕ ਰੁਮਾਂਚਿਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਐਡੀ ਜਿੱਤ ਮਗਰੋਂ ਨੀਂਦ ਕਿਹੜਾ ਸੌਖੀ ਆਉਂਦੀ ਐ।

ਰਾਤੀਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਦੀਪੇ ਨੂੰ ਥੰਮ੍ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਬਿੱਕਰ ਬਾਘੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਰ ਹੁਣ ਬਾਹਰ ਫੜਾਈ ਸ਼ੀਲਡ ਬਿੱਕਰ ਨੇ ਫੜਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮਨਜੀਤ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੀਹਰੀ ਲੜੀ 'ਚ ਪਰੋਕੇ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰੇ।

ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ ਤਾਂ ਕਦੇ ਇਉਂ ਰਲਕੇ ਖੇਡਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰਦਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤੀ ਪੜ੍ਹੇ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦੇ ਵੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣਾ ਮਿਥ ਕੇ ਖੇਡਦੇ ਵੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ 'ਤੇ ਪੌਆਇੰਟ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜਦੇ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਬਿੱਕਰ ਦੀਆਂ ਤਾੜੀਆਂ ਓਪਰੀਆਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਬਣਾਉਣੀ ਲਗਦੀ ਰਹੀ ਸੀ।

ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਬਿੱਕਰ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਬਣਾਉਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਿਆ।

ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਪੌਆਇੰਟ ਲਗਾਤਾਰ ਦੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਤੀਜੀ ਰੇਡ ਪਾੜੇ ਤੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਕੰਨੀ ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਕੜਕਦੇ ਬੋਲ ਪਏ ਸਨ।

-ਕੌੜਿਆ ਲੱਤਾ ਤੋੜ ਦੁੱ ਜੇ ਐਤਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ-

ਆਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ, ਬੋਲ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਗਾਲ੍ਹ ਵਰਗੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਅਪਣੱਤ ਵਰਗਾ ਕੁਝ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਹਲੂਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੌਆਇੰਟ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜਦੇ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਬਣਾਉਣੀ ਤੇ ਤਾੜੀਆਂ ਓਪਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗੀਆਂ।

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਉਹਨਾਂ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ

ਉਹ ਘਰ ਦਿਆਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਚੀਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਘਰ ਦੀ ਗੱਲ ਤਕ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ।

ਪਰ ਸ਼ੀਲਡ ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਭਾਵੁਕਤਾ, ਉਹਦੇ ਬਾਬੇ ਦਾ ਖੁੰਡਾ, ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੁੱਸੇ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾ ਈ ਸੱਜਰੇ ਛਿੜੇ, ਪਹੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਦੇ ਰੱਫੜ ਨੂੰ ਜਾਲੇ ਵਾਂਗ ਪਰੇ ਹਟਾ ਕੇ, ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਹੀ ਗਈ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਗਈ ਸੁੰਨ ਉਹਨੂੰ ਇਕ ਪਲ ਘੁਟਣ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਵੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਸ਼ੀਲਡ ਫੜੀ ਉਹ ਬੇਬੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਝੁਕਿਆ ਸੀ। ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਦੀ ਸੰਤੀ ਨੇ ਸੁਆਹ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਝਾੜਕੇ, ਪੋਲਾ ਜਿਹਾ ਉਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

-ਜਿਉਂਦਾ ਵਸਦਾ ਰਹਿ ਪੁੱਤ, ਜਵਾਨੀਆਂ ਮਾਣੇ-

ਪਰ ਲੰਬੜਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਦਾ ਉਹਦੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਮਸਾਂ ਹਿਲਿਆ ਸਿਰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਸ਼ਗਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਚਾਹ ਪੀਂਦਾ ਬਿੱਕਰ ਵੀ ਸਕਤੇ ਜਿਹੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਦਾ ਤਣਾਅ ਉਹਨੇ ਹੀ ਤੋੜਿਆ ਸੀ।

-ਕਿਵੇਂ ਆਉਣੇ ਹੋਏ, ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਨਾ ਪਿੱਛੇ-

-ਸ਼ੀਲਡ ਤੈਨੂੰ ਦੇਣ ਆਇਐਂ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਤੈਂ ਫੜਨੀ ਨੀਂ - ਤੇ ਫੇਰ ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਦੀ ਪੈਂਦ ਠੀਕ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਮਨਜੀਤ ਚਾਹ ਫੜਾਉਣ ਆਈ ਸੰਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

-ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਈ, ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨਾਲ ਆਈ ਐਂ ਸ਼ੀਲਡ-ਤੂੰ ਤਾਂ ਤਾਇਆ ਕੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਨੀ, ਉਥੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਵੇਖਦਾ ਆਪਣੇ ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਹੱਥ। ਦੀਪਾ ਸਾਰੇ ਦੁਆਬੇ 'ਚ ਨੀ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ, ਇਹਨੇ ਹਿਲਣ ਨੀ ਦਿੱਤਾ- ਮਨਜੀਤ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਲੰਬੜਦਾਰ ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

-ਮੈਂ ਵੀ ਆਉਂ ਜੇ ਤੇਰਾ ਬਾਬਾ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦਿਊ। ਬਹੂ ਆਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਐਂ-ਲੰਬੜਦਾਰ ਦੇ ਬੋਲਾਂ 'ਚ ਗੁੱਸਾ ਤੇ ਖਿਝ ਸਾਫ ਸੀ।

ਸ਼ੀਲਡ ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਫੜਾ ਉੱਠਣ ਲੱਗੇ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਸੰਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ-

-ਤੂੰ ਆ ਜਿਆ ਕਰ ਪੁੱਤ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰੌਲੇ ਤਾਂ ਮੁੱਕਣੇ ਈ ਨੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜਿਹੇ ਮੇਰੇ ਬਿੱਕਰ ਤੇ ਚਰਨਾ, ਤਿਹਾ ਤੂੰਇਹ ਜਿੱਦਾਂ ਤਾਂ ਜੈ ਖਾਣੇ ਦੀਆਂ ਪੱਟ ਕੇ ਵਗਾਹ ਦਿੰਦੀਐਂ-ਸੰਤੀ ਨੇ ਹਉਕਾ ਭਰਿਆ ਸੀ।

.....ਹਉਕਾ ਤਾਂ ਚਰਨੇ ਨੇ ਵੀ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਅੱਧੀ ਪਾੜੀ ਹੋਈ ਫੋਟੋ ਵੱਲ ਵੇਖਦਿਆਂ। ਮਨਜੀਤ ਤੇ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਫੋਟੋ ਸੀ। ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਮਰਨ ਬਾਅਦ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਨਜੀਤ ਵਾਲਾ ਅੱਧ ਪਾੜ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਅੱਧ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਵਲਾਈ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ।

ਬਾਹਰ ਰੁਕਦੇ ਸਕੂਟਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ, ਚਰਨੇ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝੀਆਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਇਆ।

ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੈਲਾ ਸੀ।

ਜੈਲਾ-ਬਿੱਕਰ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਭੂਆ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ ਸੀ। ਬਾਹਰ-ਅੰਦਰ ਫਿਰਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਬਿੱਕਰ ਵਾਲੇ ਕੇਸ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਪੈਰਵਈ ਵਿਚ ਇਹਦਾ ਹੀ ਹੱਥ ਸੀ। ਉਂਝ ਵੀ ਬਿੱਕਰ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਭੁੱਫੜ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਭੁੱਫੜ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜੈਲਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਚਰਨੇ ਨੇ ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਜੰਮੀ ਹੋਈ ਧੂੜ ਅਤੇ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਚਰਚਾ ਉਹਨੂੰ ਸੱਚੀ ਲੱਗੀ। ਕੇਸ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ।

- ਕਿ ਕਹਿੰਦੇ ਵਕੀਲ- ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਫੜਾਉਂਦੀ ਸੰਤੀ ਨੇ ਰਵਾਜਨ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ।

- ਵਕੀਲ ਨੇ ਕੀ ਕਹਿਣੈ ਮਾਸੀ- ਜਦ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਓ ਬੇੜੀ ਬਹਿ ਗਈ। ਦੱਸਿਆ ਈ ਹੋਊ ਮਾਮੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ, ਪਿਛਲੀ ਤਰੀਕ 'ਤੇ ਦੋਏ ਉੱਖੜਗੇ ਸਾਲੇ-ਜਵਾਬ ਜੈਲੇ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

-ਗਵਾਹ ਕੀ ਕਰਨ ਭਾਈ, ਜਦ ਪਾਏ ਈ ਝੂਠੇ ਹੋਏ ਤੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਕਿਹੈ - ਮਨਜੀਤ ਤੇ ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮਾਰਨਾ ਤੀ- ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਣੀਓ ਹੋਈ ਐ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਸੁਣੇ ਵੀ ਐਥੇ-

-ਕਿਉਂ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਤੂੰ ਬਚਨ ਕਰਦੀ ਐਂ- ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਉੱਖੜ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਸੀ।

-ਤੇਰੇ ਈ ਕਾਰੇ ਨੇ, ਅਖੇ ਆ ਗਿਆ ਮਨਜੀਤ ਸਿਓ, ਚਾਹ ਦਿਉ, ਦੁੱਧ ਦਿਓ ਘਿਓ ਪਾ ਕੇ। ਵਥੇਰਾ ਕਿਹੈ ਬਈ ਇਹ ਸਾਲੇ ਕੌੜੇ ਵੀ ਸਕੇ ਹੋਏ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੇ। ਪਰ ਕਾਹਨੂੰ ਇਹ ਮਾਂ-ਪੁੱਤ ਇਕੋ ਲੱਤ ਰਹੇ ਨੇ-

-ਨਾਲੇ ਜੇ ਕੌੜੇ ਐਡੇ ਈ ਸੱਚੇ ਤੀ, ਫਿਰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਗਵਾਹ ਭੰਨਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਤੀ, ਹੈਂ ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਚਹਿਰੀ 'ਚ ਸੁਣੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਵੇਰ ਦੀ ਹੀ ਉਬਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਸ ਦੇ ਗਵਾਹ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾਂ ਨੀ ਹਿਲਦੇ।

-ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਆਲੀਓ ਗੱਲ ਭਾਗ ਕਹਿੰਦਾ ਤੀ ਅੱਜ ਗੋਰੇ ਖੂਹ 'ਤੇ। ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਨੇ ਕੌੜਿਆਂ ਨੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਲਾ ਕੌੜਿਆਂ ਦਾ ਬੁੜਾ ਅਰ ਮਨਜੀਤ ਦੋਏ ਮਾਰ ਦੇਣੇ ਨੇ- ਆਉਣ ਦੇ ਸਾਲੇ ਮੇਰੇ ਨੂੰ ਛੁੱਟ ਕੇ-ਚਰਨੀ ਦੀ ਗੁੱਸੇ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੰਬ ਗਈ ਸੀ।

-ਲੋਕ ਤਾਂ ਲੜਾ ਕੇ ਮਰਾਉਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਐ ਥੋਨੂੰ-ਅੱਛਿਆ- ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣੈ- ਅੱਗੇ ਪਹੀ ਆਲੇ ਰੌਲੇ 'ਚ ਨੀ ਦੇਖਿਆ-ਦੋ ਗੱਠੇ ਪਹੀ ਪਿਛੇ ਈ ਕਿਵੇਂ ਖੰਭ ਪਟਾਏ ਨੇ ਤੁਸੀਂ-

-ਤੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੋਊ ਬਈ ਕੌੜਿਆਂ ਨੇ ਪੁੰਨ ਨੂੰ ਛੱਡਤਾ ਖੇਤ, ਨਾ ਛੱਡਦੇ, ਅਦਾਲਤ ਸਣੇ ਪਹੀ ਛੁਡਾ ਦਿੰਦੀ- ਉਹ ਤਾਂ ਪਹੀ ਵੀ ਵਾਧੂ ਲੈਗੇ। ਮੈਂ ਓ ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ-

ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਫੇਰ ਤੜਪ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵੀ ਪਹੀ ਕੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਕਹੀ, ਉਹਤੋਂ ਉਲੱਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ।

ਕੌੜਿਆਂ ਦੇ ਖੂਹ ਨੂੰ ਰਾਹ ਫੇਰ ਪਾ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਸੜਕ ਤੋਂ ਅੱਧਾ ਕਿੱਲਾ ਹਟਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਕੌੜਿਆ ਨੇ ਮੁੰਡਾ ਹੱਥ 'ਤੇ ਕਰਿਆ ਤੇ ਅੱਧਾ ਕਿੱਲਾ ਬੈ ਕਰਾ ਕੇ, ਸੜਕ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਹ ਭਰ ਵਾਟ ਬਚ ਗਈ ਸੀ।

ਪਤਾ ਲਗਦੀ ਸਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਤੀਜ ਨੌਹ ਵੱਲੋਂ ਕੇਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਟੇਅ ਲੈ ਲਈ ਤੇ ਇੰਤਕਾਲ ਰੁਕ ਗਿਆ।

ਬੱਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਰਿੜਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਫਿਰ ਤੇ ਮਧਾਣੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਲੰਬੜਦਾਰ ਤੇ ਕੌੜਿਆਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤੀ ਰੱਸਾਕਸ਼ੀ, ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੀ ਟੱਕਰ ਦਾ ਖਤਰਾ ਬਣ ਗਈ ਸੀ।

ਉਦੋਂ ਹੀ ਬਿੱਕਰ ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਹੌਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਗੱਲ ਵੱਧਦੀ ਵੇਖ, ਘਰਦਿਆਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਖੁਦ ਹੀ ਨਿਬੇੜ ਲਈ ਸੀ।

ਬਿੱਕਰ ਨੇ ਤਿੰਨ ਗੱਠੇ ਦੀ ਪਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਵੱਟ ਪਾ ਦਿਤੀ ਸੀ ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਬਿੱਕਰ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਬਚਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹ ਕੇ, ਲੰਬੜਦਾਰ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਦੋਹੀਂ ਘਰੀਂ ਕਲੇਸ਼ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਮਾਮਲਾ ਇਕਦਮ ਨਜਿਠਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕੱਲਾ ਪਹੀ ਦਾ ਝਗੜਾ ਕੀ ਦੋਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਉਪਰੋਂ ਦਿਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਕ, ਬਿੱਕਰ ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਸੇਕ ਵਿਚ ਪਿਘਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਮੌਤ ਬਿਜਲੀ ਬਣ ਕੇ ਡਿੱਗੀ ਸੀ ਦੋਹਾਂ ਘਰਾਂ 'ਤੇ। ਇਕ ਦਾ ਮਰ ਗਿਆ, ਦੂਜੇ ਦਾ ਅੰਦਰ ਹੋ ਗਿਆ-ਮਰਿਆਂ ਬਰੋਬਰ।

ਮਰਿਆਂ ਬਰਾਬਰ ਤਾਂ ਸੰਤੀ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਐ, ਚਰਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ। ਮਰਨ ਮਾਰਨ 'ਤੇ ਉਤਾਰੂ ਹੋਇਆ ਚਰਨਾ ਜੈਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਥੋਡੇ ਆਲੀ ਬਾਰਾਂ ਬੋਰ ਕਿੱਥੇ ਐਂ ? ਅੱਜੇ ਦੇਹ ਲਿਆ ਕੇ। ਆਪਾਂ ਨੀ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਤਰੀਕ 'ਤੇ ਜਾਣਾ। ਐਥੇ ਉਡੀਕੂੰ- ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਰ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਉਡਾਊਂ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਨੂੰ-

- ਨਾ ਵੇ ਚਰਨਿਆ, ਨਾ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ, ਐਂ ਨੀ ਕਹੀਦਾ- ਲੋਕ ਤਾਂ ਭੌਂਕਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਐ-

-ਭੌਂਕੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜਾਨੀ ਐ ਹੁਣ- ਅੱਛਿਆ ! ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਆਪ ਸਵੇਰ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਐ- ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਮਾਰ ਕੇ ਕੌੜਿਆ ਦਾ ਜਰ ਹੋਜ਼ੂ, ਹਿੱਕ ਕੱਢੀ ਫਿਰਦਾ-

ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਫਿਰਦਾ ਤੀ ਹਥਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਨੂੰ- ਲੰਬੜਦਾਰ ਬੋਲਦਾ ਬੋਲਦਾ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ-

-ਹਥਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਦੇਣੇ ਆਲੇ ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ - ਪਰ ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਬਾਪੂ ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਿਆਣਾ ਬਣ-ਜਲਣਾ ਤਾਂ ਮੁਰਦੇ ਨੇ ਐ, ਕਾਨ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਤਾਂ ਚਿਤਾ ਤਕ ਹੁੰਦੈ- ਨਾਲ ਕੋਈ ਨੀ ਜਲਦੀ- ਸੰਤੀ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਰੋਕੂ ਸੀ।

-ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਲਣਾ ਈ ਪੈਣੇ ਮਾਸੀ- ਨਹੀਂ ਜਲੂ ਤਾਂ ਕੌ ਕੁੱਤੇ ਚੁੰਡ ਚੁੰਡ ਖਾ ਜਾਣਗੇ-

ਜੈਲੇ ਨੇ ਸੰਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਥਾਂਏ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਮਝੋਤੇ ਜਾਂ ਨਰਮਾਈ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਉਹਨੇ ਕੱਟਣੀ ਹੀ ਕੱਟਣੀ ਸੀ। ਗਵਾਹ ਟੁੱਟਣ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਰੁਖ ਪਲਟ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਤੇ ਉਹਦਾ ਬਾਪੂ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਚਰਨੇ ਹੱਥੋਂ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਬਾਪੂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ:

-ਜੈਲਿਆ ਹੁਣ ਮੌਕੇ ਜੇ ਚਰਨੇ ਤੋ ਕਰ ਕਰਾ ਦਵੇਂ ਕੁਸ਼। ਸਿੱਧਾ ਵੀਹ ਸਾਲੀ 'ਚ ਠੂਕੂ। ਮਗਰੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਥੋਡਾ ਈ ਐ ਤਿੰਨ ਭਾਈਆਂ ਦਾ, ਮੌਜ ਕਰਿਓ-

-ਭੰਡਣ ਤੋਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਨੀ ਹਟਦੇ-ਫਿਰ ਕੀਹਨੇ ਬਖਸ਼ਣੈ- ਤੂੰ ਰਫਲ ਆਲੀ ਗੱਲ ਕਰ-ਚਰਨਾ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਅੜਿਆ ਖੜਾ ਸੀ।

-ਰਫਲਾਂ ਬੜੀਆਂ- ਪਿਸਤੌਲ ਤਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਵੀ ਮਿਲਜੂ ਇਕ, ਹੋਗੇ ਐ ਬੰਦੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ-

ਪਰਨਾ ਲਪੇਟਦਾ ਚਰਨਾ ਜੈਲੇ ਦੇ ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਿਆ ਸੀ। ਮੰਜੇ ਦੀ ਬਾਹੀ 'ਤੇ ਇਕ ਪੈਰ ਟਿਕਾਈ ਤੇ ਹੱਥ 'ਚ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਗਲਾਸ ਫੜੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੰਤੀ ਉਹਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਿੱਕਰ ਨੇ ਵੀ ਦੁਸ਼ਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਦਸਾਂ ਨਰਾਤਿਆਂ ਦਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਚੌਲ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜੀ ਉਹ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਬਿੱਕਰ ਦੇਹਲੀ ਲੰਘ, ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਸਕੂਟਰ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਿਆ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਸ਼ਣੀ ਪੱਗਾਂ ਤੇ ਉਸੇ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਟਾਂ 'ਚ ਗੋਰੇ ਨਿਸ਼ੇਹ ਚਮਕਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੇਖ ਸੰਤੀ ਨੇ ਸੱਤ ਵਾਰ ਧਰਤੀ ਨਿਸ਼ਕਾਰੀ ਸੀ।

ਸ਼ਹਿਰ ਜਾ ਉਹਨਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਵਾਂਗ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਕਚਰ ਵੇਖੀ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਠੇਕੇ ਮੂਹਰੇ ਲੱਗੀ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਕੋਟਾ ਪੂਰ ਕਰਕੇ ਬਿੱਕਰ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਮਸਾਂ ਤੋਰਿਆ ਸੀ। ਥੋੜੇ ਮੋਟੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਇਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮਨਜੀਤ ਅੱਧਾ ਮੇਲਾ ਵੇਖਦਾ ਤੋਂ ਅੱਧ 'ਚ ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਸਾਂਭਦਾ।

ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਹਿੱਲਿਆ ਬਿੱਕਰ ਰੋਕਦੇ ਰੋਕਦੇ ਵੀ ਸਕੂਟਰ ਤੇ ਬੋਤਲ ਰੱਖੀਂ ਦਾਰੂ ਪੀਂਦੇ ਦੋ ਮੁੰਡਿਆਂ 'ਚ ਜਾ ਵਜਿਆ ਸੀ।

-ਰਾਹ ਤਾਂ ਐਧਰੋਂ ਦੀ ਜਾਂਦੈ, ਬਾਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਿਐ ਲਗਦੈ- ਡਿਗਦੀ ਬੋਤਲ ਬੋਚਦਿਆਂ ਸਕੂਟਰ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਸਹਿਜ ਭਾਅ ਮਖੌਲ 'ਚ ਕਿਹਾ ਸੀ।

-ਕਿਉਂ ! ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਰੇ ਪਿਉ ਦੀ ਪੀਕੇ ਹੋਇਆਂ, ਪਲਿਉਂ ਪੈਸੇ ਖਰਚੇ ਐ- ਮੇਰਾ ਸਾਲਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦੈ-

ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਕੁਝ ਵੀ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿੱਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਉਲਝ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਮਨਜੀਤ ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਮਸਾਂ ਹੀ ਉੱਥੋਂ ਤੋਰ ਸਕਿਆ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਈ ਪੱਗ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬਿੱਕਰ ਉਹਦੇ ਗਲ ਪੈ ਗਿਆ।

-ਤੂੰ ਸਾਲਿਆ ਕੌੜਿਆ ਪਿੱਛੇ ਹਟਦੈਂ ਹੁਣ- ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਮੇਰੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰ ਗਏ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਟੱਕਰੂੰ ਸਾਲਿਆਂ ਨੂੰ।

-ਓ ਕੋਈ ਨੀ, ਆਪਣੀ ਕੀ ਵੱਟ ਵਾਹਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਤੂੰ ਚੱਲ ਐਥੋਂ- ਮਨਜੀਤ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਪਰੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਡਿਗਦੇ ਢਹਿੰਦੇ ਉਹ ਇਕੱਠ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਬਿੱਕਰ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਅਜੇ ਵੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਉੱਥਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਦੇਰ ਉਹ ਫੜ ਫੜ ਰੱਖਦੇ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਤੋੜ ਤੋੜ ਸੁੱਟਦਾ ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਉਹਨੂੰ ਤੋੜ ਤੋੜ ਸੁੱਟਦੇ ਨੂੰ ਫੜਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਇਆ ਬਿੱਕਰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੌੜਿਆਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਕੱਢਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਇਕੱਠ ਨੇ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਖਿੜ ਨੂੰ ਜ਼ਰਬ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

-ਚਲ ਮਾਰ ਜੀਹਦੇ 'ਚ ਟੱਕਰ ਮਾਰਨੀ ਐ- ਵੀਹ ਵਾਰ ਕਿਹੈ ਬਈ ਘੱਟ ਮਰ ਲਿਆ ਕਰ-ਖਿੜ ਕੇ ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਪੋਲਾ ਜਿਹਾ ਧੱਕਾ ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੈਰੋਂ ਉਖੜਿਆ ਹੋਇਆ ਬਿੱਕਰ ਸੰਭਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਛੇ ਫੁੱਟਾ ਕਸਰਤੀ ਸਰੀਰ, ਦੂਰ ਤਕ ਲਹਿਰਾ ਕੇ ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਾਈਕਲਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਡਿਗਿਆ ਸੀ।

ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਗੂੰਜੀ ਰੂਹ-ਕੰਬਾਊ ਚੀਕ ਨੇ, ਡਿੱਗੇ ਬਿੱਕਰ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਕਦਮ ਕੰਬਾ ਦਿਤੇ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਆਵਾਜ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਉੱਚਾ ਉਠਿਆ। ਪਰ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਵੇਂ ਦੂਰ ਤਕ ਇਕ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਪਸਰ ਗਈ ਸੀ। ਬਿੱਕਰ ਦਾ ਸਿਰ ਚੁੱਕਣ ਲਗੇ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਹੇਠ ਪਿਆ ਸਾਈਕਲ ਵੀ ਉੱਚਾ ਉਠਿਆ ਸੀ। ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਪੈਡਲ ਦੀ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਕੀਲੀ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਪੁੜਪੁੜੀ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀ ਜਾ ਧਸੀ ਸੀ।

ਡੌਰ-ਡੌਰ ਹੋਏ, ਬਿੱਕਰ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਬੰਧਿਆ ਸੀ। ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਬੇ-ਜਾਨ ਸਿਰ 'ਚੋਂ ਕੀਲੀ ਵੀ ਪੁਲਸ ਨੇ ਹੀ ਆ ਕੇ ਕੱਢੀ ਸੀ।

ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਐਨ ਉਦੋਂ, ਜਦੋਂ ਤੁੱਲੀਉ ਤੁੱਲੀ ਹੋਏ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਬਿਆਨ ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਥਾਣੇਓਂ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸਿਪਾਹੀ ਲੰਬੜਦਾਰ ਦੇ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਖੀਰ ਧਰਨ ਲਈ ਚੌਲ ਚੁਗਦੀ ਸੰਤੀ ਦੀ ਰੱਖੀ ਥਾਲੀ ਫੇਰ ਥਾਏਂ ਹੀ ਪਈ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ।

ਲੰਬੜਦਾਰ ਅਤੇ ਕੌੜੇ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਪਿੰਡੋਂ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਪਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾਟ ਗਏ ਸਨ। ਲੰਬੜਦਾਰ ਹੋਰੀਂ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਕੌੜਿਆਂ ਦਾ ਲਾਣਾ ਥਾਣੇ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ।

-ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਸੇ ਲਈ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨਰਮਾਈ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਸੀ-

-ਕਸੂਰ ਤਾਂ ਨੀ ਥੋਡੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਲਗਦਾ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਮੌਤ ਮੇਲੇ 'ਚ ਹੋਈ ਐ, ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦਾ ਢਿੱਡ ਤਾਂ ਭਰਨਾ ਈ ਪਉ। ਤੁਸੀਂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਦੂਜੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਕਿਉਂਟ ਕੇ ਆ ਜਿਓ-

ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਖਹਿਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਥਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸਿਪਾਹੀ ਹੌਲੀ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿ ਗਿਆ ਸੀ:

-ਥਾਣੇਦਾਰ ਉਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾਂ ਬੰਦੇ-ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਿਆਣੇ ਓ-ਟੋਭੇ 'ਚ ਇੱਟ ਐ-ਸੁੱਕੀ ਤਾਂ ਨਿਕਲਨੀ ਨੀ-

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੋਭੇ 'ਚ ਡਿੱਗੀ ਇੱਟ ਉਵੇਂ ਛੱਡਕੇ, ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਫਿਰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਸ਼ ਮਿਲਦੇ ਕਰਦੇ ਨੁਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਰਾਤ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਨਜੀਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੌੜਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜੀਅ, ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਬਾਪੂ, ਲੰਬੜਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਰਾਤ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ।

ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਮਨਜੀਤ ਦੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਗੱਲ ਐਨੀ ਛੋਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

-ਕਮਲਿਆ ਬੰਦਾ ਕਿਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦੈ ਬਈ ਕੀਲੀ ਨਾਲੇ ਮਰਜੂ-ਗੋਰੇ ਖੂਹ ਦੀ ਸੱਥ 'ਚ ਭਾਗ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਸੀ।

-ਗੱਲ ਐ ਨਾ ਵੀਰਾ-ਰੋਣੀ ਜਰਦੇ 'ਚ ਕਲੀ ਦੀ ਚੁੰਢੀ ਮਿਲਾਉਂਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ-

-ਨਾਲੇ ਬਿੱਕਰ ਤਾਂ ਚਹੁੰ ਬੰਦਿਆ ਦਾ ਕੁੱਟਿਆ ਨੀ ਤੀ ਮਰਦਾ-

-ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਬੱਬੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਗਦੈ ਬਈ- ਮੱਘਰ ਨੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗੇ ਉਠਿਆ ਰਲੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਹੱਥ ਥਾਏਂ ਫੜਦਿਆ ਕਿਹਾ ਸੀ।

-ਓ ਸਬੱਬ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਣੈ-ਬੈਠਾ ਨੀ ਸੰਤੋਖਾ ਕੌੜਾ-ਆਪਣਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਪੋਤਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਿਆ-

-ਭਾਗ ਦੇ ਬੋਲ ਇੱਟ ਵਾਂਗ ਗੋਰੇ ਖੂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਡਿਗੇ ਸਨ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਛੱਲ ਨਾਲ, ਕੌੜਿਆਂ ਤੇ ਲੰਬੜਾ ਦੀ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੱਥ 'ਚ ਵਹਿ ਤੁਰੀ ਸੀ।

ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸੰਤੋਖੇ ਕੌੜੇ ਲਈ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਦੋਵਾਂ ਲਾਣਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਵਰਗਾ ਕੋਝੂ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਸੀ। ਸਜ਼ਾ ਕੱਟ ਕੇ ਆਇਆ ਸੰਤੋਖਾ ਬਦਲੇ ਦੀ ਤਾੜ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ- ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।

-ਜੱਟ ਤੇ ਝੋਟੇ ਦਾ ਖੋਰ ਬੁਰਾ ਹੁੰਦਾ ਬਚਨ ਸਿਆਂ-ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਸੱਥਰ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਦੇ

ਭਣੋਈਏ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਭਣੋਈਏ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ, ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਘਰ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਸ਼ੱਕ, ਅਤੇ ਉਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਚਰਚਾ, ਥਾਣੇ 'ਚ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਉਸਦੀ ਨਾਂਹ ਬਣ ਗਈ ਸੀ।

ਲੰਬੜਦਾਰ ਦੀ ਜੇਬ 'ਚ ਖੜਕਦੇ ਨੋਟਾਂ ਨੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

-ਹੱਥਪਾਈ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਧੇ ਮੇਲੇ ਨੇ ਵੇਖੇ ਨੇ। ਨਾਲੇ ਕਤਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਪਿਆ-

ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਟੋਭੇ 'ਚੋਂ ਇੱਟ ਕੱਢਣ ਗਏ ਕੌੜਿਆਂ ਦਾ ਹੱਥ ਵੀ ਉਹਨੇ ਇੱਟ ਦੇ ਹੇਠ ਹੀ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮਨਜੀਤ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜੀਤ ਦਿਖਾਇਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

-ਹਾਲੇ ਮੈਂ ਆਪ ਟੈਸਟ ਕਰਨੈਂ ਮੁੰਡਾ। ਜੇ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਆਪੇ ਛੁੱਟ ਜੂ। ਐਥੋਂ ਨੀ ਛੁੱਟ ਅਦਾਲਤ ਛੱਡ ਦੂ-

ਉਹਨੇ ਕੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਪੁਲਸ ਵੱਲੋਂ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਦੋ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ।

ਕੌੜਿਆਂ ਦਾ ਵਕੀਲ ਵੱਖ ਖਿਝਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਸੀ, ਜੇ ਮਨਜੀਤ ਉਹਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹਿੱਕ ਥਾਪੜ ਕੇ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਵਕੀਲ ਦੇ ਹਰ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ, ਮਨਜੀਤ ਨੇ ਇਕੋ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ-

-ਗਵਾਹ ਝੂਠੇ ਨੇ- ਕੇਸ ਝੂਠੈ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਝੂਠ ਬੋਲਾਂ-ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨੇ, ਬਿਆਨ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਸਫਾਈ ਵਿਚ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ-

-ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਕਤਲ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਨਾਬ-ਬਿੱਕਰ ਤੇ ਮੈਂ ਦੋ ਨਹੀਂ ਸਾਂ-

ਵਿਰੋਧੀ ਵਕੀਲ, ਲੱਖ ਵਲ ਫੇਰ ਪਾ ਕੇ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ਸਨ।

ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਆਇਆ ਘਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਅ ਬੱਸ ਆਪਣੀ ਨੱਠ-ਭੱਜ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਮਨਜੀਤ ਸਿਰਫ਼ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਮਾਂ, ਸੰਤੀ ਤਾਈ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛਦਾ। ਉਹਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਉਹਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨੂੰ ਆਵੇ, ਸੱਚ ਜਾਣੇ ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਉਹ ਮੋਢਾ ਦੇਵੇ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਉਹ ਅੰਦਰ ਡੱਕਿਆ, ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਦੁੱਖ ਉਲੱਦ ਦੇਵੇ। ਇਕੱਲੇ ਬਹਿ ਕੇ ਰੋਇਆ ਤਾਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੌਲਾ ਹੋਣਾ ਹੋਰ ਹੁੰਦੈ।

ਰੋਣ ਤਾਂ ਚੱਜ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੰਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨੀ ਸੀ ਦਿੱਤਾ। ਮਕਾਣ ਆਏ ਲੋਕ ਵੀ, ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਘੱਟ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਗੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਘਰ ਵਿਚ ਸੋਗ ਦੀ ਥਾਂ ਨੱਸ-ਭੱਜ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਭੋਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਮੌਤ ਜਿਵੇਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਆਚ ਗਈ ਸੀ।

ਉਹਨੂੰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਮਨਜੀਤ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਐ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਦੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਆਈ ਮਹਿਰੀ ਨੇ

ਉਹਨੂੰ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਤਰੀਕ 'ਤੇ ਉਹਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪੁਛਦੇ, ਉਹਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਜਿਸ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੋਗ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਸੀ, ਉਹਨੇ ਸੰਤੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਕਿਤੇ ਤਸਕੀਨ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਖ਼ਬਰ ਸੀ ਵੀ ਇਕ ਦਮ ਅਚੰਭੇ 'ਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ।

ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਮਨਜੀਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਯਕੀਨੀ ਲਗਦੀ ਸੀ, ਕੌੜਿਆਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੇ ਹਿਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੁਸ਼ਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਇਕ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਵਾਰਨੇ ਪਾਉਂਦੇ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਰੁਖ ਪਲਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਦੋ ਹੋਰ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਨਕਲ, ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਮਨਜੀਤ ਦਾ ਬਰੀ ਹੋਣਾ ਯਕੀਨੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹੀ ਉਹ ਯਕੀਨ ਸੀ ਜਿਸਨੇ, ਲੰਬੜਦਾਰਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਚੋਂ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਚਰਨਾ ਤੇ ਜੈਲਾ ਤਾਂ ਕਚਹਿਰੀ ਗਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਤੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿਉਂ ਵੀ, ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਰਾਰ ਹੋਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸੀ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਤੇ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਗੰਢ-ਤੁੱਪ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਸੀ। ਕਤਲ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਚਰਨੇ ਤੇ ਜੈਲੇ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੋਣ ਦੀ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ।

ਗੋਲੀ ਚਰਨੇ ਨੇ ਚਲਾਉਣੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਹੁਣੇ ਕੰਬੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ- ਤੇ ਬੋਲਣ ਲਗੇ ਉਹਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਝਲਕਦੀ ਸੀ।

- ਬਾਪੂ ਆਇਆ ਈ ਨੀ, ਐਨਾ ਟੈਮ ਲਾਉਣ ਆਲੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਨੀ ਤੀ -

- ਮਾਮਾ, ਵੀ ਆ ਜੂ- ਪਰ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਕਾਹਤੋਂ ਕੰਬੀ ਜਾਂਦੇ ਐ - ਜੈਲੇ ਨੇ ਪੁੱਲ - ਥਰੂ ਬਾਰਾਂ ਬੋਰ 'ਚੋਂ ਖਿਚਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ।

- ਨਹੀਂ ਐ ਤਾਂ ਕੈਮ ਐ - ਬੱਸ ਜੱਦੀ ਬਿੱਕਰ ਬਾਈ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਐ ਨਾ, ਸਰੀਰ ਉਥੋਂ ਢੇਰੀ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦੈ -

- ਤੂੰ ਪੈਂਗ ਲਾ ਪਹਿਲਾ ਇਕ, ਕੈੜਾ ਜਿਹਾ ਕਰਕੇ - ਜੈਲੇ ਨੇ ਰੂੜੀ ਮਾਰਕਾ ਦੀ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਂਦਿਆਂ ਢਲਦੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ - ਨਾਲੇ ਮਾਮਾ ਵੀ ਆਉਣ ਆਲਾ ਈ ਹੋਊ - ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦਾ ਸੁਣਾਤਾ ਹੋਣੈ-

ਰਾਈਫਲ ਕੀਲੇ ਟੰਗ, ਚਰਨੇ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵਾਲਾ ਗਲਾਸ ਫੜਿਆ ਤਾਂ ਓਟੇ ਨਾਲ ਢੋ ਲਾਈ ਖੜ੍ਹੀ ਸੰਤੀ ਦਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਉਹ ਚਰਨੇ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜ ਲਵੇ - ਉਹਦੀ ਮਿੰਨਤ ਕਰੇ -

ਪਰ ਹੁਣ ਤਕ ਕਿਹੜਾ ਉਹਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਦੀ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣੀ।

ਉਹ ਸਭ ਕਾਸੇ ਦੀ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ -

- ਬਾਈ ਉਡਾ ਤੋਤੇ ਦਿਊਂ ਮੇਰੇ ਸਾਲੇ ਦੇ - ਚਰਨੇ ਨੇ ਗਲਾਸ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਪੁੱਠੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਪੂੰਝਦਿਆਂ ਬੜ੍ਹਕ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਰੁਕੀ ਕਾਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ, ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਖੜ੍ਹੀ ਨਿੰਮ ਤੋਂ ਤੋਤੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ-

- ਲੈ ਆ ਗਿਆ ਮਾਮਾ ਵੀ - ਜੈਲੇ ਦੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤਿੰਨ ਜੋੜੀ ਅੱਖਾਂ ਇਕ ਦਮ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖੁਲ੍ਹ ਰਹੀ ਗੇਟ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਵੱਲ ਉਠ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਪਰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਖਿੜਕੀ 'ਚੋਂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੁਖੱਲੀ ਜੁੱਤੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਕੱਢਵੀਂ ਜੁੱਤੀ ਦਾ ਜੋੜਾ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਸੀ।

ਸਰੀਰ ਦਾ ਬੋਝ ਮਸਾਂ ਚੁੱਕੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਓਟੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਸੰਤੀ ਵੱਲ ਵਧ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮਨਜੀਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖ ਕੇ ਜੈਲੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਪੈਂਗ ਛਲਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟੀ ਖੜ੍ਹੇ ਮਨਜੀਤ ਅਤੇ ਸੰਤੀ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨੇ ਅੰਬਰ ਦੀ ਰੂਹ ਕੰਬਾ ਦਿਤੀ ਸੀ -

ਰਾਈਫਲ ਦੇ ਵੱਟ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਈ ਖੜ੍ਹੇ ਚਰਨੇ ਦਾ ਅੰਦਰ ਕੰਥਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਨਿੱਸਲ ਹੁੰਦਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਲੱਗਿਆ, ਸੰਤੀ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਮੋਹ-ਪਾਸ 'ਚ ਵਲਿਆ ਮਨਜੀਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਲੀਆਂ-ਟੰਗੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਠਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ - ਉਠਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ -

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਭਾਗ ਤੇ ਰੋਣੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਸਨ ?
2. ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਬਿੱਕਰ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ਸੀ ?
3. ਦੀਪੇ ਦੀ ਰੇਡ ਸਮੇਂ ਬਿੱਕਰ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਘੋਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸੋ ਕਿ ਜਿੱਤ ਕਿਸ ਦੀ ਹੋਈ ?
4. ਜਦੋਂ ਕਬੱਡੀ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤੀ ਸ਼ੀਲਡ ਮਨਜੀਤ ਬਿੱਕਰ ਦੇ ਘਰ ਦੇਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?
5. ਮੋਹ-ਪਾਸ਼ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ 'ਬੇਬੇ ਸੰਤੀ' ਦੀ ਪਾਤਰ ਉਸਾਰੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰੋ।
6. 'ਖੇਡਾਂ ਆਪਸੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਮਿਟਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।' ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ।
7. ਮੋਹ-ਪਾਸ਼ ਕਹਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ?

ਗੁਰਮੀਤ ਕੜਿਆਲਵੀ

ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੀਤ ਕੜਿਆਲਵੀ ਚਰਚਿਤ ਨਾਂ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਾਹਕ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਦਰਪੇਸ਼ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਹ ਚੇਤੰਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤਰ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਮਾਰੂ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਬਾਜ਼ਾਰੀਕਰਨ 'ਚੋਂ ਉਪਜੇ ਨਿਮਨ ਮੱਧਵਰਗ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮੀਤ ਕੜਿਆਲਵੀ ਦਾ ਜਨਮ 23 ਦਸੰਬਰ 1968 ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁਖਦੇਵ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ, ਪਿੰਡ ਕੜਿਆਲ(ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ) ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਵਲ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਦਾ ਡਿਪਲੋਮਾ, ਐਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਪਬਲਿਕ ਹੈਲਥ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। 'ਅੱਕ ਦਾ ਬੂਟਾ', 'ਉਣੇ', 'ਆਤੂ ਖੋਜੀ', 'ਟਾਂਗੇ ਵਾਲਾ ਸੰਤਾ'(ਬਾਲ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) ਆਦਿ ਉਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਬਾਲ ਨਾਟਕ, ਕਵਿਤਾ, ਵਾਰਤਕ ਆਦਿ ਵਿਧਾਵਾਂ ਉਪਰ ਵੀ ਪੂਰੀ ਪਕੜ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਅਵਾਰਡ, ਪ੍ਰਿੰ. ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਅਵਾਰਡ, ਸ਼ਾਹ ਚਮਨ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਮਨ ਦੀ ਪੀੜ ਪੂਰੀ ਸ਼ਿਦੱਤ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੇ ਹੋਏ ਪਾਤਰ, ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਝੰਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਵਿੱਲਖਣ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਯਥਾਰਥਕ ਚਿਤਰਨ, ਵਿਅੰਗ ਸਿਰਜਣਾ ਆਦਿ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਉਸਦੀ 'ਆਤੂ ਖੋਜੀ' ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗੀ।

ਆਤੂ ਖੋਜੀ

ਆਤੂ ਦੇ ਨਾਂਹ-ਨਾਂਹ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਮੈਂ ਦੂਜਾ ਪੈਗ ਉਸਦੀ ਗਲਾਸੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਆੜ ਵਿਚ ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ 'ਚੋਂ ਕੱਪ ਭਰਿਆ ਤੇ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਉਸਦੀ ਗਲਾਸੀ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ,

- ਚੱਕਦੇ ... ਚੱਕਦੇ ਤਾਇਆ। ਕੁਛ ਨੀ ਕਹਿੰਦੀ ਤੈਨੂੰ। ਬੋਡੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਖੁਰਾਕਾਂ ਖਾਧੀਆਂ। ਬੋਨੂੰ ਏਹ ਕੁਛ ਨੀ ਕਰਦੀ। ਨਾਲੇ ਏਹਦੇ 'ਚ ਹੈ ਕੀ, ਤੱਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁੜ ਤੇ ਕਿੱਕਰ ਦਾ ਸੱਕ ਜਾਂ ਚਾਰ ਛਿਲੜ ਸੰਤਰੇ ਦੇ। ਹੋਰ ਕੀ? ਨਾਲੇ ਪਰਖ ਕਰੀਂ ... ਕੈਹੇ ਜੀ ਬਣੀ ਐ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਖੋਜੀ ਬੰਦਾ।”

- ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਮਛਟਰਾ ਠੀਕੈ। ਅੰਦਰ ਜ਼ਾ ਨੀ ਵੱਢਦੀ ਪਰ ਹੁਣ ਪਚਦੀ ਨੀ। ਬਬੇਰੀ ਪੀਤੀ ਜਵਾਨੀ ਵਾਰੇ। ਮੱਟਾਂ ਦੇ ਮੱਟ ਖਾਲੀ ਕਰਤੇ ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਗੱਲ ਰਹੀ ਕਿੱਥੇ। ਉਂ ਮਛਟਰਾ, ਗੱਲ ਤੇਰੀ ਵੀ ਸੋਲਾਂ ਆਨ੍ਹੇ। ਸਾਡੀ ਹੱਡੀ ਚੀੜੀ ਹੁੰਦੀ ਐ। ਤੇਰੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਕੈ ਸਾਲ ਹੋਊ?” ਆਤੂ ਨੇ ਇੱਕੋ ਸਾਹੇ ਗਿਲਾਸੀ ਖਾਲੀ ਕਰਕੇ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਸਰੋਂ ਦੀ ਗੰਦਲ ਤੋੜ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪਾ ਲਈ।

- ਹੋਊ ਕੋਈ ਪਚਵੰਜਾ-ਸੱਠ ਦੇ ਲਾਗੇ-ਚਾਗੇ।” ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਅਟੇ-ਸੱਟੇ ਨਾਲ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਉਂਜ ਆਤੂ ਦੀ ਸੇਹਤ ਮੁਤਾਬਕ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਹਾਂ ਕੁ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਲੱਗਦੀ ਸੀ।

- ਖਾ ਗਿਆ ਕਨ੍ਹੀਂ ਟਪਲਾ। ਐਸ ਟੈਮ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਪੂਰੇ ਦੋ ਘੱਟ ਅੱਸੀ ਸਾਲ ਐ। ਜੇਹੜੇ ਸਾਲ ਕੱਤੇ ਦੀ ਤਪਾਲੀ ਪਈ ਸੀ, ਉਸ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਜਰਮ ਆ ਮੇਰਾ।”

- ਲਗਦਾ ਨੀ ... ਕਮਾਲ ਐ!” ਸਚਮੁੱਚ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਸੀ।

- ਆਹੀ ਸਾਡੀ ਕੌਮ 'ਚ ਖਾਸੀਅਤ ਐ। ਮਛਟਰਾ! ਸਾਡੀ ਕੌਮ 'ਚ ਨਾ ਮਿਲੂ ਬੋਨੂੰ ਕੋਈ ਡਿੱਗਿਆ ਵੱਠਿਆ ਜਿਆ। ਜਮ੍ਹਾਂ ਨੌਂ ਬਰ ਨੌਂ ਮਿਲਣਗੇ। ਸਾਡਾ ਬੰਦਾ ਛੇਤੀ ਕੀਤਿਆਂ ਗੋਡੇ ਰਗੜ-ਰਗੜ ਕੇ ਨੂੰ ਮਰਦਾ। ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਜ਼ੂ।”

- ਹੈਂ?” ਮੈਂ ਆਤੂ ਦੀ ਬਿਰਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ, ਸੱਚਮੁੱਚ ਕੋਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਹੱਡ-ਗੋਡੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਗੜ ਰਿਹਾ ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚਲੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਏ ਪਏ ਗਲ ਸੜ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਾਹਲਾਂ ਦੁੱਪੜਾਂ ਖਾਂਦੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਚੱਕ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

-ਮਛਟਰਾ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਅਣਖੀ ਐ। ਅਸੀਂ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਅਣਸ਼ 'ਚੋਂ ਹੁੰਨੇ ਆ। ਚੌਹਾਨ ਰਾਜਪੂਤ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਪੜ੍ਹਿਆਂ। ਮਹਾਂਰਾਣੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੌਹਾਨ ਰਾਜੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਈ ਹੋਊ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਵੱਡ-ਵਡੇਰੇ ਆ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਆਤੂ-ਆਤੂ ਕਹੀ ਜਾਨੇ ਓ। ਅਸਲੀ ਨਾਉਂ ਮੇਰਾ ਬੋਨੂੰ ਪਤਾ ਨੀ ਹੋਣਾ। ਮੇਰਾ ਸਿੱਧਾ ਨਾਉਂ 'ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਚੌਹਾਨ' ਐ। ਕਿਸੇ ਟੈਮ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਰਾਜ ਪਾਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਸਾਡਾ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਮੁਗਲਾਂ ਹੱਥੋਂ ਹਾਰ ਹੋਗੀ, ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਜੰਗਲਾਂ-ਪਹਾੜਾਂ ਅੱਲੀਂ ਚਲੇ ਗਈ। ਜੰਗਲਾਂ-ਬੇਲਿਆਂ 'ਚ ਰਹਿ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਈਨ ਨੀ ਮੰਨੀ। ਜੈਮਲ ਵੱਤਾ ਸਾਡੀਓ ਕੌਮ ਦੇ ਯੋਧੇ ਆ ਜਿੰਨਾ ਨੇ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕਬੂਲ ਨੀ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸੌ ਸਾਲ ਜੰਗਲਾਂ-ਪਹਾੜਾਂ 'ਚ ਰਹੀ ਐ ਸਾਡੀ ਕੌਮ। ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਦੀ ਵੀ ਪੈਗੀ। ਫੇਰ ਗਰੇਜ਼ ਆਗੇ। ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਨੇ ਈਨ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਨੂੰ ਮੰਨੀ। ਮਛਟਰਾ! ਸਾਲੀ ਗਰੇਜ਼ ਕੌਮ ਬੜੀ ਚਾਲੂ ਸੀ ਸਾਡੇ ਤੋਂ। ਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ

ਲਾਈ ਰੱਖੀ ਸਾਡੀ ਕੌਮ 'ਤੇ।" ਮੈਂ ਗਹੁ ਨਾਲ ਆਤੂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਸਵੈਮਾਣ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੌ ਫੀਸਦੀ ਸੱਚ ਲੱਗੀ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨ ਈ

ਕਿਵੇਂ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹੜਾ ਰਾਏਬਹਾਦਰੀਆਂ, ਸਰਦਾਰੀਆਂ, ਚੋਬਦਾਰੀਆਂ, ਸਫੈਦਪੋਸ਼ੀਆਂ, ਜੰਗੀਰਦਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਲੰਬੜਦਾਰੀਆਂ ਲੈਣੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ, ਆਲੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ। ਆਤੂ ਦੀ ਗੱਲ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿੰਨੀ ਸੱਚ ਸੀ। ਮਜ਼੍ਹਬੀਆਂ, ਰਮਦਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਖੌਤੀ ਨੀਵੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਜਿੱਥੇ ਜੱਟਾਂ ਨਾਲ ਸੀਰੀ ਸਾਂਝੀ ਰਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਥੇ ਬੋਰੀਆ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੋਈ ਸਬਜ਼ੀ ਵੇਚਦਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਫੇਰੀ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਜੱਟਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਸਬਜ਼ੀ ਭਾਜ਼ੀ, ਖੱਖੜੀਆਂ-ਖਰਬੂਜ਼ੇ, ਤਰਾਂ-ਮਤੀਰੇ ਆਦਿ ਬੀਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਈ ਘਰ ਬੋਰੀਆਂ ਦੇ ਠੇਕੇ ਲੈਣ ਲਈ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਈ ਬੰਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗੇ ਸਨ।

- ਸਾਲੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੌਮ ਨੂੰ ਕੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਸੀ? ਮੰਨਿਆ ਕੋਈ ਇਕ-ਅੱਧ ਬੰਦਾ ਮਾੜਾ ਪਰ ਕੋਈ ਕੌਮ ਤਾਂ ਨੀ ਮਾੜੀ ਸਾਰੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਜੱਗੋਂ ਤੇਰਵੀਂ ਗੱਲ ਸੀ ਅਖੇ ਸਾਰੀ ਕੌਮ 'ਤੇ ਈ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਤੀ।" ਜਦੋਂ ਬਾਪੂ ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ ਅਕਸਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਬੋਰੀਆ ਬਿਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾਇਮ ਪੇਸ਼ਾ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਬੋਰੀਆ ਬਿਰਾਦਰੀ ਦੇ ਹਰੇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲਈ ਬਾਣੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਉਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਹੀ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

- ਮਛਟਰਾ! ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਰਹੀਆਂ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ... ਬੜੇ ਮਾੜੇ ਦਿਨ ਦੇਖੇ। ਗਰੇਜ਼ ਕੌਮ ਬੜੀ ਚਾਲੂ ਸੀ ਸਾਡੇ ਤੋਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦੀ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਦੁਨੀਆਂ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਉਹਨੇ। ਘਾਟ-ਘਾਟ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਪੀਤਾ ਪਰ ਪਤੰਦਰ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਬਬੇਰਾ ਮੱਥਾ ਮਾਰਿਆ। ਕੁੱਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਫਰੋਲ ਮਾਰੀਆਂ। ਪਰ ਏਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਵਈ ਏਹ ਬੋਲੀ ਹੈ ਕਿਹੜੀ। ਏਹਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਐ? ਮਛਟਰਾ ਤੂੰ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਪੜ੍ਹਿਆਂ। ਸਾਡੇ ਆਲੀ ਬੋਲੀ, ਕਿਤੇ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਆਉਂਦੀ ਨੀ, ਪੱਲੇ ਕੀ ਪੈਣਾ ਸੀ ਛਣਕਣਾ?"

- ਤਾਇਆ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀ-ਭਲੀ ਪੰਜਾਬੀ 'ਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਓਂ, ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਵੋਂ, ਬੋਡੀ ਗਿੱਟ-ਮਿੱਟ, ਗਿੱਟ-ਮਿੱਟ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨੀ ਪੈਂਦੀ।" ਮੈਨੂੰ ਅੱਠਵੀਂ ਤੱਕ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ ਸੁਖਦੇਵ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲਾ ਚੇਤੇ ਆਏ। ਅਸੀਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਮੁੰਡੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੋਲੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਬਹੁਤ ਮੱਥਾ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪਿੜ ਪੱਲੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ।

- ਮਛਟਰਾ! ਬੱਸ ਏਸੇ ਗਿੱਟ-ਮਿੱਟ, ਗਿੱਟ-ਮਿੱਟ ਤੋਂ ਈ ਡਰਦੀ ਸੀ ਗਰੇਜ਼ ਕੌਮ।" ਆਤੂ ਹਿੜ-ਹਿੜ ਕਰਕੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੱਸਦਾ ਰਿਹਾ।

- ਮਛਟਰਾ! ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਫ਼ਿਕਰ ਆ। ਸਾਡੇ ਹੁਣ ਆਲੇ ਛੋਹਰ, ਲੋਂਡੀ ਦੇਣੇ, ਆਵਦੀ ਬੋਲੀ ਭੁੱਲੀ ਜਾਂਦੇ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਈ ਦੱਸ, ਜਦੋਂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਈ ਨਾ ਰਹੀ, ਪਿਛੇ ਕੀ ਰਹਿਜੂ, ਛਣਕਣਾ?" ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਕਬੀਲਾਈ ਬੋਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਜਿਹੀ ਚਿੰਤਾ ਆਤੂ ਵਰਗੇ ਸਾਧਾਰਨ ਅਨਪੜ੍ਹ ਬੰਦੇ ਅੰਦਰ ਵੇਖਕੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਆਤੂ ਕੋਈ ਚੇਤੰਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਜਾਪਿਆ।

“ਮਛਟਰਾ! ਗਰੇਜ਼ ਕੌਮ ਨੇ ਪਾਬੰਦ ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਲਾਈ?” ਆਤੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਆਚਿਆ ਜਿਹਾ ਦੇਖਕੇ ਮੇਰਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਾਇਆ।

– ਕਦੋਂ?”

– ਫਰੀਦਕੋਟੀਏ ਰਾਜੇ ਦਾ ਮਹਿਲ ਸੀ ਬੜਾ ਉੱਚਾ। ਉਹਦੇ ਚਾਰੇ ਚੁਫੇਰੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਅਰਗਾ ਪੱਥਰ ਲੱਗਾ, ਤਿਲਕਵਾਂ। ਮਹਿਲ ਉੱਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗੁੰਬਦ। ਗੁੰਬਦ ਉੱਤੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਕਲਸ। ਮਹਿਲ ਐਸਾ ਹਸਾਬ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਵਈ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਕੀ, ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਉੱਤੇ ਨਾ ਚੜ ਸਕੇ। ਚੜਨਾ ਕੀ? ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਤਿਲਕਵਾਂ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਥਾਂ ਕੋਈ ਨਾ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਰੱਖੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕੁੱਤੇ। ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ। ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਦੇ ਚੋਰ ਹੋਏ ਆ ਟੇਕੂ ਤੇ ਪੇਕੂ। ਸਾਦਕ ਕੰਨੀ ਦੇ ਸੀਗੇ। ਬੜੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਸੀਗੀ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਲਾਨ ਕਰਤਾ ਵਈ ਜੇ ਟੇਕੂ ਤੇ ਪੇਕੂ ਏਡੇ ਈ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਹਿਲਾਂ 'ਚੋਂ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਉਣ। ਜਦੋਂ ਟੇਕੂ ਤੇ ਪੇਕੂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਹਿੰਡ ਭੰਨਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਲੀ ਹੋਈ ਸੀ ਗੋਹ। ਇਹ ਬੜਾ ਔਂਤਰਾ ਜੀਅ ਐ। ਸ਼ੈਤ ਤੂੰ ਕਤੇ ਦੇਖੀ ਹੋਵੇ। ਅੱਬਲ ਤਾਂ ਅਜਕੱਲ ਕਿਤੇ ਦਿਖਦੀ ਨੀ। ਜਿਸੇ ਪਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਐਕਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀਓ। ਜਿੱਥੇ ਚੁੰਬੜ ਜੇ ਲਹਿੰਦੀ ਨੀ। ਸੁਣਿਆ ਨੀ ਅਖੇ ਫਲ੍ਹਾਣੇ ਦਾ ਜੱਫਾ ਤਾਂ ਗੋਹ ਆਲਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੱਬ ਦਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਗੋਹ ਦੀ ਪੁੰਛ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਲੰਮਾ ਰੱਸਾ ਤੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀ ਬੰਗਲੇ ਦੇ ਗੁੰਬਦ 'ਤੇ। ਮਰੇ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਸਿੰਗ ਲੈਗੇ ਸੀ ਨਾਲ। ਸਿੰਗਾਂ ਦੇ ਪੋਪਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਚੂਰੀ ਭਰੀ ਸੀ। ਸਿੰਗ ਹੌਲੀ ਜਏ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਲਾ ਮਾਰੇ। ਕੁੱਤੇ ਸਿੰਗਾਂ 'ਚ ਮੂੰਹ ਫਸਾ ਕੇ ਲੱਗੇ ਚੂਰੀ ਕੱਢਣ। ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਆਹਰ ਲਾਇਆ, ਉਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਝਾਕਣ ਈ ਨਾ। ਉਧਰ ਗੋਹ ਨੇ ਜੱਫਾ ਪਾ ਲਿਆ ਗੁੰਬਦ ਨੂੰ। ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਚੜ ਗਏ ਉਤਾਂਹ ਮਿਲਟੀਂ-ਸਕਿਲਟੀਂ। ਸੋਨੇ ਦਾ ਕਲਸ ਲਾਹਿਆ ਤੇ ਹੋਗੇ ਰਛੂ ਚੱਕਰ। ਦਿਨ ਚੜੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਨੌਕਰਾਂ ਨੇ ਰੌਲਾ ਪਾਤਾ ਅਖੇ ਕਲਸ ਹੈਨੀ। ਰਾਜਾ ਹੈਰਾਨ-ਪਰੇਸ਼ਾਨ, ਏਹ ਹੋ ਕੀ ਗਿਆ? ਲੈ ਵੀ ਮਛਟਰਾ, ਉਹਨੇ ਮੁਨਿਆਦੀ ਕਰਵਾਤੀ ਵਈ ਜੀਹਨੇ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਐ, ਆਪ ਆ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਜੇ। ਚੋਰ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਕੋਈ ਨੀ, ਸਗੋਂ ਅਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਊ। ਸਾਡੇ ਆਲੇ ਸੂਰਮੇ ਜਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ। ਰਾਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ, ਉੱਤੇ ਹੇਠਾਂ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇ, ਨਾਲੇ ਸੋਚੀ ਜਾਵੇ ਵਈ ਆਹ ਚਿੱਬ-ਖੜਿੱਬੇ ਜਏ ਦੇਗੇ ਦੱਖੂ-ਦਾਣਾ। ਲੈ ਵਈ ਮਛਟਰਾ ਰਾਜਾ ਜੁਬਾਨ ਦਾ ਬੜਾ ਪੱਕਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹੇ ਭਲੇਮਾਨਸਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਵੀ ਕੁੱਛ ਨਾ, ਇਨਾਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਲਸ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਈ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਾਰੀ ਰਾਮ ਘਾਣੀ ਜਾ ਸੁਣਾਈ ਵੱਡੇ ਲਾਟ ਸਾਬ ਨੂੰ ਵਈ ਕੌਮ ਬੜੀ ਖਤਰਨਾਕ ਆ। ਲਾਟ ਸਾਬ ਨੇ ਉਸੇ ਟੈਮ ਕੌਮ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦ ਲਾਤੀ। ਕਰਨੀ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਤੀ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਨੂੰ। ਬੱਸ ਜੀ ਉਦੋਂ ਲੱਗੀ ਫਿਰ ਕੌਮ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦ।”

– ਤਾਇਆ ਸਿਆਂ! ਆਏਂ ਈ ਹੁੰਦਾ।” ਮੈਂ ਗੋਲ-ਮੋਲ ਜਿਹਾ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ। ਉਂਜ ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਆਤੂ ਨੂੰ ਆਖਾਂ, “ਬੀਬੀ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਸੀ, ਸਜ਼ਾ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣੀ ਪਈ।” ਪਰ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ।

– ਪਰ ਏਹ ਨਸਾਫ਼ ਆਲੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੈਨੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਦੇਖਲਾ ਗੋਰੇ ਦੀ ਲਾਈ ਪਾਬੰਦ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲੱਗੀ ਰਈ।”

– ਹਾਂ! ਆਹੋ ...।” ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਆਤੂ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ।

- ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿੱਥੇ ? ” ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਠੰਡਾ ਹਾਉਂਕਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਤ ਪੀਰਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਚਾਰ ਮਾਸਟਰਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖਲੋਤੀ। ਅਸੀਂ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਭਰਤੀ ਹੋਏ ਚਾਰੇ ਹੀ ਮਾਸਟਰਾਂ ਨੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਨੰਬਰ ਇੱਕ 'ਤੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਚਾਹ-ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚੋਂ ਜੁਆਕ ਹਟਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਸਾਡੇ ਈ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਗਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਸੀ। ਇਸ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਨ ਪਰ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਬਾਰਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਪਾਸ ਘਰਵਾਲੀ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਕਰੀ ਬੈਠੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਰੱਖ ਕੇ, ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ 'ਪਬਲਿਕ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ' ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਉਸਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਭਾਂਅ ਭਾਂਅ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ 'ਤੇ ਮਾਣ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਛੁੱਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੌੜੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਸਾਈਕਲਾਂ ਸਕੂਟਰਾਂ 'ਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ। ਸਾਡਾ ਮਾਣ ਉਸ ਦਿਨ ਕੱਚ ਵਾਂਗ ਤਿੜਕ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਈਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਦੇ ਆਰਡਰ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਪਰਾਂਹ ਟਾਹਲੀ ਥੱਲੇ ਖੜੇ ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਰੜ-ਬਰੜੀਆਂ ਚੂਹੇ ਦੀ ਪੂਛ ਵਰਗੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਖਚਰੀ ਹਾਸੀ ਹੱਸਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਬਦਲੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਾਨਣ ਲਈ ਡੀ.ਈ.ਓ. ਦਫ਼ਤਰ ਜਾ ਵੱਜੇ। ਸਾਡੇ ਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ, ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ਲੀਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਦਰਖਾਸਤ ਵੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵੱਲੋਂ ਸੀ। ਹਿਸਾਬ ਵਾਲਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਂ ਹੁਬਕੀ-ਹੁਬਕੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ 'ਤੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਇਨਕੁਆਰੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਦਰਜ ਸੀ। ਇਹ ਇਨਕੁਆਰੀ ਹੋਈ ਕਦੋਂ ? ਇਹ ਘਟਨਾ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮੂੰਹ ਕੁੱੜਤਣ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਨੈਨ ਪੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਬੋਤਲ ਚੁੱਕੀ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਗੁੱਲ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚਿਆ ਤੇ ਦੂਰ ਵਗਾਹ ਮਾਰਿਆ ਜਿਵੇਂ ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਹੋਵੇ।

- ਲੈ ਤਾਇਆ, ਨਬੇੜੀਏ ਕੰਮ ! ” ਮੈਂ ਬਾਕੀ ਬਚਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੋਵਾਂ ਗਿਲਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਬੋਤਲ ਟਿੱਬੇ ਵੱਲ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀ। ਆਤੂ ਨੇ ਵੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਾਂਹ-ਨੁਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲਾਂ ਪੀਤੀ ਦੇ ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਹੀ। ਮੈਂ ਕੱਪੀ ਨਾਲ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਪਾਣੀ ਦੋਵਾਂ ਗਿਲਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ। ਆਤੂ ਨੇ ਅੱਧੀ ਗਿਲਾਸੀ ਚਾੜ ਕੇ ਬਾਕੀ ਵੱਟ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

- ਤਾਇਆ ! ਬੰਦਾ ਕਾਹਨੂੰ ਬੁੱਢਾ ਹੁੰਦਾ, ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬੱਸ ਐਧਰ-ਉਧਰ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਬੁੱਢਾ ਕਰਦੀਆਂ। ” ਮੈਂ ਆਵਦੇ ਵਲੋਂ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਦੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀਆਂ ਬੁੱਢਾ ਕਰਦੀਆਂ, ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਮੈਥੋਂ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਕਹਿ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀਂ ਵੱਢਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਡੀ.ਪੀ.ਆਈ. ਦਫ਼ਤਰ, ਸੈਕਟਰੀਏਟ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਉਤਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਿਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ। ਵਾਹ ਨਾ ਚੱਲਦੀ ਵੇਖਕੇ ਅਸੀਂ ਚਾਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਨਵੇਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਜੁਆਇੰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

- ਮਛਟਰਾ ! ਤੀਹ ਸਾਲ ਨੀ ਸਾਂ ਮਰਦਾ ਹਜੇ ਮੈਂ। ਜਮਦੂਤ ਲੈਣ ਵੀ ਆਉਂਦੇ, ਸਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡਾਂਗਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਤੋੜ ਦੇਣਾ ਸੀ ਪਰ ਧੀਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਬੁਰਾ, ਏਹ ਲੈ ਬੈਠਾ। ਏਹਨੇ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀਂ ਖੋਰਤਾ ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਵਾਂਗੂੰ। ਰੱਬ ਨੇ ਪੁੱਤ ਦਿੱਤਾ ਕੋਈ ਨਾ, ਸੋਚਿਆ ਜਵਾਈ ਪੁੱਤਾਂ ਵਰਗੇ ਈ ਹੁੰਦੇ। ਧੀ ਦੇ ਕੇ

ਪੁੱਤ ਬਣਾਈਦੇ। ਰੱਬ ਦੀ ਕੈਸੀ ਮਰਜ਼ੀ ... ਦੋ ਧੀਆਂ, ਅੱਖੇ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਹੀਆਂ, ਦੋਵੇਂ ਈ ਬਾਪ ਦੇ ਬੂਹੇ ਆ ਬੈਠੀਆਂ।” ਅੱਥਰੂ ਆਤੂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਉਸਦੀ ਵਿਰਲੀ-ਵਿਰਲੀ ਤੇ ਖੋਦੀ ਜਿਹੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਗਏ।

- ਮਛਟਰਾ! ਪੂਰੇ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਐਨਾ ਬੁੱਢੇ ਹੱਡਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹਨਤ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ। ਜਿੰਨ੍ਹਾ ਚਿਰ ਵਿਧਵਾ ਧੀਆਂ ਦੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਨੀ ਕਿਉਂਟੀ ਗਈ, ਡੋਲ੍ਹਣ ਨੀ ਦਿੱਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਪਰ ਹੁਣ ? ਬੱਸ ਹੋਗੀ। ਮਛਟਰਾ, ਕੀ ਦੱਸਾਂ ? ਧੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਬੁਰੇ।”

- “ਤਾਇਆ ... ਰੱਬ ਨੂੰ ਕੌਣ ਆਖੇ ਇਉਂ ਨੀ ਇਉਂ ਕਰ!” ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ ਕਿ ਆਤੂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਜਾਵੇ।

- “ਮਛਟਰਾ! ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰ ਆਲਾ, ਮੋਟਰ ਲਾਰੀ ਦੇ ਅਕਸੀਡੈਂਟ 'ਚ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਬਰ ਕਰ ਲਿਆ ਚਲੋ-ਕੁਜ਼ਰਤ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਛੋਟੀ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲੈ ਆਵਦੇ ਹੱਥੀਂ ਰੰਡੀ ਕੀਤੀ।” ਆਤੂ ਨੇ ਗਿਲਾਸੀ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾ ਲਈ।

- “ਆਵਦੇ ਹੱਥੀਂ...?”

- ਹਾਂਅ ... ਆਵਦੇ ਹੱਥੀਂ।”

- “ਆਵਦੇ ਹੱਥੀਂ ?”

- “ਬਸ ਕਿਸਬ ਈ ਵੈਰੀ ਬਣ ਖਲੋਤਾ ...।” ਆਤੂ ਖਿਲਾਅ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਬੀਤੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਫੜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

-ਤਾਇਆ, ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸ ... ਮਨ ਹੌਲਾ ਹੋਜੂ।” ਮੈਂ ਆਤੂ ਦੇ ਰਿਸਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ 'ਚੋਂ ਪੱਸ ਕੱਢ ਦੇਣ ਦੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ, ਇਸ ਨਾਲ ਆਤੂ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਮਿਲੇਗਾ।

ਆਤੂ ਨੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਹਾਉਂਕੇ ਭਰੇ।

- ਮਛਟਰਾ! ਵਖਤ-ਵਖਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ। ਕੋਈ ਟੈਮ ਆ, ਆਤੂ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਿੱਗੀ ਢਾਹੀ ਬੈਠਾ, ਕੋਈ ਟੈਮ ਸੀ ਏਹੀ ਆਤੂ ਸੌ-ਸੌ ਕੋਹ ਤੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਹਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਜੰਮਿਆਂ। ਤੇਰਾ ਪਿਉ ਵੀ ਮੈਂ ਹੱਥੀ ਖਿਡਾਇਆ। ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਆਤੂ ਖੋਜੀ ਬਾਰੇ। ਬਾਹਰਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਆਲੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਆਤੂ ਖੋਜੀ ਆਲਾ ਬੁੱਟਰ ਆਂਹਦੇ ਸੀ। ਮਾਰ ਬਠਿੰਡੇ ਮਾਨਸੇ ਤੱਕ ਦੇ ਲੋਕ ਲਿਜਾਂਦੇ ਸੀ ਪੈੜ ਕਢਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ।” ਆਤੂ ਉਠ ਕੇ ਗੰਦਲ ਤੋੜਨ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੇਰੀ ਸੁਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੋਜ ਪੁਣੇ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਮੰਨਿਆ ਦੰਨਿਆ ਖੋਜੀ ਰਿਹਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ। ਆਤੂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਆਤੂ ਖੋਜੀ ਹੀ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਆਤੂ ਬਾਰੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ ਕਿ ਚੋਰੀ ਦੇ ਜਿਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਪੈੜ ਕੱਢਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਸੀ, ਚੋਰ ਫੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਰਾਤ-ਬਰਾਤੇ ਚੋਰੀ ਕੀਤਾ ਸਮਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਤਾਂ ਗਿੜਗਿੜਾ ਕੇ ਘਰਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਦੂਜੇ ਖੋਜੀ ਕਈ ਵਾਰ ਚੋਰਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਆਤੂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਬਾਪੂ ਦਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਤੂ ਖੋਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੋਰ-ਭੈਅ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪੱਕੇ ਚੋਰਾਂ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਆਤੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਗੰਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਵਾਹ ਨਾ ਚੱਲਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਆਤੂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਚਾਲ ਵੀ ਚੱਲੀ ਪਰ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਆਤੂ ਬਚ

ਗਿਆਸੀ।

-ਮਛਟਰਾ! ਆਪਣੇ ਕਿਸਬ ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਈ ਬੰਦੇ ਦਾ ਧਰਮ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਸਨੂੰ ਮਛਟਰੀ ਕਰਦੇ, ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਐ। ਬਾਜੇ ਬਾਜੇ ਬੰਦੇ ਏਹ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ। ਆਹ ਸੂਰਜ ਮੱਥੇ ਲੱਗਦਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸਬ ਨੂੰ ਧਰਮ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾਂ, ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਬੂਹੇ ਬਹਾਈ।” ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਲਈ ਆਤੂ ਗਹੁ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਝਾਕਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਸ਼ਰਮ ਆਈ। ਮੈਂ ਤਲਵੰਡੀ ਆਪਣੇ ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਕਲਾਸ ਅੰਦਰ ਕੁਰਸੀ ਵਿਚ ਘੁਸਿਆ ਅਤੇ ਮੂਹਰਲੇ ਟੇਬਲ ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਪਸਾਰੀ ਪਿਆ ਸਾਇੰਸ ਮਾਸਟਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਖੜੋਤਾ।

- ਸੰਘੂ ਸੈਬੂ ... ਐਸ਼ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਐਸ਼। ਐਵੇਂ ਨਾ ਮੱਥਾ ਮਾਰਿਆ ਕਰੋ ਕੋਟੇ ਆਲਿਆਂ ਨਾਲ ... ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਆਪਣੇ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਵਾਂਗੂੰ ਆਪਣੇ ਜੁਆਕਾਂ 'ਤੇ ਈ ਅਫ਼ਸਰ ਆ ਲੱਗਣਾ। ਆਪਣੇ ਐਕਸ਼ਨ ਦਾ ਉਲਟਾ ਰੀਐਕਸ਼ਨ ਹੋਣਾ। ਸੁਣਿਆ ਨੀ, ਐਕਸ਼ਨ ਐਂਡ ਰੀਐਕਸ਼ਨ ਆਰ ਈਕੁਅਲ ਐਂਡ ਆਪੋਜ਼ਾਈਟ। ਇਹ ਸਾਲਾ ਚੀਂਗਰਪੋਟ ਅਨਪੜ੍ਹ ਈ ਠੀਕ ਐ। ਨਾ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾ ਕੁਰਸੀਆਂ ਸਾਂਭਣ। ਕੀ ਖਿਆਲ?” ਮਾਸਟਰ ਮਾਨ ਹੱਥ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਸਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਦੰਦੀਆਂ ਚਿੜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸਾਂ।

- ਇਕ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮਰੇਡੀ ਨੀ ਟਿਕਣ ਦਿੰਦੀ ...।” ਆਵਦੇ ਵਲੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭੱਦੀ ਗਾਲ ਕੱਢੀ ਸੀ।

- ਸੁਣਦੇ?” ਆਤੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆਂਦਾ।

- ਹਾਂਅ!”

- ਕੀ ਆਖਿਆ ਭਲਾ?” ਆਤੂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣ ਰਿਹਾ।

- ਏਹੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕਿਸਬ ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਈ ਬੰਦੇ ਦਾ ਅਸਲੀ ਧਰਮ ਹੁੰਦਾ। ਏਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਵੀ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ।” ਮੇਰੇ ਜੁਆਬ ਨਾਲ ਆਤੂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

-ਮਛਟਰਾ! ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਧਰਮ ਛੱਡਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਰੁਪਈਏ ਭਮੇ ਫਹੜੀ ਨਾਲ ਕੱਠੇ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਮਛਟਰਾ, ਧਰਮ ਨੀਂ ਛੱਡਿਆ ਮੈਂ। ਧੀ ਜ਼ਰੂਰ ਬੂਹੇ ਬਹਾਲੀ ਪਰ ਧਰਮ ਨੀ ਛੱਡਿਆ ਆਤੂ ਖੋਜੀ ਨੇ।” ਨਸ਼ਾ ਆਤੂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਯਾਦਾਂ ਨੇ ਹੀ ਆਤੂ ਨੂੰ ਬੌਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- ਹੱਲੂ ਪੱਤੀ ਆਲੇ ਜੂੰ ਖਾਣੇ ਲੱਭੂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ?”

- “ਜਾਣਦਾਂ!”

- ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਬੁੜਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਨੌਹਰੀਆਂ। ਬੁੜਾ ਔਂਤਰਾ ਬੁੜਾ ਸੀ। ਕੰਜਰ ਨੇ ਗਰੀਬ-ਗੁਰਬੇ ਨੂੰ ਦਾਸਾ-ਬੀਸਾ ਦੇ ਕੇ ਵਹੀ ਤੇ ਗੁੰਠਾ ਲਵਾ ਲੈਣਾ। ਵਿਆਜ 'ਤੇ ਵਿਆਜ ਲਾ ਕੇ ਡੂਢਾ-ਸਵਾਇਆ ਕਰੀ ਜਾਣਾ। ਰੱਤ ਚੂਸ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਗਲੇ ਦੀ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਰੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਗੁੱਦੜ ਮਜ਼ਬੀ। ਕੇਰਾਂ ਵਿਚਾਰੇ

ਦੀ ਘਰਆਲੀ ਬਿਮਾਰ-ਠਮਾਰ ਹੋਗੀ। ਉਸਨੂੰ ਦਾਸਾ-ਬੀਸਾ ਫੜਨਾ ਪੈ ਗਿਆ ਜੂੰ ਖਾਣੀਏ ਤੋਂ। ਏਹਨੇ ਵਿਆਜ 'ਤੇ ਵਿਆਜ, ਵਿਆਜ 'ਤੇ ਵਿਆਜ ਲਾ ਕੇ ਬਣਾ ਧਰੀ ਰਕਮ। ਗੁੱਦੜ ਵਿਚਾਰੇ ਤੋਂ ਦੇ ਕਿੱਥੋਂ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਨੌਹਰੀਏ ਨੇ ਏਸੇ ਰਕਮ ਦੇ ਵੱਟੇ ਗੁੱਦੜ ਦੀ ਸੱਜਰ ਸੂਈ ਝੋਟੀ ਕਿੱਲੇ ਤੋਂ ਖੋਹਲ ਲੀ। ਵਿਚਾਰੇ ਗਰੀਬ ਦੇ ਢਿੱਡ 'ਤੇ ਲੱਤ ਮਾਰੀ।”

- ਹੱਤ ਤੇਰੇ ...।” ਮੈਂ ਨੌਹਰੀਆਂ ਬੁੜਾ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੀ ਥਾਵੇਂ ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਗਿਆ।

- ਮਛਟਰਾ! ਕਰਨੀ ਰੱਬ ਦੀ, ਜੂੰ ਖਾਣਿਆਂ ਦੇ ਕਿੱਲੇ ਤੋਂ ਚੋਰ ਰਾਤ-ਬਰਾਤੇ ਝੋਟੀ ਖੋਹਲਣ ਆ ਪਿਆ। ਨੌਹਰੀਏ ਕਾ ਬਿਮਾਰੀ ਖਾਧਾ ਬੁੜਾ ਪਿਆ ਸੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ। ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ, ਉਹਨੂੰ ਕਿਤੇ ਜਾਗ ਆਗੀ। ਉਹਨੇ ਚੋਰ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਜੱਫਾ ਮਾਰ ਲਿਆ। ਅੱਗਿਉਂ ਚੋਰ ਸੀ ਮੁੰਡਾ-ਖੁੰਡਾ, ਉਹਨੇ ਬੁੜੇ ਨੂੰ ਭੁਆਂ ਮਾਰਿਆ। ਬੁੜਾ ਕਿਤੇ ਰੋਲਾ ਨਾ ਪਾ ਦੇਵੇ ਚੋਰ ਨੇ ਗੋਹਾ ਹਟਾਉਣ ਆਲਾ ਫਹੜਾ ਬੁੜੇ ਦੇ ਸਿਰ 'ਚ ਟਿਕਾਤਾ। ਬੁੜਾ ਤਾਂ ਰੇਲ ਦੇ ਕੰਨ ਆਗੂ ਉਥੇ ਹੀ ਟੇਡਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਚੋਰ ਲੈ ਗਿਆ ਸਣੇ ਕਟਰੂ ਝੋਟੀ ਖੋਹਲ ਕੇ।”

- ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆ!” ਮੈਨੂੰ ਅਥਾਹ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਮਾਸਟਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਫਰਜ਼ੰਦ ਦੇ ਪ੍ਰੈਪ ਵਿਚੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਫੇਹਲ ਹੋ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਫਰਜ਼ੰਦ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

- ਲਉ ਜੀ, ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਥਾਣਾ ਚੜ੍ਹਕੇ ਆ ਗਿਆ। ਚੋਰੀ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਮਾਮਲਾ ਕਤਲ ਅਤੇ ਡਾਕੇ ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਸਪਾਟਿਆਂ ਨੇ ਖੋਜੀ ਕੁੱਤੇ ਲਿਆਂਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਨੱਕ ਮੂੰਹ ਮਾਰਿਆ। ਪੈੜਾਂ ਸੁੰਘਦੇ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਗਏ ਤੇ ਪਿੰਡ ਆਲੇ ਟਿੱਬਿਆਂ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਬਹਿਗੇ। ਅਗਾਂਹ ਤੁਰਨ ਈ ਨਾ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਤੇ ਸਪਾਟੇ ਸਿਰ ਫੇਰ ਗਏ। ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿਧਰ ਜਾਣ? ਫੇਰ, ਜੂੰ ਖਾਣਿਆ ਸਪਾਟਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪੱਲਾ ਝਾੜਿਆ ਕੋਈ ਨਾ। ਉਹਨਾਂ ਕਾਗਤੀ ਪੱਤਰੀ, ਤਿੰਨ ਪੰਜ ਕੀਤੀ ਤੇ ਤੁਰਗੇ। ਪਿੰਡ 'ਚੇ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਜੂੰ ਖਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਰੈਅ ਦਿੱਤੀ ਅਖੇ ਆਤੂ ਨੂੰ ਲਿਆਉ। ਉਹ ਕੱਢੂ ਖੁਰਾ ਖੋਜ। ਬੰਦੇ ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਗੇ। ਮੈਂ ਅੱਗੋਂ ਸਤਿ ਬਚਨ ਆਖ ਦਿੱਤਾ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਗੁਰੂ ਗੁਸਾਂਈ ਨੂੰ ਬੜਾ ਮੰਨਦੀ ਆ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਗੁਸਾਂਈ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਜਾ ਪੈੜ ਨੱਪੀ।”

- ਖੋਜੀ ਨੂੰ ਪੈੜ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਿਵੇਂ ਆ ਜਾਂਦੀ?” ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ।

- ਮਛਟਰਾ ! ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਜੁਆਕਾਂ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਪਛਾਣ ਲੈਨੇ ਓ, ਉਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਪੈੜ ਦੀ ਸਿਆਣ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਕੁਜਰਤ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਪੈਰ ਦੂਜੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਪੈਰ ਨਾਲ ਨੀ ਰਲਦਾ। ਇਕ ਦੀ ਤੋਰ ਵੀ ਨਈਂ ਰਲਦੀ ਦੂਜੇ ਨਾਲ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੈਰ ਲੰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਧਰਾ। ਕੋਈ ਚਪਟਾ ਹੁੰਦਾ, ਕੋਈ ਡੂੰਘ ਆਲਾ। ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਪੈਰ ਦਾ ਅਗੂਠਾ

ਮੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਤਲਾ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਅੱਡੀ ਚੌੜੀ ਹੁੰਦੀ, ਚਾਪੜ ਅਰਗੀ। ਇਵੇਂ ਤੋਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੱਥ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਲੱਗਦਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅੱਧਾ। ਕੋਈ ਉਂਗਲਾਂ ਦਬਾ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅੱਡੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਤੁਰਦਿਆਂ ਅੱਡੀ ਭੁੰਜੇ ਲੱਗਦੀ ਈ ਨੂੰ। ਕਈ ਟੇਡੇ ਰੋਕ ਪੈਰ ਚੱਕਦੇ। ਕਈ..."

- ਤਾਇਆ ਸਿਆ! ਤੂੰ ਪੈੜ ਜਾ ਨੱਪੀ, ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ? "ਮੈਂ ਵਿਚਾਲਿਉਂ ਟੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਪੈੜਾਂ ਦੀ ਤਫ਼ਸੀਲ ਦੱਸਦਾ ਆਤੂ ਕਿਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਭੁੱਲ ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ।

- ਭਤੀਜ਼! ਮੈਂ ਪੈੜ ਫੜੀ ਤੇ ਹੋ ਲਿਆ ਪੈੜ ਦੇ ਮਗਰ! ਪਿੰਡ ਦੀ ਖ਼ਲਕਤ ਮੇਰੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈਆ, ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਆਲੇ ਭੁੰਡਾਂ ਦੀ ਖੱਖਰ ਆਰੂਂ ਆ ਜੁੜਦੇ। ਹੋ-ਹੋਅ ਕਰਦੀ ਮੁੰਡੀਹਰ ਮਗਰੇ ਤੁਰੀ ਆਵੇ। ਮੈਂ ਪੈੜ ਸਿਆਣਦਾ-ਸਿਆਣਦਾ ਲੈ ਆਇਆ ਗੱਜੂਪੁਰੇ। ਬੁੱਟਰਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਵੇਂ ਪਿੰਡ। ਗੱਜੂਪੁਰੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਆ ਕੇ ਪੈੜ ਔਟਲ ਗੀ। ਮੈਂ ਜੂੰ ਖਾਣੀਏ ਨੌਹਰੀਏ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਬੋਡਾ ਚੋਰ ਐਸੇ ਪਿੰਡ ਐ। ਬੋਡੀ ਮੱਝ ਐਦੂੰ ਗਾਂਹ ਨੀ ਗਈ। ਚੋਰ ਵੀ ਐਸ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਗਾਂਹ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।"

- ਗੱਜੂਪੁਰੇ ਆ ਕੇ ਪੈੜ ਕਿਵੇਂ ਗੁਆਚਗੀ? "ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਸਮਝੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਚੱਲੀ ਸੀ।

- ਮਛਟਰਾ! ਚੋਰੀ ਆਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤੀਆ ਦਿਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਿੰਡ 'ਚ ਸੁਆਣੀਆਂ ਬਹੁਕਰ-ਬਹਾਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਮਿਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ। ਬਾਕੀ ਪਿੰਡ 'ਚ ਆਵਾਜਾਈ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਆ। ਪੈੜਾਂ ਤੇ ਪੈੜਾਂ ਚੜ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਆਏ ਪੈੜ ਦਾ ਪੂਰਾ ਲੱਖਣ ਨੀ ਲੱਗਦਾ। ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਐ ਨਜ਼ੈਜ਼ ਬੰਦੇ ਘਰ ਨਾ ਚਲੇ ਜਾਈਏ। ਐਸੇ ਖਾਹ-ਮਖਾਹ ਕੋਈ ਅੱਬੜ ਬੰਦਾ ਫਸਜੇ। ਕਈ ਬਾਜੇ-ਬਾਜੇ ਖੋਜੀ ਫਸਾ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਸੀਗੇ ਮਾਤੜ-ਤੁਮਾਤੜ ਨੂੰ।"

- ਰਹਿਗੀ ਫਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੀ ਕੱਤਰੀ?"

- ਕਾਹਨੂੰ? ਆਤੂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ-ਸੁੰਦਿਆਂ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿਣੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੱਲੇ-ਕੱਲੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਪੈੜ ਦਿਖਾ ਦਿਉ, ਮੈਂ ਚੋਰ ਦੀ ਪੈੜ ਸਿਆਣ ਦੂੰ। ਨਾਲ ਗਏ ਬੰਦਿਆਂ ਗੱਜੂਪੁਰੀਏ ਸਰਪੈਂਚ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਸਰਪੈਂਚ ਮੇਰਾ ਵੀ ਵਾਕਫ਼ ਸੀ। ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਉਥੇ ਈ ਤਾਂ ਵਿਆਹੀ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਕੋਲ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਤਾਂ ਬਣਿਆ ਈ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਐਹੇ ਜਾ ਕਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਆਤੂ ਨੂੰ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਰਪੈਂਚ ਨੇ ਆਵਦੇ ਪੰਚੈਤੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਫੈਂਸਲਾ ਹੋਇਆ ਵਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਆਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਪੈੜ ਵੇਖੀ ਜਾਵੇ। ਸਪੀਕਰ 'ਚ ਲੋਸਮੈਂਟ ਕਰਤੀ ਵਈ ਜਿਹੜਾ ਘਰੇ ਰਿਹਾ, ਸਮਝ ਲੋ ਉਹੀ ਚੋਰ ਆ ਬੁੱਟਰ ਆਲਿਆਂ ਦੀ ਚੋਰੀ ਉਹਦੇ ਨਾਉਂ ਲੱਗੂ। ਘਰੇ ਫਿਰ ਕੀਹਨੇ ਰਹਿਣਾ ਸੀ? ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਆ ਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਾਮਲਾਟ 'ਚ।"

- ਲੈ ...!" ਆਤੂ ਦੀ ਸਿਖਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ।

- ਮੇਲਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਉਥੇ ਤਾਂ। ਦੋ ਪਿੰਡ ਤਾਂ ਜੁੜੇ ਵੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਹੀ ਮੰਗਾ ਕੇ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਥਾਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਪੋਲੀ ਕਰਾ ਲਈ। ਵਾਰੇ-ਵਾਰੀ ਕੱਲਾ ਬੰਦਾ ਮਿੱਟੀ 'ਤੋਂ ਦੀ ਲੰਘਣ ਲੱਗਾ। ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਹੁਣੇ ਹੱਥੀਂ ਝਾੜੂ ਫੜਿਆ ਵਿਐ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਲੰਘਜੇ, ਮੈਂ ਪੈੜ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਾਂ। ਮੇਰੇ ਨਾਂਹ ਵਿਚ ਸਿਰ ਫੇਰਦਿਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਪੈੜ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਲਉ ਜੀ, ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਕੱਠ 'ਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵੀ ਆਈ ਜਾਣ ਅਖੇ ਆਤੂਆ, ਕਿਉਂ ਭਕਾਈ ਕਰਾਉਨਾ ਪਿੰਡ ਆਲਿਆਂ

ਦੀ, ਐਂਤਕੀ ਨੀ ਚੱਲਣੀ ਤੇਰੀ ਕਾਰਾਗਰੀ। ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਮੈਂ ਵੀ ਸੀਗਾ। ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕੱਲ੍ਹਾ ਜੁਆਈ। ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਆਲੇ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ ਈ ਨਾ। ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, “ਲਿਆ ਵਈ ਜੁਆਨਾ, ਝਾੜੂ ਫੜਾ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਲੰਘ ਤੂੰ ਵੀ ਭਉਜਲ।” ਲਉ ਜੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਪੋਲੇ ਪੋਲੇ ਪੈਰੀਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੈੜ ਦੇਖੀ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਚਕਰਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਬੰਬ ਫਟਣ ਲੱਗੇ। ਮੈਂ ਸਿਰ ਫੜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ।”

– “ਹੱਛਾ !” ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

– ਡਮਾਕ ਕੁਛ ਦਾ ਕੁਛ ਸੋਚ ਗਿਆ। ਸੋਚਿਆ ਜੂੰ ਖਾਣੀਏ ਦੀ ਕਿਹੜਾ ਦਸਾਂ ਨੂੰਹਾਂ ਦੀ ਕਿਹੜਾ ਐ। ਇਹਨੇ ਵਿਚਾਰੇ ਗਰੀਬ ਗੁੱਦੜ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਮਾਰ ਕੀਤੀ ਐ। ਜੇ ਚੋਰੀ ਨਾ ਵੀ ਫੜੀ ਗਈ ਕਿਹੜਾ ਸਾਲੇ ਜੂੰ ਖਾਣੇ ਨੌਹਰੀਏ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੱਠ ਲਿਸੀ ਪੈਜੂ। ਮਛਟਰਾ! ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਕੇ ਘਰੇ ਬੈਠੀ ਧੀ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਖੜੋਤੀ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਡਮਾਕ 'ਚ ਏਹੀ ਆਈ ਜਾਵੇ ਵਈ ਇਕ ਤਾਂ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਕੇ ਆਈ ਆ, ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬਹਾਵਾਂ। ਕਤਲ ਡਾਕੇ ਦੇ ਕੇਸ 'ਚ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਫਾਹੇ ਲੱਗੂ, ਨਹੀਂ ਵੀਹ ਸਾਲੀ ਤਾਂ ਬੱਝੂ ਈ ਬੱਝੂ। ਮੈਂ ਨਾਂਹ ਵਿਚ ਸਿਰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਿਰ ਤਾਂ ਸੱਜੇ-ਖੱਬੇ ਹਿੱਲੇ ਈ ਨਾ। ਫੇਰ ਜਾਣੀਦਾ ਅੰਦਰੋਂ ਵਾਜ਼ ਆਈ, ‘ਆਤੂਆ ਏਹ ਕੋਈ ਧਰਮ ਨੂੰ। ਨਸਾਫ਼ ਨੂੰ। ਤੇਰੇ ਆਵਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਸਾਫ਼ ਨੀ, ਰੱਬ ਨਾਲ ਵੀ ਨਸਾਫ਼ ਨੂੰ। ਕੁਜ਼ਰਤ ਨੇ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਤੱਕੜੀ ਦਿੱਤੀ ... ਸੱਚੇ-ਸੱਚ ਤੋਲ।’ ਫੇਰ ਮਛਟਰਾ ...।” ਆਤੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਭਾਰੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਉਹਦਾ ਗੱਚ ਭਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਨੱਕ 'ਚ ਵਗ ਆਏ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬੋਲਿਆ,

– ਲਉ ਫੜੋ ਐਹ ਜੇ ਬੋਡਾ ਚੋਰ।” ਮਛਟਰਾ! ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਗਲੂਮਿਓਂ ਫੜ ਕੇ ਨੌਹਰੀਏ ਵਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਵਾਹੋ-ਦਾਹੀ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਨੂੰ ਭੱਜ ਪਿਆ।”

ਮੈਂ ਆਤੂ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਭਰ ਸਕਿਆ। ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਦੰਦ ਹੀ ਜੁੜ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾ ਵੀ ਆਤੂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਬਕੀ-ਹੁਬਕੀ ਰੋਣ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਛਾਈ ਰਹੀ।

– ਮਛਟਰਾ! ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਕੋਲੋਂ ਚੋਰੀ ਬਰਾਮਦ ਹੋਗੀ। ਕਤਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟੇ। ਪੈਰਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਏਹ ਵੀ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਸੀ। ਜੁਆਈ ਸੀ, ਕਰਨੀਓ ਸੀ। ਪਰ ... ਹੋਣੀਹਾਰ। ਦੂਜੀ ਕੁੜੀ ਵੀ ਸਿਰੋਂ ਨੰਗੀ ਹੋ ਕੇ ਪਿਉ ਦੇ ਬੂਹੇ ਆ ਬੈਠੀ। ਮੇਰਾ ਬੁਢਾਪਾ ਰੁਲ ਗਿਆ।” ਆਤੂ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲਿਆ।

ਮੈਂ ਆਤੂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਨਾ ਮਿਲਾ ਸਕਿਆ। ਵਗਦੀ ਆੜ 'ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਸਿੰਮ ਆਇਆ ਪਾਣੀ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ। ਵਗਦੀ ਆੜ 'ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰੇ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਆਵਾਗੋਣ ਹੀ ਵੱਟਾਂ 'ਤੇ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਹਲਚਲ ਜਿਹੀ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਮੱਚ ਗਈ ਸੀ। ਮਾਸਟਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਜ਼ਿਹਨ ਮੱਲ ਖੜੋਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਲ ਅਧਿਆਪਕ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਟੇਟ ਐਵਾਰਡ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੱਜਕੱਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਸਟੇਟ ਐਵਾਰਡੀ ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਵੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੇ ਸਨ।

– ਤਾਇਆ! ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਸਕਦਾ ਸੀ ਨਾ? ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਤੈਨੂੰ ਚੋਰੀ ਫੜਾਉਣ ਦੀ? ਠੀਕ ਕੀਤੇ ਸੀ ਤੂੰ?

– ਮਛਟਰਾ! ਆਵਦੇ ਜਾਣੀ ਤਾਂ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਤੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿਆਣਾ। ਤੂੰ ਦੱਸ ਠੀਕ ਕੀਤੇ ਮੈਂ?” ਆਤੂ ਨੇ ਉਲਟਾ ਸੁਆਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੀ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦਾ ਮੈਂ?

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਆਤੂ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਅਣਖੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹੜੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ?
2. ਆਤੂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ? ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਬਾਰੇ ਕੀ ਫ਼ਿਕਰ ਹੈ?
3. ਫ਼ਰੀਦਕੋਟੀਏ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਟੇਕੂ ਤੇ ਪੇਕੂ ਨੇ ਚੋਰੀ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਸੀ? ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੌਮ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਗਤਣੀ ਪਈ?
4. ਪੀਰਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਚਾਰ ਮਾਸਟਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਬੇ-ਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਹੋਈ?
5. ਆਤੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਸਬ ਦਾ ਧਰਮ ਕਿਵੇਂ ਨਿਭਾਇਆ ਸੀ? ਵੇਰਵਾ ਲਿਖੋ।
6. ਆਤੂ ਖੋਜੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅਗਤ ਲੱਛਣਾਂ ਉੱਪਰ ਨੋਟ ਲਿਖੋ?
7. ‘ਆਤੂ ਖੋਜੀ’ ਕਹਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ?

ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਰੇਖਾ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਂ ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਹੈ। ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਕਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪਕਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਦਾ ਜਨਮ 2 ਅਗਸਤ 1957 ਨੂੰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਬੀ.ਏ. ਪੱਧਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣਿਆ। ਪਰਵਾਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਕਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ। ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਟੈਕਸੀ ਚਾਲਕ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। 'ਸਰਦ ਰਿਸ਼ਤੇ', 'ਵੀਹਾਂ ਦਾ ਨੌਟ' ਆਦਿ ਉਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਛਪ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਹਨ। ਨਸਲੀ, ਭਾਸ਼ਾਈ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਆਰਥਿਕ ਆਦਿ ਵਖਰੇਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਲਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਅਮਨਪਾਲ ਸਾਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਟਿਲ ਬਿਰਤਾਂਤ, ਪੰਜਾਬੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਮਿਲ ਗੋਭਾ ਆਦਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਜੁਗਤਾਂ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਝਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗੁੱਡ ਡੀਅਲ' ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਗੁੱਡ ਡੀਅਲ

ਫਲਾਈਟ ਠੀਕ ਵਕਤ ਉੱਪਰ ਹੀ ਏਅਰ ਪੋਰਟ 'ਤੇ ਆਣ ਪਹੁੰਚੀ। ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਵੇਰੇ ਦਸ ਕੁ ਵਜੇ ਚੱਲ ਕੇ ਦਿਨ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਵਾਟ ਗੁਰਨਾਮ ਸੌਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਕਿੰਤੂ ਨੀਂਦ ਕਿਵੇਂ ਆਉਂਦੀ, ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸੁੱਤਾ ਉੱਠਿਆ ਸੀ।

ਟਰਮੀਨਲ ਬਿਲਡਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਸਨੇ ਟੈਕਸੀ ਲਈ ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਐਡਰੈੱਸ ਸਮਝਾ ਕੇ ਉੱਘਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਲਾਕ ਬੋਲ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਿੱਲ ਦੇ ਲਾਗੇ ਘਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਕੰਮ ਤੋਂ ਨੇੜਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਏਅਰ ਪੋਰਟ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜਾ ਸੀ। ਮਿੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੇਂਡੂ ਗੋਜੂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਬਾਪ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ, “ਵਿਚਾਰਾ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ !.... ਕੀ ਮਿਲਿਆ ਉਸਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ? ਜੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਠ ਦਸ ਸਾਲ ਉਸਨੇ ਹੋਰ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਕੱਟ ਜਾਣੇ ਸਨ।”

ਗੋਜੂ ਗੁਰਨਾਮ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਨਾਮ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਜੂ ਕੋਲ ਹੀ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਗੁਰਨਾਮ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਆਪਣੇ ਸੁਪਰ ਵਾਈਜ਼ਰ ਕੋਲ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿੱਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਉੱਪਰ ਵੀ ਲਵਾ ਲਿਆ।

“ਬੜਾ ਲੱਕੀ ਏਂ ਤੂੰ ਭਰਾਵਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਲਈ ਗੋਜੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਕੁ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਲਿਆ, ਅਸੀਂ ਐਨੇ ਚਿਰ ਦੀਆਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਦੇ ਆਂ ਕਿ ਤੇਰੀ ਸੁਪਰ ਵਾਈਜ਼ਰ ਜੈਰੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਬੰਦੀ ਹੈਗੀ, ਕੋਈ ਸਾਡਾ ਬੰਦਾ ਵੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਵਾ ਦੇ...ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੱਢੀ ਉਂਗਲ 'ਤੇ ਨੀ ਮੂਤਦਾ, ਤੇਰੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹਨੇ ਕਿੱਦਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।” ਕੰਮ ਉੱਪਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਗੁਰਨਾਮ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਦਿਲਬਾਗ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਗੋਜੂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਪਰ ਕੀਤੇ ਅਹਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਸੁਣਾ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਦਿਲਬਾਗ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦਾ ਆੜੀ ਹੈ ਗੋਜੂ, ਪਿੰਡ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ।”

ਕੁਝ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਨਾਮ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਿੱਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਬਾਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਗੋਜੂ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਜਿਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉੱਝ ਤਾਂ ਗੋਜੂ ਦਾ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਭਾਅ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਹੀ ਮਤਲਬ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਨਾਮ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਬੱਚੇ ਅਜੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਸਨ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਹਰਕਿਰਨ ਵੀ ਅਜੇ ਕੰਮ ਉੱਪਰ ਹੀ ਸੀ। ਡਾਇਨਿੰਗ ਟੇਬਲ ਉੱਪਰ ਅਣਖੋਲੀ ਡਾਕ ਖਿਲਰੀ ਪਈ ਸੀ। ਕੁਝ ਇਕ ਬਿੱਲ ਸਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਇਕ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਦਾ ਕਾਰਡ ਸੀ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰੂਹ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ।

“ਚਾਚੇ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਜਾਊਗੀ ?” ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ। ਗੋਜੂ ਅਜੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨਸੀਬ ਕੌਰ ਜੋ ਆਮ ਕਰਕੇ ਚਾਚੀ ਸੀਬੋ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਗੁਜਰ ਗਈ। ਉਧਰ ਗੋਜੂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਲਾਲਚੀ ਸਹੁਰੇ ਤੰਗ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਪੇਕੀ ਛੱਡ ਗਏ ਤੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚਾਚੀ ਸੀਬੋ ਨੇ ਮੰਜਾ ਮੱਲ ਲਿਆ। ਬਥੇਰਾ ਇਲਾਜ ਕਰਾਇਆ ਸੀ ਵਿੱਤ ਮੁਤਾਬਕ ਚਾਚੇ ਨੇ ਪਰ ਚਾਚੀ ਸੀਬੋ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਉੱਠ ਸਕੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਚਾਚੇ ਸਾਧੂ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਡੁਬੋ ਲਿਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਾਧੂ ਘਾਟੁ ਗੱਲ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਂਦਾ। ਬੱਸ ਜਦੋਂ ਕਿਧਰੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਨਾਮ ਦੇ ਬਾਧੂ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਦੱਸਦਾ। ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਬੜੇ ਭਰਾ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਗੁਰਨਾਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੋਜੂ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਅੱਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸਨੇ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਗਹਿਣੇ ਧਰੀ ਸੀ। ਅਗਾਂਹ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲ ਉਹ ਠੇਕੇ ਉੱਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਤੋਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਬੋੜੀ 'ਚ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਤੋਂ ਸਿੱਖੇ”, ਉਸਦਾ ਬਾਧੂ ਅਕਸਰ ਕਹਿ ਉੱਠਦਾ। ਗੁਰਨਾਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਸੀ ਕਿ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵੀ ਵਿਹਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਖੇਤ ਦੇ ਇਕ ਖੂੰਜੇ ਉਸਨੇ ਦੋ ਕੁ ਕਨਾਲ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਚ ਮਟਰ ਬੀਜ ਲੈਣੇ। ਫਸਲ ਪੱਕਣ 'ਤੇ ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਬੋਰੀ ਭਰ ਮਟਰ ਉੱਤਰਨੇ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਖੜੀ ਹੀ ਵੇਚ ਦੇਣੀ ਵਿਉਂਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ! ਪਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁਦ ਤੋੜਕੇ ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਲੰਢੇ ਵੇਲੇ ਇਕ ਬੋਰੀ ਮਟਰਾਂ ਦੀ ਭਰਕੇ ਸਾਈਕਲ ਉੱਪਰ ਰੱਖ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪੱਕੀ ਸੜਕ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣੀ ਫਿਰ ਸਾਈਕਲ ਉੱਥੇ ਕਿਸੇ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਦੇ ਕੋਠੇ 'ਚ ਰੱਖ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਕਿਸੇ ਟਰੈਕਟਰ ਟਰਾਲੀ ਜਾਂ ਟਰੱਕ ਉੱਪਰ ਰੱਖ ਸ਼ਹਿਰ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਲੈ ਆਉਣੀ ਤੇ ਉਥੇ ਚੰਗੇ ਭਾਅ ਵੇਚਕੇ ਸ਼ਾਮ ਹੋਣ ਤਕ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪੈਦਲ ਹੀ ਤੁਰ ਪੈਣਾ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਆਖਰੀ ਬੱਸ ਫੜ ਲੈਣੀ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਆਖਰੀ ਬੱਸ ਲੰਘ ਜਾਣੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਦਸ ਮੀਲ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਪੈਦਲ ਤੁਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਸਾਧੂ ਦਾ ਇਹੀ ਮਿਹਨਤੀ ਸੁਭਾਅ ਗੋਜੂ ਦੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਗੋਜੂ ਵੀ ਵਾਹ ਲੱਗਦੀ ਕਦੀ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਖੁੰਝਣ ਦਿੰਦਾ। ਕੰਮ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਫਸਟ ਏਡ ਦਾ ਕੋਰਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸੌਖ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਵੀ ਗੁਰਨਾਮ ਨੇ ਕਦੀ ਗੋਜੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਧੋਲਾ ਵਾਧੂ ਖਰਚਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ। ਬੱਸ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਬਚਾਉਣ ਖਾਤਰ ਉਹ ਨਿੱਤ ਸਾਈਕਲ ਉੱਪਰ ਪਿੰਡੋਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਕਲਾਸ ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਮੁੜ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਚੁੱਕ ਪਰਤ ਜਾਂਦਾ। ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਾਲਜ ਦੀ ਕੈਨਟੀਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਹੋਰ ਇਥਰ ਉੱਧਰ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ। ਦੋ ਕੁ ਵਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰਨਾਮ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ 'ਤੇ ਉਹ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਲਮ ਖਤਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬਲਕਿ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੋਜੂ ਨੇ ਸਾਈਕਲ ਚੁੱਕ ਪਿੰਡ ਪਰਤਣ ਦੀ ਕੀਤੀ। ਘਰ ਆ ਕੇ ਉਹ ਵਾਹ ਲੱਗਦੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਸੀ।

ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਬੀ.ਏ. ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਗੋਜੂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੜਕੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਾਏ ਦੀ ਲੜਕੀ ਬੰਸੋ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਰਾਣੀ ਦੀ ਭਤੀਜੀ ਨਾਲ ਗੋਜੂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਬੰਸੋ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਭੇਜਣ ਖਾਤਰ ਖੇਤ ਗਹਿਣੇ ਜਾਂ ਬੈਅ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਅ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਕਤ ਟਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਗੁਰਨਾਮ ਦੇ ਪਿਉ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ।

“ਦੱਸ ਚਾਚੇ ਸਾਧੂ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ?” ਸਟੇਵ ਉੱਪਰ ਚਾਹ ਲਈ ਰੱਖੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਉਬਲਣ ਨਾਲ ਗੁਰਨਾਮ ਦੀ ਸੋਚ ਇਧਰ ਪਰਤੀ ਗੋਜੂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਪਤਾ ਸੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਕੈਲੀ ਉਰਫ਼ ਕੁਲਵੰਤ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਇਧਰ ਸੱਦਣ ਨਾਲੋਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚਾਚੇ ਘਰ ਦੇ ਜੀਅ ਦੇਸ ਜਾ ਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮਿਲ ਆਵੋ ਤੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿ ਆਵੋ, ਪਰ ਉਸੇ ਸਾਲ ਏਅਰ ਲਾਈਨਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਵਧ ਗਏ ਤੇ ਚਹੂੰ ਟਿਕਟਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਦੇਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੈਂਸਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਗੇਜ਼ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੋਂ ਆਇਆਂ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਉਰਫ਼ ਰੌਜਰ

ਸੋਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਗੇਜ਼ ਤਾਂ ਸੂਮ ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਚਾਚੇ ਸਾਧੂ ਦਾ ਵੀ ਪਿਉ ਨਿਕਲਿਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਵੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉੱਝ ਹੀ ਪੈਸੇ ਖਰਚਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਦਿਸਦਾ, ਗੁਰਨਾਮ ਚਾਹ ਪੀਂਦਾ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਜਦੋਂ ਚਾਚੇ ਸਾਧੂ ਦਾ ਟਿਕਟ ਲੈਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਏਜੰਟ ਦੇ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਏਜੰਟ ਬੋੜਾ ਬਹੁਤ ਮੇਰਾ ਵਾਕਫ਼ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਹ ਡਾਲਰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਇਸਨੇ ਉਹ ਟਿਕਟ ਲੈ ਕੇ ਭੇਜੀ ਜਿਹੜੀ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਵੀਹੀਂ ਥਾਂਈਂ ਫ਼ਲਾਈਟ ਰੁਕ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਬੰਦਾ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਸੀ। ਚਾਚਾ ਸਾਧੂ ਜਿਸਨੇ ਕਦੀ ਲੰਬਾ ਸਫ਼ਰ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਵੈਨਕੂਅਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਦਾ ਭੁੱਖ ਤੇ ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾ ਉਸਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਮੰਗਣਾ ਆਵੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘੇ।

ਇੱਥੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕਲੇ ਘਰ ਦੀ ਬੇਸਮੈਂਟ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾੜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਏਥੇ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਰ ਸਿਰਫ਼ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਛਕਣ ਵੇਲੇ ਉਪਰ ਨੂੰ ਆਇਆ ਕਰ। ਚਾਚਾ ਸਾਧੂ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਮਿੱਠੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕੱਟਣ।

ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਉਸਨੇ ਡਾਕ ਫ਼ਰੋਲੀ ਤੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਿੱਲਾਂ ਦਾ ਮੋਟਾ-ਮੋਟਾ ਹਿਸਾਬ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲਾ ਲਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਚਾਚੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਕਾਰਡ ਦਾ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਉੱਝ ਤਾਂ ਚਾਚੇ ਸਾਧੂ ਦੇ ਅਚਾਨਕ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਗੁਰਨਾਮ ਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਹੀ ਗੇਜ਼ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਚਾਚੇ ਸਾਧੂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚਾਨਕ ਚਲੇ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੀ ਕੋਈ ਹੱਥ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਖੁਦ ਨੂੰ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਦੋਸ਼ੀ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਪਰ ਆਹ ਕੀ?” ਕਾਰਡ ਉਪਰ ਚਾਚੇ ਸਾਧੂ ਦੇ ਭੋਗ ਦਾ ਦਿਨ ਤੇ ਤਾਰੀਖ਼ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ। ਭੋਗ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਦੋ ਵਜੇ ਦਾ ਸੀ।

“ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ, ਬਈ ਬੰਦਾ ਵੀਕ ਐਂਡ ’ਤੇ ਭੋਗ ਰੱਖਦਾ, ਚਹੂੰ ਪੇਂਡੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਇੱਕ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਣਗੇ? ਇਹਦੇ ਗੇਜ਼ ਦੇ ਕੰਮ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਰਹੇ, ਇਹਨੂੰ ਆਪ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਰਤਣ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਨੀ, ਪਰ ਚਾਚੇ ਦੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸੌ ਲਿਹਾਜ਼ ਸੀ।” ਪਰ ਮੈਂ ਜੇ ਇੱਥੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਗੇਜ਼ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਕਹੇ ਲੱਗਣਾ ਸੀ। ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸਾਲ ਡੇਢ ਸਾਲ ਵੱਡਾ, ਪਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੇਜ਼ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਚਾਚਾ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗੇਜ਼ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਉਸੇ ਸਾਲ ਘੱਟ ਦਾਜ ਲਿਆਉਣ ਕਰਕੇ ਪੇਕੀਂ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਚਾਚੀ ਸੀਬੋ ਵੀ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਮੰਜਾ ਮੱਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਰ ਗਈ ਸੀ। ਗੇਜ਼ ਜਦੋਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਕੇ ਨਿਮੋਝੂਣਾ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤਾਂ ਚਾਚੇ ਸਾਧੂ ਨੇ ਗਿੱਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਪੁੱਤ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਿਹੜਾ ਮੁਰੱਬੇ ਰੱਖਿਓ ਆ? ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਛਿੱਲੜ ਸੀਗੇ, ਉਹ ਤੇਰੀ ਬੇਬੇ ਦੇ ਇਲਾਜ ’ਤੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਉਧਰ ਅਗਲੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਦਰ ਬਹਾ ਗਏ। ਜੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹ ਜਾਏਂਗਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾਂ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜੂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੇਖ ਲਾ ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਿੱਟੀ

ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।” ਚਾਚੇ ਨੇ ਗਿੱਟਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰੈਣ ਨਾਲ ਗਾਰਾ ਖੁਰਚਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਗੁਰਨਾਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੋਜੂ ਦੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ੌਂਕ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਹੋਣ। ਜਾਂ ਉਹ ਸਕੂਲੇ ਤੇ ਜਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਅੱਠਵੀਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗੇ ਨੰਬਰ ਲੈ ਕੇ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਡੇਢ-ਦੋ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਵਾਟ ਅਸੀਂ ਪੈਦਲ ਹੀ ਤੈਅ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਪਰ ਮਜ਼ਾਲ ਕੀ ਗੋਜੂ ਨੇ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਬਾਕੀ ਨਿਆਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਇੱਲਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਗੱਲ ਵੀ ਉਹ ਤਦ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਅਗਲਾ ਉਸਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਵੇ।

“ਗੁਰਨਾਮ! ਅਸੀਂ ਉਹ ਜੈਰੀ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦਾ ਸੌਦਾ ਮਾਰ ਲਿਆ। ‘ਗੁੱਡ ਡੀਅਲ’ ਮਿਲ ਗਈ, ਜੈਰੀ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਚਣ ਲਈ ਅਖੇ ਮੈਂ ਇਹ ਆਪਣਾ ਰੀਟਾਇਰਮੈਂਟ ਹੋਮ ਬਣਾਇਆ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ’ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੇਚਣਾ, ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਟਾਈਮ ਲੱਗਾ ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ’ਤੇ।” ਇਕ ਦਿਨ ਲੰਚ ਵੇਲੇ ਗੋਜੂ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਚਾਅ ਜਿਹੇ ਨਾਲ ਗੁਰਨਾਮ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।

“ਅੱਛਾਅ ! ਫੇਰ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਲਾਈਨ ਉੱਪਰ ਲਿਆਂਦਾ ?” ਗੁਰਨਾਮ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜੈਰੀ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਆਂ ਕਿ ਤੇਰੀ ਵਾਈਫ਼ ਨੇ ਤੇਰੇ ਰੀਟਾਇਰ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਮੋਟਰ ਹੋਮ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨੀ ਹੈ।”

“ਆਹੋ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਕਹਿੰਦੀ ਆਂ।”

“ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਸਾਲ ਭਰ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੌਣ ਕਰੂ ? ਨਿਆਣੇ ਤੇਰੇ ਤਾਂ ਐਥੋਂ ਦੂਰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਆ, ਇਕ ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਦਾਂ ਖਾਲੀ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇਵੇਂਗਾ, ਸਾਲ ਭਰ ਤੂੰ ਬਿੱਲ ਭਰੂ। ਇਸ ਘਰ ਦਾ ਤਾਂ ਮਿਊਨਿਸੀਪਲ ਟੈਕਸ ਵੀ ਸਾਲ ਦਾ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਣ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਏਜੰਟ ਰਾਹੀਂ ਵੇਚੇਂ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਘੱਟੋਂ ਘੱਟ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰੱਖ ਲੈਣਾ। ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖ, ਐਨੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਮੋਟਰ ਹੋਮ ਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਲ ਭਰ ਘੁੰਮਣ ਦਾ ਤੇ ਤੇਲ ਦਾ ਖਰਚਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਡੁੱਲ੍ਹਾ ਨਿਕਲ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਘਰ ਦੇ ਪੈਸੇ ਰੱਖ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਫਿਕਸਡ ਡੀਪਾਜ਼ਿਟ ਵਿਚ ਤੇ ਆਪਣੇ ਟ੍ਰਿਪ ਤੋਂ ਮੁੜਕੇ ਆ ਕੇ ਇਸ ਬਿਜ਼ੀ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਲੇਅਕ ਲੂਅਕ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਘਰ ਲਵੀਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੱਛੀਆਂ ਮੁੱਛੀਆਂ ਫੜਿਆ ਕਰੀਂ। ਐਥੇ ਨਾਲੋਂ ਅੱਧੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਸਰ ਜਾਣਾ ਤੇਰਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਗੁੱਡ ਡੀਅਲ ?”

“ਤੇ ਉਸਨੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ?” ਗੁਰਨਾਮ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹੋਰ ਉਹਨੂੰ ਕੀ ਵੜੇਵੇਂ ਚਾਹੀਦੇ ਸੀ ? ਉਹਦੇ ਲਈ ਵੀ ‘ਗੁੱਡ ਡੀਅਲ’ ਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੀ। ਹੋਰ ਚਹੁੰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈਏ ਨੇ ਆ ਜਾਣਾ।”

“ਬੱਲੇ ਓਇ ਗੋਜੂ ਗੁੱਡ ਡੀਅਲ।” ਗੁਰਨਾਮ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਮਿੱਲ ਵਿਚ ਕਈ ਜਣੇ ਹੋਰ ਵੀ ਗੋਜੂ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਇਸੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਦੇ ਸਨ। ਦਰਅਸਲ ਜਦੋਂ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਪਿੰਡੋਂ ਆ ਕੇ ਉਹ ਕੰਮ ਉੱਪਰ ਲੱਗਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕਾਰ, ਫਰਿੱਜ ਜਾਂ ਟੀ.ਵੀ. ਆਦਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਨੁਕਸ ਹੁੰਦਾ ਸਸਤੀ ਕੀਮਤ ਉੱਪਰ ਖਰੀਦ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਮੁਕੰਮਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੇਚ ਛੱਡਦਾ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਮਹਿੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖਕੇ ਕਾਫੀ ਸਸਤੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਖਰੀਦ ਲਿਆਉਂਦਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਚਹੁੰ ਭਾਈ ਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਕੇ ਪੁੱਛਦਾ, “ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ‘ਗੁੱਡ

ਡੀਅਲ' ? ”

ਗੋਜੂ ਬਾਰੇ ਆਮ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਉਸਦੇ ਭਾਈਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਰਾਇ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਧੂ ਕੰਮ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਹੁਣ ਉਹ ਚੰਗੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸਨੇ ਬਾਕੀ ਕਿਰਾਏ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਜੇ ਵੀ ਵਾਹ ਲੱਗਦੀ ਉਹ ਕਦੀ ਵੀ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਦਾ ਚਾਨਸ ਮਿੱਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗੁਰਨਾਮ ਚਾਚੇ ਸਾਧੂ ਦੇ ਅਫਸੋਸ ਨੂੰ ਗੋਜੂ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ, ਹਰਕਿਰਨ ਤੇ ਕੈਲੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਆਪਸ ਵਿਚ ਭਿੱਜਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਆਇਆ, ਕੈਲੀ ਨੇ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

“ਵੈਰੀ ਸੈਡ ! ਦੀ ਓਲਡ ਮੈਨ ਪਾਸਡ ਸੋ ਕੁਇੱਕਲੀ।” ਗੁਰਨਾਮ ਨੇ ਸੋਫੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਯਾਅ, ਬੱਟ ਆਈ ਡੌਟ ਬਿੰਕ ਹੀ ਲਾਈਕਡ ਇੱਟ ਹੀਅਰ ਵੈਰੀ ਮੱਚ।”

ਕੈਲੀ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਸੋਫੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਕੈਲੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਗੁਰਨਾਮ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢ ਦੇਵੇ ਕਿ “ਲਾਈਕ ਉਹ ਸੁਆਹ ਕਰਦਾ ਇੱਥੇ ? ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਇੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੱਜ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਵੀ ਕਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਜਿੱਦਣ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਆਇਆ ਸੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਗੋਜੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉੱਝ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਉਸਦੀ ਬਾਤ ਪੁੱਛਣ ਲਈ। ਪਿੰਡੋਂ ਆ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਉਹ ਕੱਟ ਗਿਆ। ਉਹ ਇਸ ਆਸ ਤੇ ਕੱਟ ਗਿਆ ਕਿ ਕਦੀ ਤਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਉਹ ਪਿੰਡ ਪਰਤ ਸਕੇਗਾ ਈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦੋ ਕੁ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਅਟਵਾਲਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਫੜਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ “ਦੱਸ ਯਾਰ ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਪਿੰਡੋਂ ਰੋਟੀ ਦਾ ਭੁੱਖਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ 'ਚ ਰਹਿਣ ਆਇਆ ਸੀ...ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਟੱਬਰ ਤਾਂ ਸੀਬੋ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਪਰਸੋਂ ਚੌਥੇ ਮੈਂ ਗੇਜੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦੇਹ ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਐਨੇ ਸਾਲ ਉੱਥੇ ਕੱਟੇ ਆ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਵੀ ਔਖਾ ਸੌਖਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਕੱਟ ਲਊਂਗਾ। ਏਸ ਕੈਦ 'ਚ ਤਾਂ ਨਾ ਰਹੂੰਗਾ। ਗੇਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ, “ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਕੀ ਮੰਗਦੇ ਆਂ ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧੀਆ ਖਾਣ ਲਈ, ਵਧੀਆ ਰਹਿਣ ਲਈ, ਕੱਲਿਆਂ ਕੋਲ ਟੀ.ਵੀ. ਆ, ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਸੀ ਆ, ਹੋਰ ਕੀ ਮੰਗਦੇ ਓ ? ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਲਈ ਟਿਕਟ ਲਾਇਆ, ਹੁਣ ਮੁੜਕੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਈਏ ?”

ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੱਸਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਗੋਜੂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਰੌਜਰ ਉਹਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਉੱਧਰ ਆ ਨਿਕਲਿਆ। ਮੈਂ ਰੌਜਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਓਇ ਗਰੈਂਡ ਪਾ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ, ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਈ।” ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਅਗੋਂ ਬੋਲਿਆ, “ਅੰਕਲ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਓਲਡ ਮੈਨ ਨੂੰ ਲਾਈਕ ਕਰਦੇ ਆਂ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣਾ ਮੰਗਦੇ ਆਂ ?”

“ਹਲਾਅ ਫੇਅ...। ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਆਮੀਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਚੱਲਦਾ ਫੇਅ। ਗੇਜੇ ਨੇ ਕਿਤੇ ਜਾਣਾ ਹੋਊ, ਐਮੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹੂ ਕਿ ਮੈਂ ਲੇਟ ਕਰਾਤਾ।” ਕਹਿ ਕੇ ਚਾਚਾ ਰੌਜਰ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਗੁਰਨਾਮ ਨੂੰ ਸੋਫੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾ ਆਪਣੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਿਆ ਛੱਡ ਕੈਲੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਦੇ

ਲਈ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਰੌਜਰ ਨੂੰ ਗੁਰਨਾਮ ਕੋਲ ਬੈਠਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

“ਹੈਲੋ ਅੰਕਲ! ਹਾਉ ਵਾਜ਼ ਯੂਅਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਟ੍ਰਿੱਪ?”

“ਓ ਹੈਲੋ ਰਾਜੇ...” ਗੁਰਨਾਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ‘ਰਾਜੇ’ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

“ਆਈ ਜਸਟ ਰੀਟਰਨਡ ਦਿਸ ਮੌਰਨਿੰਗ...ਇੱਟ ਵਾਜ਼ ਓ. ਕੇਅ...ਬਟ ਯੂਅਰ ਗਰੈਂਡ ਪਾ ਲੈਫਟ ਅਸ ਸੋ ਸੂਨ।”

“ਯਾਅ ਆਈ ਥਿੰਕ ਹੀ ਹੈਡ ਏ ਹਾਅਰਟ ਅਟੈਕ ਔਰ ਸਮਥਿੰਗ ...ਦੈਟ ਈਵਨਿੰਗ ਹੀ ਡਿਡਨ ਈਵਨ ਈਅਟ ਹਿਜ਼ ਡਿਨਰ...ਹੀ ਜਸਟ ਸੈਟ ਵਿਦ ਅਸ ਔਨ ਦਾ ਟੇਬਲ।”

“ਤੇਰਾ ਡੈਡੀ ਕਿੱਥੇ ਆ?” ਗੁਰਨਾਮ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਦੇਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਓਅ ਅੰਕਲ, ਜਦੋਂ ਆਹਾ ਘਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਡੈਡ ਨੇ ਸਾਰਾ ਫਰਨੀਚਰ ਵੀ ਜੈਰੀ ਤੋਂ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਸੀ। ਬੜੀ ‘ਗੁੱਡ ਡੀਅਲ’ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਫੇਅ ਗਰੈਂਡਪਾ ਵਾਲਾ। ਬੇਸਮੈਂਟ ਦਾ ਸਮਾਨ ਸੇਲ ‘ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਗੋਰਾ ਆਇਆ ਸੀ ਦੋ ਤਿੰਨ ਛੋਟੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਰੀਦਣ, ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਬੈਂਡ ‘ਤੇ ਸੋਫੇ ਦਾ ਵੀ ਸੌਦਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਐਨਾ ਸਾਮਾਨ ਕੈਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਵੀਕ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਿੱਕ ਅੱਪ ਟਰੱਕ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਗਾ।...। ਹੁਣ ਡੀਅਲ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂ ਰੋਕਣੀ ਆਂ।” ਸੋ ਡੈਡ ਉਹਦਾ ਸਾਮਾਨ ਛੱਡਣ ਗਿਆ, ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ...ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕੰਮ ਮੁੱਕੂ ਮੰਝ ਐਂਡ ਆਉਣ ਵਾਲਾ, ਬੇਸਮੈਂਟ ਰੋਂਟ ‘ਤੇ ਵੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਊਗੀ।”

“ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਭੋਗ ਤਾਂ ਪੈ ਲੈਣ ਦਿੰਦੇ।” ਗੁਰਨਾਮ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, ਫੇਰ ਕੁਝ ਚੇਤਾ ਕਰਕੇ ਰੌਜਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ।

“ਓਅ ਤੁਸੀਂ ਚਾਚੇ ਦੀ ਫਿਊਨਰਲ ਵੀ ਵੀਅਕ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਤੇ ਹੁਣ ਆਹ ਭੋਗ ਵੀ ਫਰਾਈ ਡੇ ਦਾ ਰੱਖਿਆ...ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਕਿੱਦਾਂ ਪਹੁੰਚਣਗੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਛੱਡਕੇ?”

“ਓਅ ਐਕਚੁਅਲੀ ਅੰਕਲ, ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਨਵਾਂ ਫਿਊਨਰਲ ਹੋਮ ਬਣਿਆ ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀਕ ਡੇਅਜ਼ ਵਿਚ ਫਿਊਨਰਲ ਕਰਨ ਤੇ ਭੋਗ ਪੁਆਉਣ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਅੱਧ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ, ਅਸੀਂ ਫੇਰ ‘ਗੁੱਡ ਡੀਅਲ’ ਮਿਲਦੀ ਕਰਕੇ ਇੱਦਾਂ ਹੀ ਰੱਖ ਲਿਆ...।”

ਗੁਰਨਾਮ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਗਲਤ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਗਲਤ ਕੰਮ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। “ਤਾਂ ਫੇਰ ਗੇਜੂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਮੁੜੇ, ਮੈਂ ਫੇਰ ਕਦੀਂ ਆਉਂਗਾ” ...ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਰਨਾਮ ਬਗੈਰ ਜਵਾਬ ਸੁਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਿਹਨਤੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਪਤਾ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ?
2. ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੋਜੂ ਦੇ ਸੁਮਪੁਣੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ?
3. ਕਨੈਡਾ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ?
4. ਗੋਜੂ ਕਿਹੜੀ-ਕਿਹੜੀ ਗੁੱਡ ਡੀਅਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
5. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਅਟਵਾਲਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਿਹੜੇ ਦੁਖੜੇ ਫਰੋਲਦਾ ਹੈ ? ਬਿਆਨ ਕਰੋ।
6. ਰੋਜ਼ਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਫਿਉਨਰਲ ਅਤੇ ਭੋਗ ਬਾਰੇ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ?
7. 'ਗੁੱਡ ਡੀਅਲ' ਕਹਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ?

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਸਿਰਜਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਸਫ਼ਰ ਬੇਗਾਨੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਕਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਕਥਾਕਾਰ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ ਦਾ ਜਨਮ 1967 ਈ. ਵਿੱਚ ਕੋਟ ਈਸੇ ਖਾਂ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ) ਵਿਖੇ ਪਿਤਾ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਮਕੈਨੀਕਲ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਡਿਪਲੋਮਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਨੇਡਾ ਪ੍ਰਵਾਸ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਚਰਚਿਤ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਕਟਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਖੰਡਤਾ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੁਚਿੱਤੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਖੇਪਤਾ ਤੇ ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣਾ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ। ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪੰਜ ਡਾਲਰ ਦਾ ਨੋਟ' ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੰਜ ਡਾਲਰ ਦਾ ਨੋਟ

ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਪਏ ਸੋਫੇ ਦੀ ਇੱਕ ਨੁੱਕਰੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਪਾਲੇ-ਮਾਰੀ ਕੁਕੜੀ ਵਾਂਗ ਸੁੰਗੜਿਆ ਜਿਹਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਸਵੇਰ ਦਾ ਹੀ ਉਹ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਜੁਆਰੀਏ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਸੁੱਟੀ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਮਿਲ ਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਵੇਗਾ। ਸਵੇਰੇ ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਉਹ ਫਿਰ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਤ ਆਏ ਸੁਪਨੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜਾਗਦੇ ਪਏ ਦੇ ਹੀ ਚਿੱਤ 'ਚ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਾਰ ਕੇ ਨੀਂਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ, ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੁਜ਼ਰ ਚੁੱਕੀ ਘਰਵਾਲੀ ਬੰਤੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਜਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ, “ਐਵੇ ਨਾ ਮੁੱਠ ਘੁੱਟ ਲਈਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਤੋਰਨ ਮੌਕੇ”। ‘ਮੁੱਠ ਘੁੱਟਣ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਖਜਾਨੇ ‘ਤੇ ਬੈਠਾਂ ਹੋਵਾਂ,’ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਹਉਕਾ ਲੈਣ ਵਾਂਗ ਸਾਹ ਲਿਆ।

“ਗੁਰਮੇਲ ਦੇ ਬਾਪੂ, ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਚਿੱਤ ਛੋਟਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ”, ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੂੰ ਬੰਤੀ ਦਾ ਕਿਹਾ ਫਿਰ ਸੁਣਿਆ। ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਆਖਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਬੰਤੀ ਨੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਨੇ ਦਿਨ ਛਿਪੇ ਜਿਹੇ ਆਣ ਸਿਰ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਸਾਹੋ-ਸਾਹ ਹੋਈ ਨੇ ਉਸ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਬਾਈ ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਰੱਖੀਦੇ ਆਂ। ਬੰਕ ਵਾਲੇ ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਦੀ ਮੋਲ੍ਹਤ ਦੇ ਕੇ ਗਏ ਆ ਜੇ ਟਰੈਟ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਨਾ ਭਰੀ ਤਾਂ ਅਗਲਿਆਂ ਲੈ ਜਾਣੈ।”

“ਕੋਈ ਨਾ ਕਰਦੇ ਆਂ ਭੰਨ-ਘੜ ਕੋਈ। ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ,” ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸ ਦੇ ਨੇ ਆਖ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਚਵੀ ਜਿਹੀ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ। ‘ਭੰਨ-ਘੜ’ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਉਹ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਿਆ ਉਸਲਵੱਟੇ ਜਿਹੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦ ਬੰਤੀ ਬੋਲੀ ਸੀ, “ਸੌਂ ਜਾ ਰਾਮ ਨਾਲ। ਜਦੋਂ ਸਵੇਰ ਆਉ, ਦੇਖੀ ਜਾਉ।”

“ਸਵੇਰੇ ‘ਸਮਾਨੋਂ ਡਿੱਗ ਪੈਣਗੇ’, ਹਾੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਖਾਈ ਬੈਠੇ ਆਂ”, ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਫਿਕਰਮੰਦ ਆਵਾਜ਼ ‘ਚ ਕਿਹਾ।

“ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰੱਖੇ ਵੇ ਆ, ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਬਈ ਪਿੰਦਰ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਲਾਂ, ਕੁੜੀ ‘ਤੇ ਨਿੱਤ ਨਵਾਂ ਵਾਰ ਆਉਂਦੈ, ਡੇਕ ਵਾਂਗ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਐ”।

“ਕੁੜੀ ਹਾਲੇ ਦਸਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੋਈ ਐ, ਤੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਈ ਤਿਉਰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਫਿਕਰ ਲੱਗ ਗਿਐ।”

“ਜੇ ਹੁਣੇ ਤੇ ਜੋੜਣ ਲੱਗਾਂਗੇ ਫੇਰ ਈ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪੂਰੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ, ਚੱਲ ਫੇਰ ਜੁੜ ਜਾਣਗੇ ਆਪਾਂ ਬੀਬੀ ਦਾ ਬੁੱਤਾ ਸਾਰੀਏਂ।”

‘ਕੱਢ ਕਿਤੇ ਬੰਤੀਏ ਅੱਜ ਵੀ ਸੰਦੂਕ ‘ਚੋਂ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਕੋਇਆ ‘ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਸਿੰਮ ਆਇਆ। ਹਉਕਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਉਸ ਚਿੱਤ ‘ਚ ਹੀ ਕਿਹਾ, ‘ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟਗੀ ਬੰਤੀਏ।’

“ਬੇਬੇ ਤਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟਗੀ। ਕਈ ਸਾਲ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਪਏ”, ਇਵੇਂ ਹੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਰਮੇਲ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ।

“ਉਹ ਕਿਵੇਂ?” ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਕਿਵੇਂ ਕੀ, ਸੋਚਦੇ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬੇਬੇ-ਬਾਪੂ ਆ ਗਏ ਇੱਥੇ, ਫੇਰ ਜਵਾਕ ਦੀ ਸਕੀਮ ਕਰਾਂਗੇ। ਬੇਬੇ ਜਵਾਕ ਸੰਭਾਲਦੀ, ਤੈਨੂੰ ਫਾਰਮਾਂ 'ਚ ਭੇਜਦੇ, ਅਸੀਂ ਦੋਹੇ ਜੀਅ ਡਟ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ। ਘਰ ਦੀ ਮੌਰਗੇਜ ਬੜ੍ਹਕਾਅ ਕੇ ਮਾਰਦੇ। ਪਰ ਗੇੜ ਈ ਪੁੱਠਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਬੋਡੀ ਡਾਕਟਰੀ ਹੋ ਗਈ ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਹੁਣ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਪਹੁੰਚੇ ਲੈ। ਅਸੀਂ ਜਵਾਕ ਦੀ ਸਕੀਮ ਕਰ ਲਈ। ਘਰ ਲੈ ਲਿਆ ਓਧਰ ਬੇਬੇ ਤੁਰ ਗਈ। 'ਡੀਕਦੇ ਬੋਨੂੰ ਐਥੇ ਸੀ ਤੇ ਜਾਣਾ ਮੈਨੂੰ ਓਥੇ ਪੈ ਗਿਆ।”

“ਵੱਸ ਐ ਕੋਈ”, ਆਖ ਕੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਗੁਰਮੇਲ ਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ।

ਉਸ ਰਾਤ ਬਿਸਤਰੇ 'ਚ ਉੱਸਲਵੱਟੇ ਲੈਂਦੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਬੰਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ, ‘ਜਵਾਂ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਗਿਐ, ਐਵੇਂ ਚਿੱਤ ਛੱਡ ਜਾਂਦੈ’, ਜੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲਹਿ ਜਾਊ ਤਾਂ ਕੀ 'ਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗ ਪਊ। ਸਮਝਾ ਉਹਨੂੰ।’

‘ਮੈਂ ਕੀ ਸਮਝਾਵਾਂ, ਮੇਰੀ ਕਿਹੜਾ ਸੁਣਦੈ। ਕਦੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਨੀ ਪੁੱਛਿਆ, ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਵਾਧੂ ਦਾ ਜੀਅ ਆਂ। ਭੋਰਾ ਜੀਅ ਨੀ ਲੱਗਦਾ, ਸੱਦ ਲਾ ਆਵਦੇ ਕੋਲ ਹੁਣ ਤਾਂ,’ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਿੱਤ 'ਚ ਹੀ ਕਿਹਾ।

“ਮੇਰੇ ਪੋਤੇ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸਾਂਭੂ ਫਿਰ? ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਕੰਮ 'ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਆ। ਕਿੱਥੇ ਛੱਡਦੇ ਫਿਰਨਗੇ ਮੇਰੇ ਭੋਰਾ-ਭਰ ਲਵੀ ਨੂੰ? ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਕ ਜੰਮਿਐ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਮਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਪਏ ਆ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਗਏ ਤੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਔਖੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ”, ਜਿਵੇਂ ਬੰਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ।

“ਸਾਂਭੀ ਤਾਂ ਜਾਨੈ, ਆਵਦੇ ਜਵਾਕਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਪੋਤੜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਇਆ, ਹੁਣ ਪੋਤੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਾਂਭ ਕਰਦੈ”

“ਮੇਹਣੈ ਕੋਈ? ਆਵਦਾ ਖੂਨ ਐ।”

ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਛੱਡਦਿਆਂ ਪਾਸਾ ਲਿਆ, ‘ਪਰ ਸਮਝਣ ਵੀ, ਕੋਈ ਕਦਰ ਵੀ ਜਾਣੇ? ਕੋਈ ਲਿਆਕਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਦਾ ਬਈ ਬਾਪੂ ਪਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਈਏ, ਬੰਦੇ ਦਾ ਮਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦੈ’। ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਆਈ ਰੁਪਿੰਦਰ ਨੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੂੰ ਸੋਚਾਂ 'ਚੋਂ ਕੱਢਿਆ। ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਬਾਪੂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਐਂ? ਉੱਠਣਾ ਨਹੀਂ ਹਾਲੇ?”

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ ਠੀਕ ਆਂ, ਉਈ ਜਾਣੀ ਜੀਅ ਜਾ ਨੀਂ ਕੀਤਾ ਉੱਠਣ ਨੂੰ”, ਬਿਸਤਰੇ 'ਚ ਬੈਠਦਾ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਬੋਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਬੋੱਡ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਰਜ਼ਾਈ ਪਾਸੇ ਹਟਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਆ ਜਾ ਬਹਿਜਾ, ਛੇ-ਸੱਤ ਦਿਨ ਤਾਂ ਵੇਹਦੇ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਜਾਣੀ ਪਤਾ ਹੀ ਨੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਦੋਂ ਆਈ ਤੇ ਕਦੋਂ ਮੁੜ ਚੱਲੀ ਏਂ। ਉਂ ਤਾਂ ਵਾਹਵਾ ਰੋਣਕ ਲੱਗੀ ਵੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲਵੀ ਕੋਲ; ਇਕੱਲਾ ਬੈਠਾ ਰਹਿਨੈ। ਤੂੰ ਐਥੇ ਐਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਵੇਂ ਦਿਹਾੜੀ ਨਿੱਕਲ ਜਾਂਦੀ ਐ, “ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਉਦਾਸੀ ਸੀ।”

“ਚੱਲੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲੋ, ਨਾਲ ਹੀ ਲਵੀ ਨੂੰ ਲੈ ਚੱਲਦੇ ਆਂ।”

“ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ 'ਚ ਕੀ ਫਰਕ ਐ? ਚਲੋ ਜੇ ਬੋਡਾ ਇਹੀ ਵਿਚਾਰ ਐ ਤਾਂ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਜਾਊਂ, ਆਹ ਤਾਂ ਕੈਲਗਰੀ ਖੜੀ ਐ, ਘੰਟੇ 'ਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਈਦੈ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ।”

“ਹਾਂ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨੀ ਮੁੰਡਿਆਂ-ਕੁੜੀਆਂ 'ਚ। ਸਗੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਤਾਂ ... ਆਖ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਕਨੇਡਾ ਮੰਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਕੌਣ ਐਨਾ ਕਰਦੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਪਿੰਦਰ ਨੂੰ ਮਤਬੰਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸੱਦਿਆ। ਫੇਰ ਗੁਰਮੇਲ ਦਾ ਐਧਰ ਕੁੜੀ ਲੱਭ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਕਿਓਂਟ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਥੋਂ ਤਾਂ ਘਰਦੀ ਰੋਟੀ ਮਸਾਂ ਤੁਰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਕਿਹੜਾ ਮੈਂ ਸ਼ਾਹ ਹੋ ਗਿਐਂ। ਕੁੜੀ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਧਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਚਾਰ ਛਿੱਲੜ ਜੇਬ 'ਚ ਨੀਂ ਤੇ ਓਥੇ' ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੇ ਪਲਟਾ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ 'ਚ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦ ਉਹ ਹਾਲੇ ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਰੁਪਿੰਦਰ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੋਨਿਕਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੰਡੀਆ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਨਰਮੇ ਦੀ ਹਾਲੇ ਪਹਿਲੀ ਚੋਣੀ ਹੀ ਚੁਗੀ ਸੀ। ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਸਾਰਾ ਨਰਮਾ ਮੰਡੀ ਵੇਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਰੁਪਿੰਦਰ ਪਿੰਡ ਰਹੀ ਸੀ, ਟੈਕਸੀ ਵਾਲੇ ਊਧਮ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਗੇੜੇ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਟੈਕਸੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਣੀ ਪਈ। ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਰੁਪਿੰਦਰ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ 'ਚ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ ਤੁਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮੋਨਿਕਾ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ। ਰੁਪਿੰਦਰ ਨੇ ਜਦ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਪੰਜ-ਛੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਤੀ ਸੰਦੂਕ 'ਚੋਂ ਚਾਦਰਾਂ ਅਤੇ ਦਰੀਆਂ ਕੱਢਦੀ ਬੋਲੀ ਸੀ, “ਪਿੰਦਰੇ ਆਹ ਸਾਰੀਆਂ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਈਆਂ ਸੀ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਕਾਰਜ ਤਾਂ ਜਿਉਣ ਜੋਗੀ ਤੇਰੀ ਭੂਆ ਨੇ ਓਧਰ ਈ ਕਰਤਾ। ਏਹ ਲੈ ਜੀਂ ਭਾਈ ਉੱਥੇ, ਤੇਰੀਆਂ ਐਂ ਸਾਰੀਆਂ।”

“ਬੇਬੇ ਜੀ ਮੇਰੇ ਨੀ ਕੰਮ ਆਉਣੀਆਂ ਓਧਰ, ਦਰੀਆਂ ਦੀ ਨੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਓਥੇ। ਜੇ ਬੋਡਾ ਬਹੁਤਾ ਈ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੂਟ-ਸਾੜੀ ਲੈ ਦਿਓ,” ਪਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਸੂਟ ਵੀ ਲੈ ਦੂਂ ਪਰ ਇਕ ਤਾਂ ਲੈ ਜਾ ਨਸ਼ਾਨੀ ਵਜੋਂ, ਬਹੁਤਾ ਨੀ ਥਾਂ ਘੇਰਦੀ ਤੇਰਾ,” ਆਖਦੀ ਬੰਤੀ ਨੇ ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀ ਇਕ ਚਾਦਰ ਰੁਪਿੰਦਰ ਦੇ ਅਟੈਚੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਰੁਪਿੰਦਰ ਦੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਸੱਤ ਸੂਟ ਵੀ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੱਤੇ।

ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦੀ ਸੂਈ ਫਿਰ ‘ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਰੁਪਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਵਾਂਗਾ’ ਉੱਪਰ ਆ ਟਿਕੀ, ‘ਬੰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੂਟ-ਸਾਟ ਈ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀ ਕਿਤੋਂ, ਵਹੁਟੀ ਵੀ ਦੇਊਗੀ ਈ ਕੋਈ, ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਸੰਸਾ ਕਰੀ ਜਾਨੈ। ਪਰ ਸਹੁਰੀਂ ਮੁੜਦੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦਾ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨੀ ਲੱਗਦਾ। ਚੱਲ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਨੋਟ ਜਿਹੜਾ ਪਿਆ ਓਹ ਦੇ ਦੇਊ। ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨੀ ਕੁਛ ਬਚਣਾ। ਪੰਜਾਹ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦੇਸੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਛੇਆਂ-ਸੱਤਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਸਾਰੇ ਖੁਰਗੇ, ਇਹੀ ਇਕ ਬਚਿਐ। ਕਦੇ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਜੇਬ 'ਚ ਪਾਂਜਾ-ਸਾਤਾ ਚੰਗਾ ਰਹਿੰਦੈ। ਗੁਰਮੇਲ ਤਾਂ ਪੰਜੀ ਨੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਓਦਣ ਮੰਗੇ ਈ ਸੀ ਦਸ-ਵੀਹ ਡਾਲਰ। ਅੱਗੋਂ ਪੁੱਠਾ ਹੀ ਬੋਲਿਆ ਅਖੇ, “ਤੋਂ ਕਿਹੜਾ ਬਲਦ ਲੈਣ ਜਾਣੈ। ਘਰ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦੈ।” ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਐ। ਜਵਾਂ ਪੈਸੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਬਣ ਗਿਆ ਗੁਰਮੇਲ ਤਾਂ। ਓਦਣ ਕਿੰਨਾਂ ਔਖਾ-ਭਾਰਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿੱਦਣ ਖੇਮ ਸਿਓਂ ਕੇ ਘਰੇ ਪਾਠ

ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਰਾਗੀ ਨੂੰ ਦੋ ਛਿੱਲੜ ਦੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਅਖੇ, “ਬਾਪੂ ਇਹ ਦਰੱਖਤਾਂ ਤੋਂ ਨੀ ਝੜਦੇ ਤੇ ਤੂੰ ਰਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁਟਾਈ ਜਾਨੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਬੈਠਾ ਈ ਸੀ, ਮੈਂ ਨੀ ਦਿੱਤਾ ਕੁਛ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੱਥਾ ਵੀ ਚੁਆਨੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੀ ਟੇਕਿਆ ਕਦੇ, ਹੱਦ ਈ ਹੋਗੀ ਏਹਦੇ ਵਾਲੀ।

“ਆ ਜੋ ਬਾਪੂ ਜੀ ਰੋਟੀ ਬਣਗੀ, ਖਾ ਲੋ ਉੱਠ ਕੇ” ਨੂੰਹ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਉਹ ਉੱਠਿਆ। ਬਿਸਤਰੇ ਉੱਪਰ ਰਜ਼ਾਈ ਵਿਛਾ ਕੇ ਖਾਣੇ ਵਾਲੇ ਮੇਜ਼ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਸ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਵੇਖਿਆ, ਫਿਰ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾ ਰਹੀ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, “ਗੁਰਮੇਲ ਕੰਮ 'ਤੇ ਗਿਐ ਅੱਜ ਵੀ?”

“ਹਾਂ, ਬਾਪੂ ਜੀ।”

“ਮੁੜ ਆਉ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਿੰਦਰ ਨੇ ਜਾਣੈ?”

“ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਤਿਆਰ ਰਿਹੋ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਟੈਮ ਹੋਇਆ ਪਹੁੰਚ ਜਾਉਂ।”

“ਅੱਛਾ!” ਆਖ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤ 'ਚ ਆਈ ਕਿ ਨੂੰਹ ਘਰ ਹੈ, ਪਾਰਕ ਤੱਕ ਗੇੜਾ ਲਾ ਆਵੇ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਲੰਵਿਗ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਪਏ ਸੋਫੇ ਦੀ ਇਕ ਨੁੱਕਰੇ ਬੈਠ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ, “ਅੱਜ ਵੀ ਸ਼ਹੁਰਾ ਕੰਮ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਘੜੀ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਭੈਣ ਕੋਲ। ਕੁੜੀ ਵੀ ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਹੋਊ ਬਈ ਭਰਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਆਂ ਤੇ ਭਰਾ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਰੁੱਝਿਆ ਫਿਰਦੈ। ਪਿੰਦਰ ਕਹਿੰਦੀ ਵੀ ਸੀ ‘ਬਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਗੁਰਮੇਲ ਕਿਤੇ ਤੋਰ-ਫੇਰ ਕੇ ਲਿਆਉਂਗਾ। ਪਰ ਏਹਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਹਲ ਈ ਨੀ ਮਿਲਦੀ।’ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦੈ ਏਹਨੂੰ? ਏਹੋ-ਜਿਹਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨੀ ਸੀ ਗੁਰਮੇਲ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੋਹ ਈ ਬਥੇਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਸਭ ਦਾ। ਆਵਦੀ ਭੂਆ ਜਾਂ ਮਾਮਿਆਂ ਦੇ ਆਇਆ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗ-ਲੱਗ ਬਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਐਥੇ ਆ ਕੇ ਤਾਂ ਜਵਾਂ ਈ ਬਦਲ ਗਿਐ। ਕੈਸਾ ਪਾਣੀ ਐ ਏਸ ਮੁਲਖ ਦਾ? ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਵਾਂ ਈ ਬਦਲ ਧਰਦੈ। ਪੈਸੇ ਦਾ ਐਨਾ ਪਿਆਰ ਵੀ ਕੀ ਆਖ? ਓਦਣ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਬਈ ਟੁੱਟ-ਟੁੱਟ ਨਾ ਮਰਿਆ ਕਰ, ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਅਖੇ ‘ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਘਰ ਐ ਆਪਣੈ, ਇਓਂ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਈ ਓਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਬਣੂਗਾ।’ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਬਈ ਸਾਡੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜਦਾਈ ਐ। ਜਦੋਂ ਓਨ੍ਹਾਂ ਜਿੰਨਾ ਟੈਮ ਹੋ ਗਿਆ ਐਥੇ ਆਇਆ ਨੂੰ, ਆਪਣਾ ਵੀ ਓਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਬਣਜੂ।”

ਦੋਹਰੀ ਮੋਨਿਕਾ ਨੇ ਬਾਂਹ ਤੋਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ। ਸੋਫੇ 'ਤੇ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਮੋਨਿਕਾ ਵੱਲ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। ਮੋਨਿਕਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਿਰਕਦੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਲੱਗੀ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੀ ਟੁੰਡੀ ਉਂਗਲ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਡਰਾਇਆ, ਤਾਂ ਮੋਨਿਕਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਂਹ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਆਓ ਬਾਪੂ ਜੀ ਖੇਡੀਏ।”

“ਜਾ ਪੁੱਤ ਲਵੀ ਨਾਲ ਖੇਡ ਲਾ, ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਨੀ ਠੀਕ,” ਆਖ ਕੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਮੋਨਿਕਾ ਨੂੰ ਟਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮੋਨਿਕਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੈਠੀ ਰਹੀ। ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੁਝ ਖੁਸ਼ਦਾ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੋਨਿਕਾ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਚਲੇ ਜਾਣੈ?” ਫੇਰ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਆਪਣੀ ਜੇਬ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਨੋਟ ਨੂੰ ਟੋਹਦਿਆਂ ਉਸ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਨੋਟ ਉਹ ਪਿੰਦਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਰ ਅਗਲੇ ਹੀ ਪਲ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਾ

ਜਿਵੇਂ ਬੰਤੀ ਆਖ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, 'ਏਸ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਨੋਟ ਨਾਲ ਕੀ ਗੰਜੀ ਨਹਾਉ ਤੇ ਕੀ ਨਚੋੜੂ ? ਕੀ ਦੱਸੂ ਕੁੜੀ ਸਹੁਰੀਂ ਜਾ ਕੇ ਬਈ ਪਿਓ ਮੇਰੇ ਤੇ ਆਹ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਨੋਟ ਸਰਿਐ ?

‘ਹੋਰ ਮੈਂ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਵਾਂ ? ਆਹ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਐ। ਖਾਲੀ ਜੇਬ ਨੀ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ। ਵੇਲੇ-ਕੁਵੇਲੇ ਕਦੇ ਬੱਸ-ਬੁੱਸ ਈ ਫੜਨੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਬੱਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਚੇਤਿਆਂ 'ਚ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਐਤਵਾਰ ਘੁੰਮ ਗਿਆ, ਜਦ ਬਿੱਕਰ ਸਿਓਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਆ ਜੈਮਲ ਸਿਆਂ ਕੌਡੀ ਵੇਖ ਕੇ ਆਈਏ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆਲਿਆਂ ਨੇ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਰੱਖਿਐ।”

“ਨਾ ਬਈ ਭਰਾਵਾ ਕੌਡੀ ਬੜੀ ਮੋਹਗੀ ਪੈਂਦੀ ਐ। ਸਵਾ ਡਾਲਾ ਬੱਸ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਲੱਗ ਜਾਣੈ ਤੇ ਸਵਾ ਡਾਲਾ ਆਉਣ ਦਾ। ਤੇਰਾ ਸੂਤ ਐ ਕਾਟ ਬਣਿਐ ਤੇਰਾ। ਟੁੱਕ ਜਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਜਿਹੜੀ ਮਰਜੀ ਬੱਸੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਨੈ,” ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਕੋਈ ਨੀ ਤੇਰਾ ਵੀ ਬਣਜੂ ਦਸ ਸਾਲ ਡੀਕਣਾ ਪੈਂਦੈ, ਨਾਲੇ ਪੈਹਟਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾ।”

“ਓਦੋਂ ਚੱਲਿਆ ਕਰਾਂਗੇ ਫੇਰ।”

“ਓ ਆਜਾ, ਐ ਈ ਚੜ੍ਹਜੀਂ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਕੋਈ ਨੀ ਪੁੱਛਦਾ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਐਂ ਈ ਦਬਡੂ-ਘੁਸਡੂ ਸਾਰਿਐ,” ਆਖ ਬਿੱਕਰ ਸਿਓਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਂਹ ਤੋਂ ਫੜ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਤੋਰ ਲਿਆ। ਬਿੱਕਰ ਸਿਓਂ ਦੇ ਮਗਰ ਬੱਸ 'ਚ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਜਦ ਬੱਸ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਸਿਨੀਅਰ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਕਾਰਡ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਝ ਕੇ ਵੀ ਨਾ-ਸਮਝ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਟਕ ਕਰਦਾ ਪਾਣੀ-ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

‘ਕੀ ਰਹਿੰਦੈ ਬੰਦੇ ਦਾ ? ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਨੀ ਚੜ੍ਹਦੇ ਬਿਨਾਂ ਟਿਕਟੋਂ,’ ਸੋਚ ਉਸ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਨੂੰ ਟੋਹਿਆ।

“ਬਾਪੂ ਜੀ ਜੈਕਟ ਪਾ ਕੇ ਵੇਖੀ ਸੀ ? ਮੇਚ ਐ ?” ਰੁਪਿੰਦਰ ਨੇ ਉਸ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਤੂੰ ਕਾਹਨੂੰ ਲਿਆਉਣੀ ਸੀ ? ਕੁੜੀਆਂ ਨੀ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ,” ਆਖ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, ‘ਕਮਲੀ ਐ ਕੁੜੀ, ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਵਾਸਤੇ ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਚੁੱਕ ਲਿਆਈ ਐ। ਗੁਰਮੇਲ ਹੋਰੀਂ ਪਤਾ ਨੀ ਕੀ ਦੇਣਗੇ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਨੂੰ ? ਪੁੱਛਾਂ ਨਾ ਵਹੁਟੀ ਤੋਂ ?’ ਉਹ ਸੋਚੇ ਤੋਂ ਉਠਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਚੇਤੇ 'ਚ ਉਹ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦੀ ਧੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਮੁੜ ਸੋਚੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਉਸ ਦਿਨ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜਦੀ ਆਪਣੀ ਚਚੇਰੀ ਭੈਣ ਦਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਡਾਲਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਲੈ ਕੁੜੇ, ਜਿਉਂਦੀ ਰਹਿ।”

“ਨਾ ਬਾਈ ਰਹਿਣ ਦੇ ਏਹਨੂੰ ਕੀ ਐ,” ਭੈਣ ਨੇ ਦੋ ਡਾਲਰ ਮੋੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। “ਮੈਂ ਕੋਈ ਉੱਠ-ਘੋੜਾ ਦਿੰਨੈਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ਗਨ ਹੁੰਦੈ। ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਖਾਲੀ ਨੀ ਜਾਣ ਦੇਈਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਲੈ ਫੜ,” ਆਖਦੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਦੋ ਡਾਲਰ ਦਾ ਨੋਟ ਉਸ ਦੀ ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੁੱਠ ਘੁੱਟੀ ਜਿਓਂ ਹੀ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਗੁਰਮੇਲ ਹਿਰਖ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਬਾਪੂ, ਤੂੰ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਐਥੋਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਨੇ, ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲ ਵਰਤ ਲੈਨੇ ਆਂ।”

ਸੋਢੇ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ, 'ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਕਾਹਦੇ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ। ਜੇ ਹੋਰ ਮੁਲਖ ਆ ਗੇ ਤਾਂ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਤਾਂ ਨੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀਆਂ।'

ਮੋਨਿਕਾ ਦਾ ਰੌਲਾ ਸੁਣ ਉਹ ਸੋਚਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਮੋਨਿਕਾ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਆਈਸਕਰੀਮ ਟਰੱਕ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਕੁਲਫੀ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਰੁਪਿੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਝਿੜਕ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਮੋਨਿਕਾ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, "ਬਾਪੂ ਜੀ, ਮਨੀ ਦਿਓ ਕੁਲਫੀ ਲੈਣੀ ਆ।" ਪਰ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਜੇਬ ਉੱਪਰ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਮੋਨਿਕਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਂਹ ਤੋਂ ਖਿੱਚ ਫਿਰ ਆਖਿਆ, "ਬਾਪੂ ਜੀ ਓਹ ਜਾਂਦੈ, ਮਨੀ ਦਿਓ ਮਨੀ।"

"ਮਨੀ ਦਿਓ ਮਨੀ, ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਪਿਲਸਨ ਲੱਗੀ ਐ ? ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਦਾ ਖਰ੍ਹਵਾ ਬੋਲ ਸੁਣ ਮੋਨਿਕਾ ਠਠੰਬਰ ਜਿਹੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਬਾਂਹ ਖਿੱਚੀ ਹੋਵੇ। ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੁੱਖੇ ਬੋਲ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਜਿਹੀ ਹੋਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਬੰਤੀ ਆਖ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, 'ਗੁਰਮੇਲ ਦੇ ਬਾਪੂ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਕਨੇਡੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲੱਗ ਗਿਆ ਲੱਗਦੈ'। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੋਨਿਕਾ ਦੇ ਟੇਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਰੋਣ 'ਚ ਬਦਲਦੇ, ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇੱਕਲੌਤਾ ਪੰਜ ਡਾਲਰ ਦਾ ਨੋਟ ਮੋਨਿਕਾ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਹੜੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬੰਤੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਲ ਕਿਵੇਂ ਖੋਜਿਆ ?
2. “ਬੇਬੇ ਤਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟਗੀ। ਕਈ ਸਾਲ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਪਏ।” ਗੁਰਮੇਲ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੋਂ ਆਖੀ ਤੇ ਕਿਉਂ ਆਖੀ ? ਉਸਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰੋ ?
3. ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਧੀ ਰੁਪਿੰਦਰ ਬਾਰੇ ਉਹ ਕੀ-ਕੀ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ?
4. ਬੰਤੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਪਾਤਰ ਉਸਾਰੀ ਕਰੋ।
5. ਗੁਰਮੇਲ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵੇਖ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਖ ਬਾਰੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਦੇ ਮਨ ‘ਚ ਕੀ-ਕੀ ਖਿਆਲ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ?
6. ਬਿੱਕਰ ਸਿਓਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹੇ ਜੈਮਲ ਸਿਓਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ ?
7. ‘ਪੰਜ ਡਾਲਰ ਦਾ ਨੋਟ’ ਕਹਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ? ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰੋ।